

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktická teologie

Diplomová práce

**KULTURA ŽIVOTA A KULTURA SMRTI
V KONZUMNÍ SPOLEČNOSTI**

Vedoucí práce: Mgr. Michal Opatrný, Dr.theol.

Autor práce: Mgr. Jana Maryšková

Studijní obor: Teologie služby

Forma studia: Kombinovaná

Ročník: II.

2010

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

19. března 2010

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Michalu Opatrnému, Dr.theol.
za věnovaný čas, metodické vedení práce a odborné rady.
Zároveň děkuji MUDr. Františku Maršákovi za věcné připomínky v průběhu
psaní práce a za podporu během studia.

MOTTO:

„A smrt - jaká to zvláštnost nad zvláštnost. Jak je to podivné, když všichni tvorové v den, kdy je jim určeno, odejdou dveřmi do jiného světa a nechají tu jen schránku těla. Kam jdou? Ale především - jak to, že nad tím nepřemýšlíme? (...) Proč stále znovu a znovu nebušíme svými otázkami na dveře smyslu existence?“

Marek Vácha

OBSAH

ÚVOD	6
1 KULTURA ŽIVOTA A KULTURA SMRTI	9
1.1 Vymezení pojmu kultura z teologického hlediska	9
1.2 Téma kultury života a kultury smrti u Jana Pavla II.	11
1.3 Pojetí Hanse Künga	16
1.4 Teologie osvobození	20
1.5 Shrnutí	29
2 SPOLEČENSKÁ SITUACE	33
2.1 Společnost zážitku	33
2.2 Společnost spotřeby	37
2.3 Společnost poznamenaná strachem z umírání a smrti	39
2.3.1 Personalizace těla	43
2.3.2 Depersonalizace těla	45
2.4 Potřeba transcendence	46
3 ZNAKY KULTURY ŽIVOTA A KULTURY SMRTI	50
4 VÝZKUM	54
4.1 Cíl výzkumu	54
4.2 Postup výzkumu	55
4.2.1 Výběr a oslovení respondentů	55
4.2.2 Realizace rozhovorů	56
4.2.3 Struktura rozhovorů	56
4.3 Odpovědi respondentů	58
4.3.1 Hodnoty a smysl života lidí v konzumní společnosti	59
4.3.2 Názory na smysluplnost života omezeného postižením, nemocí, stářím ..	61
4.3.3 Mezní životní zkušenost jako možný podnět ke změně	64
4.3.4 Porovnání odpovědí „věřících“ a „nevěřících“ respondentů	65
4.4 Shrnutí rozhovorů	68
5 POROVNÁNÍ TEORETICKÝCH VÝCHODISEK S ODPOVĚĐMI RESPONDENTŮ	72
ZÁVĚR	76
Seznam zdrojů	80
Seznam zkratk	84
Seznam příloh.....	85
Přílohy.....	86
Abstrakt	104

Úvod

Společnost, ve které na prahu třetího milénia žijeme, bývá označována nejrůznějšími přívlastky. Nejčastěji se hovoří o společnosti sekularizované, pluralitní, postmoderní či konzumní. Tato označení přitom v sobě mohou spojovat pozitivní i negativní stránky. Na jedné straně tak vedle sebe stojí např. respekt k odlišnosti, možnost svobodného vyjadřování, svobodné volby, autonomie jedince, na druhé straně je tato doba poznamenána pocitů odcizení, prázdnoty, osamělosti, ztráty smyslu, a v neposlední řadě strachem ze stáří, umírání a ze smrti. Francouzský filozof G. Lipovetsky označuje dnešní dobu jako „dobu prázdnoty“¹ či dobu „masově konzumní“².

Konzumní společnost, jak bývá naše dnešní společnost nejčastěji nazývána, považuje za symboly úspěšnosti především mládí, krásu, zdraví, sílu, flexibilitu a vysoký hmotný standard, které pro mnohé reprezentují atributy tak zvané „kultury života“. Představu bezproblémového života, garantovaného produkcí a nabídkou zboží, služeb, zážitků, však narušuje skutečnost nemoci, stáří, umírání a smrti, které nás - i přes veškerý technologický pokrok - upomínají na naši zranitelnost, ohraničenost a konečnost.

Protože dnes mnozí lidé žijí bez jakékoli transcendentní opory a vnímají sama sebe jako konečný cíl, jeví se jim bolest, nemoc, stáří či smrt jako nesmyslné. V okamžiku, kdy je člověk zbaven požitků a kdy převažují již jen nelibosti, není - viděno z hédonistického úhlu pohledu - důvod, proč dále žít. Takovýto postoj k životu pak napomáhá vytvářet tak zvanou „kulturu smrti“.

Kultura života a zejména kultura smrti jsou tak dnes pojmy často frekventované nejen ve slovníku významných církevních představitelů, ale také např. křesťansky orientovaných politiků. Zdá se, že naše dnešní společnost se všemi problémy hospodářskými, ekologickými, sociálními, ale i problémy plynoucími z neúcty k druhému člověku a k hodnotě života vůbec, tak jak je

¹ LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty : Úvahy o současném individualismu*. Praha : Prostor, 2001, s. 91.

² Tamtéž, s. 9.

zmiňuje ve své nejnovější encyklice *Caritas in veritate*³ i papež Benedikt XVI., nahrává v mnohém ohledu spíše vzrůstající se kultuře smrti než kultuře života.

Téma kultury života a kultury smrti je předmětem i této diplomové práce, a to jak její teoretické, tak praktické části. Cílem práce je nejprve představit různé pohledy na kulturu života a kulturu smrti v širší rovině, a poté se zaměřením na naši dnešní společnost ukázat, jak může konzumní styl života ovlivnit vznik nových fenoménů, jako je negativně vymezená „falešná“ kultura života či naopak pozitivně chápaná „falešná“ kultura smrti, a dát tyto fenomény do vztahu se závěry kvalitativního výzkumu uskutečněného na toto téma.

Východiskem pro teoretickou část byla relevantní literatura širokého spektra - od encyklik papeže Jana Pavla II. zabývajících se přímo touto problematikou, některých jeho sociálních encyklik, promluv, jakož i dalších církevních dokumentů, přes díla teologů H. Künga, K. Skalického, až po knihy filozofů, sociologů či psychiatrů jako G. Lipovetsky, G. Schulze, J. Keller, T. Halík, V. E. Frankl, E. Kübler-Rossová a další. Kromě české literatury byly použity také některé cizojazyčné zdroje.

Teoretická část je rozdělena do tří kapitol a jejím cílem je přiblížit a objasnit pojmy kultura života a kultura smrti na příkladu tří výrazných reprezentantů této problematiky, dále ukázat jaké je pojetí kultury života a kultury smrti v současné společnosti, nazývané společnost konzumní, a konečně jak pod jejím vlivem dochází ke změně životních hodnot a proměně ve „falešnou“ kulturu života a „falešnou“ kulturu smrti.

V první kapitole jsou po vymezení pojmu kultura z teologického hlediska, a to zejména z hlediska pastorální konstituce *Gaudium et spes*, následně pojednány tři rozdílné pohledy na problematiku kultury života a kultury smrti tak, jak je reprezentuje papež Jan Pavel II., teolog Hans Küng a teologie osvobození.

Druhá kapitola se věnuje tématu současné společnosti, jejím atributům a jejímu ovlivňování kultury života a kultury smrti z pohledu filozofů, sociologů a psychiatrů jako jsou již výše zmiňovaní G. Lipovetsky, G. Schulze, J. Keller, T. Halík, V. E. Frankl či E. Kübler-Rossová.

³ Srov. např. CV 28; 34; 44; 49; 51; 75.

Na základě výše uvedených přístupů byly ve třetí kapitole „vygenerovány“ některé znaky, charakteristické jak pro kulturu života a kulturu smrti, tak také pro tzv. „falešnou“ kulturu života a „falešnou“ kulturu smrti, které se staly východiskem pro praktickou část.

Následující čtvrtá kapitola sleduje, zda a jak jsou tyto znaky přítomny v uvažování, názorech a postojích respondentů. Za tímto účelem byl zvolen kvalitativní výzkum prováděný metodou polostrukturovaného rozhovoru. Hlavním cílem výzkumu bylo na základě výše uvedeného rozhovoru zjistit, zda se vliv konzumní společnosti může projevit v názorech dnešních lidí na smysluplnost života „omezeného“ postižením, nemocí, stářím, umíráním, a dále, zda tato „omezení“ mohou změnit jejich žebříček hodnot.

V závěrečné, páté, kapitole pak byla porovnána teoretická východiska s odpověďmi respondentů.

1 Kultura života a kultura smrti

1.1 Vymezení pojmu kultura z teologického hlediska

Chceme-li hovořit o kultuře života a kultuře smrti, je nejprve zapotřebí vymezit vlastní pojem kultura. Slovo kultura pochází z latinského *colere* = pečovat, pěstovat, obdělávat, ošetřovat, zušlechťovat, chránit, vychovávat. Samuel Pufendorf (1632-1694), učitel přirozeného práva, jako první označil péči člověka o přírodu (příroda jako životní prostor člověka a to, co v této přírodě sám vytváří) výlučně výrazem *kultura*.⁴ Jak uvádí H. Waldenfels ve své knize *Kontextová fundamentální teologie* „zahrnuje kultura v následujících dobách tři významové momenty:

- a) tvůrčí činnost člověka v přírodě a na přírodě,
- b) vztah této kulturní činnosti k životu národů, lidských skupin a společností,
- c) historický vztah, který od vystoupení Herdera dovoluje nazírat dějiny jakožto kulturní dějiny.⁵

Jak H. Waldenfels dále upozorňuje: „To, co bylo původně předmětem péče a úcty však postupně - nejpozději v dějinách západního novověku - ustoupilo touze přírodu ovládnout. Člověk ztratil bezprostřední přístup k přírodě, měl-li kdy jaký, nežije již v přirozeném světě, nýbrž všude se setkává se sebou samým.“⁶ Autor v této souvislosti cituje v knize *Kontextová fundamentální teologie* E. Cassirera: „Člověk žije v symbolickém, ne již v pouze přirozeném univerzu. Místo toho, aby sám zacházel s věcmi, zabývá se člověk v určitém smyslu trvale sám sebou. Natolik žije v jazykových formách, v uměleckých dílech, v mytických symbolech či náboženských ritech, že už nemůže nic zakusit či spatřit, leda tak, že do toho zapojí umělá média.“⁷ To má za následek, že dnešní člověk zapomíná na kulturu i na přírodu. „Kulturní život' se stává segmentem celkové realizace života, pro mnohé však dostává spíše dekorativní, okrajový charakter, který zůstává

⁴ WALDENFELS, H. *Kontextová fundamentální teologie*. Praha : Vyšehrad, 2000, s. 74-75.

⁵ Tamtéž, s. 74.

⁶ Tamtéž, s. 75.

⁷ Tamtéž, s. 75.

významný převážně jako funkce volného času a zálib.⁸ Krize kultury se pak projevuje v otázce ekologie, ve volání po rezignaci na konzum, po novém, alternativním způsobu života či v negativním postoji vůči technice.

Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* vymezuje pojem kultura obdobným způsobem: „Slovem kultura se označuje v širším smyslu všechno, čím člověk zušlechťuje a rozvíjí své mnohostranné duševní i tělesné vlohy; snaží se poznáním a prací podřídit zemi své nadvládě; zlidšťuje společenský život jak v rodině, tak v politickém soužití tím, že uskutečňuje pokrok mravů a institucí; konečně vyjadřuje, sdílí a zachovává ve svých dílech postupem času své velké duchovní zážitky a touhy, aby tak sloužily mnohým, ba celému lidstvu k prospěchu.“⁹ Jak konstituce dále uvádí: „Kultura má tedy nutně dějinnou a společenskou stránku a slovo kultura dostává často sociologický a etnologický význam.“¹⁰ Kultura je tedy již sama o sobě věcí společenskou, vztahovou, neindividualistickou. Zároveň pastorální konstituce hovoří o mnohosti kultur v jediném světě. Neexistuje pouze jediná kultura lidstva, ale „pluralita kultur.“¹¹ „Z odlišností při užívání věcí, při práci a sebevyjadřování, při náboženském životě a vytváření zvyklostí, zákonů i právních zřízení, při rozvíjení vědy, techniky a umění - z toho všeho vznikají různé formy života ve společenství a různé řady životních hodnot. Tak se z předávaných zvyklostí vytváří odkaz vlastní každému lidskému společenství. Tak vzniká i určité dějinné prostředí, do něhož je člověk jakéhokoli národa nebo doby začleněn a z něhož čerpá hodnoty potřebné k rozvoji lidské a společenské kultury.“¹²

V dnešním světě vedou rostoucí kontakty mezi národy a společenskými skupinami k „prolínání kultur“, obrovský rozmach přírodních, humanitních, společenských věd, techniky i sdělovacích prostředků vytváří nové formy kultury (např. masová kultura). Budeme-li termín kultura chápat úzce jako zvláštnosti životní činnosti člověka v konkrétních oblastech společenského života (např.

⁸ WALDENFELS, H. *Kontextová fundamentální teologie*. Praha : Vyšehrad, 2000, s. 75.

⁹ GS 53.

¹⁰ Tamtéž, 53.

¹¹ Tamtéž, 53.

¹² Tamtéž, 53.

kultura bydlení, pohřbívání apod.), můžeme tedy v souladu s výše uvedeným vymezením pojmu kultura hovořit o kultuře života a kultuře smrti jako o činnosti, vědomí, specifickém chování lidí v souvislosti s počátkem, průběhem a koncem lidského života, který můžeme ve všech těchto fázích podporovat, chránit, nebo usilovat o jeho ukončení a zničení.

Otázkou ochrany života, jeho respektování a odpovědnosti za něj, hájení kultury života proti kultuře smrti, se zabývá řada církevních dokumentů, z nichž za všechny lze jmenovat např. pastorální konstituci *Gaudium et spes*, encykliku papeže Pavla VI. *Humanae vitae*, či jeho promluvu na závěr Svatého roku 25.12.1975, dále dokument Mezinárodní teologické komise *Společenství a služba*, Instrukci Kongregace pro nauku víry *Donum vitae*, Deklaraci o eutanazii *Bona et iura* Kongregace pro nauku víry či nedávno vydaný český překlad Kompendia sociální nauky církve. V následující kapitole zmíníme další možné pohledy na problematiku kultury života a kultury smrti, a to u papeže Jana Pavla II., který se nejen svými encyklikami, ale i osobním příkladem (vzpomeňme např. na závěr jeho života) významně zasazoval za šíření a prosazování kultury života proti kultuře smrti, dále u švýcarského teologa Hanse Künga jako výrazného reprezentanta odlišného a vůči Janu Pavlu II. kriticky se vymezujícího přístupu k těmto otázkám, a konečně v teologii osvobození, která nepracuje explicitně s pojmy kultura života, kultura smrti, ale které jde o sociální dimenzi víry, tedy o víru jako společenskou, křesťanskou zaangażovanost a praxi ve světě.

1.2 Téma kultury života a kultury smrti u Jana Pavla II.

Ve druhé polovině svého pontifikátu se papež Jan Pavel II. věnoval mimo jiné otázce převládajících hodnot západní kultury a zejména problému úpadku lidské kultury, „který s sebou nese pochybnosti o principech poznání a morálky a působí, že je stále obtížnější jasně vidět hodnotu člověka a jeho práva a povinnosti“¹³, a postavil se v této souvislosti jednoznačně na stranu „kultury života“ proti počínající „kultuře smrti“. To našlo odezvu v sociálních encyklikách, které byly vydány za jeho života, jako např. *Sollicitudo rei socialis* či *Centesimus annus*, ale

¹³ EV 11.

i v jeho promluvách¹⁴, a v neposlední řadě v encyklice *Evangelium vitae*, která nese podtitul *O životě, který je nedotknutelné dobro*.

V poslední jmenované encyklice Jan Pavel II. explicitně hovoří o kultuře života a kultuře smrti. Příčiny vzrůstající se kultury smrti spatřuje především v oslabení či ztrátě smyslu pro hodnotu života, práva na existenci jedné určité lidské osoby.¹⁵ Kromě ohrožení života přírodními katastrofami, válkami, hladem a podvýživou, narušováním ekologické rovnováhy, distribucí drog apod. je zde i přímé ohrožení „zločiny proti počínajícímu a končícímu životu.“¹⁶ Jak upozorňuje Jan Pavel II.: „Jsou to činy, které pozvolna ve vědomí společnosti ztrácejí charakter 'provinění' a náhle dostávají povahu 'práva', takže je dokonce požadováno, aby byly uznány veřejným zákonem a provozovány v rámci bezplatné zdravotní péče.“¹⁷ Sem patří zejména praxe potratu, hormonální antikoncepce, různé způsoby umělého oplodnění, prenatální výzkumy, pomáhají-li k přípravě a vykonání potratu, a eutanazie. Ve společnostech, orientovaných na úspěch, kde lidé staří, nemocní či postižení jsou chápáni jako neúnosná, neužitečná zátěž, jako překážka dosažení vyššího životního standardu, vzniká místo lidské solidarity spíše jakési „spiknutí proti životu“¹⁸, které narušuje vztahy lidí navzájem, vztahy k rodinám, ke společenství, a pokračuje dále, dostává celosvětový rozměr, takže můžeme v jistém smyslu mluvit o „válce mocných proti slabým.“¹⁹

Ve jménu lidské svobody a naprosté autonomie člověka se společnost stává společností individualit bez vzájemných pout a vztahu k druhému člověku. Měřítkem rozhodování je vlastní prospěch, užitek a potěšení na úkor druhého. Individualistické pojetí svobody, která se stává svobodou silnějších proti slabým a těm, kteří jsou určeni k zániku, pak ústí v „kulturu smrti.“²⁰ Takto egoisticky chápaná svoboda plyne ze ztráty vědomí transcendence. Člověk žije „*etsi Deus*

¹⁴ Srov. např. Promluva ke skupině rakouských poslanců dne 22. března 1997. Dostupné na WWW : <http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1997/march/documents/hf_jp-ii_spe_19970322_parlamentari-austria_ge.html>.

¹⁵ EV 11.

¹⁶ Tamtéž, 11.

¹⁷ Tamtéž, 11.

¹⁸ EV 12.

¹⁹ Tamtéž, 12.

²⁰ EV 19.

non daretur“ a tato ztráta vztahu k Bohu je zároveň i ztrátou vztahu k člověku, k jeho důstojnosti a k jeho životu. Nevnímá-li člověk přesahující charakter své existence, svou „tajemnou odlišnost“ od ostatních pozemských stvoření, stává se jakousi „věcí“, uzavřený ve své tělesnosti. Život pak není chápán jako jedinečný Boží dar svěřený lidské odpovědnosti, ochraně a úctě, nýbrž i život sám se stává „věcí“, kterou lze ovládat a volně s ní nakládat.²¹ Odpovědnost nepadá pouze na jednotlivce, ale na celou společnost. Pokud toleruje nebo dokonce podporuje jednání, které je zaměřené proti životu, stává se sama živnou půdou pro „kulturu smrti“, dokonce ony „struktury hříchu“ proti životu vytváří a posiluje.²² Příkladem mohou být kampaně za větší rozšíření antikoncepce či v médiích často (mnohdy však pouze povrchně) diskutované otázky potratů, metod umělého oplodnění či eutanazie, které tyto zásahy proti životu prezentují jako doklad pokroku v medicíně a svobody člověka.

Proti této vzrůstající se kultuře smrti staví encyklika *Evangelium vitae* radostnou zvěst o životě. „Naprost každý člověk je totiž schopen, i přes všechny nesnáze a pochybnosti (...), dojít k poznání pravdy a rozeznat dobro, které je vepsáno jako přirozený zákon v jeho srdci, že totiž život člověka je posvátný a dobrý od samotného jeho počátku až do naprostého konce a každá lidská bytost má právo, aby toto své základní dobro chápala jako něco, co musí být s nejvyšším úsilím ochraňováno.“²³ „Církev je pak povolána, aby lidem všech dob hlásala tuto radostnou zvěst, toto 'evangelium života'. 'Evangelium o lásce Boha k lidem, evangelium o hodnotě osobnosti a o samotném životě'“²⁴, jehož důsledkem je posvátnost a nedotknutelnost života jako Božího daru. To konkrétně znamená zásadní odmítnutí všeho, co jde proti životu - především pak úmyslného potratu a eutanazie. Tato povinnost sloužit životu nezavazuje pouze církev, ale každého jednotlivce, věřícího i nevěřícího. Každý z nás se má „učinit bližním“ druhému člověku (L 10,37) a pomoci vybudovat opravdovou „civilizaci pravdy a lásky.“²⁵

²¹ EV 21-22.

²² EV 24.

²³ EV 2.

²⁴ Tamtéž, 2.

²⁵ EV 6.

V protikladu ke kultuře smrti staví kultura života na službě lásky k životu. Ta vychází z přesvědčení, že o bližního máme pečovat jako o osobu, kterou Bůh svěřil do naší péče. Týká se to zejména chudých, opuštěných, nemocných, potřebných. „(...) Cokoli jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili (Mt 25,40)“.²⁶ Zde více než kde jinde platí komentář současného papeže Benedikta XVI. k podobenství o milosrdném Samařanu (L 10,25-37) v encyklice *Deus caritas est*: „Podobenství o milosrdném Samaritánovi zůstává měřítkem, které ukládá univerzalitu lásky, již je třeba uplatňovat vůči potřebnému člověku, s nímž jsme se setkali „náhodou“, ať už je to kdokoli.“²⁷

Tato služba lásky ve službě kultury života se projevuje různými dobrovolnými službami, sociální i politickou prací. Vznikají sdružení a společnosti na ochranu života, centra pro drogově závislé, pro nemocné AIDS, domovy pro seniory či domy sociální péče. Rozhodující je úloha a zodpovědnost rodiny, kterou encyklika *Evangelium vitae* nazývá „svatyní života“²⁸, neboť život jako dar přijímá a dále daruje. Rodina jakožto „domácí církev“ je povolána k tomu, aby podporovala a hlásala evangelium života především výchovou dětí.²⁹ Proto mají být manželé vychováváni a vedeni k odpovědnému rodičovství.

Ve své promluvě k rakouským poslancům dne 22. března 1997 Jan Pavel II. zdůraznil, že pomoci budovat „kulturu života“, aby nezvítězila „kultura smrti“, není pouze úkolem církve jako „lidu života pro život“³⁰, ale všech lidí dobré vůle, kteří jsou ochotni a připraveni sloužit životu a uskutečnit tak změnu kultury. Důležitou roli přitom hrají zejména politici, kteří mají být nositeli kultury života ve společnosti. Právě ti z nich, kteří se chtějí podílet na budování kultury života, jsou v pluralitní demokracii vystaveni názorům, zpochybňování a odporu jinak smýšlejících. Dnes se bohužel mnozí kloní k tvrzení, že agnosticismus a skeptický relativismus jsou filozofií a postojem odpovídajícím demokratickým politickým

²⁶ EV 87.

²⁷ DCE 25.

²⁸ Srov. např. EV 94.

²⁹ EV 92.

³⁰ EV 79.

formám.³¹ Jan Pavel II. ve své promluvě upozorňuje, že kultura života je pěstována nejdříve tam, kde se dotýká života každého jednotlivce. Neboť „co je platné, moji bratři, když někdo říká, že má víru, ale přitom nemá skutky? (Jk 2,14)“. K nejcennějším stavebním kamenům této kultury proto patří dobrý příklad. Kdo chce být služebníkem života, musí mít respekt a být tolerantní vůči těm, s nimiž chce o tomto tématu hovořit. To platí i pro jinak smýšlející, i když to mnohdy vyžaduje velké úsilí a trpělivost.³² Pro křesťanské politiky pak platí, že - pevně zakotveni v pravdě a současně vedeni úctou k druhým - slouží životu tehdy, když se evangelium stane vodítkem jejich jednání, tak jak to Petr kladl na srdce své obci: „Buďte vždy připraveni dát odpověď každému, kdo by vás vyslyšel o naději, kterou máte, ale činite to s tichostí a uctivostí (...), zachovávejte si dobré svědomí (1 P 3,15-16)“.³³

Jak již bylo výše zmíněno, zabýval se Jan Pavel II. otázkou hodnoty a důstojnosti člověka, jeho práv, povinností, ohrožení lidského života chudobou, hladem, válkou, konflikty apod. také ve svých sociálních encyklikách. Nehovoří zde explicitně o kultuře života a kultuře smrti, nýbrž o „civilizaci lásky“. Termín „civilizace pravdy a lásky“ je použit rovněž v encyklice *Evangelium vitae*³⁴ a papež jej zmiňuje také v sociální encyklice *Centesimus annus*, a to v souvislosti s principem solidarity. Termín „civilizace lásky“ však již mnohem dříve použil jeden z předchůdců Jana Pavla II. na papežském stolci, Pavel VI.³⁵ V encyklice *Centesimus annus*, uveřejněné u příležitosti stého výročí od vydání sociální encykliky *Rerum novarum*, Jan Pavel II. píše: „Zásada, kterou dnes nazýváme zásadou solidarity (...), Lev XIII. několikrát uvádí pod jménem 'přátelství'; Pius XI. ji označoval neméně významným pojmem 'sociální láska',

³¹ Srov. Promluva ke skupině rakouských poslanců dne 22. března 1997. Dostupné na WWW : http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1997/march/documents/hf_jp-ii_spe_19970322_parlamentari-austria_ge.html.

³² Srov. tamtéž.

³³ Srov. tamtéž.

³⁴ Srov. EV 6.

³⁵ Srov. Pavel VI. *Promluva na závěr Svatého roku, 25.12.1975*. Dostupné na WWW : http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/homilies/1975/documents/hf_p-vi_hom_19751225_it.html.

Pavel VI. rozšířil tento pojem o dnešní mnohostranné dimenze sociální otázky a hovořil o 'civilizaci lásky'.³⁶

Tato zásada představuje „jednu ze základních zásad křesťanského pojetí společenského a politického řádu.“³⁷ Je zmíněna např. v encyklice *Sollicitudo rei socialis* v článcích 38-40. V článku 38 je zdůrazněno, že solidarita není jen neurčitý soucit nebo povrchní dojetí nad zlem, nýbrž „pevná a trvalá odhodlanost usilovat o *obecné blaho* neboli dobro všech a jednoho každého, protože *všichni* jsme zodpovědní za všechny.“ Jak je uvedeno v článku 39 „jsou projevy solidarity *uvnitř každého společenství* účinné tenkrát, jestliže se jeho členové navzájem uznávají jako osoby. Solidarita nám pomáhá vidět toho 'druhého' - osobu, lid nebo národ - nikoli jako jakýsi nástroj, (...), ale jako bytost nám 'podobnou', 'pomocníka' (srov. Gn 2,18.20), jemuž, podobně jako sobě, máme dát účast na 'hostině života', na kterou Bůh zve všechny lidi bez rozdílu.“

Článek 40 pak hovoří o solidaritě jako křesťanské ctnosti, která je „osvěcována prvenstvím lásky“³⁸ jakožto „poznávacím znamením Kristových učedníků (srov. Jan 13,35).“³⁹ „Má-li být společnost lidštější, více hodná člověka, je třeba ve společenském životě oživit uplatňování lásky, a to na politické, ekonomické i kulturní rovině.“⁴⁰ Bude-li láska, „síla, která zároveň sjednocuje i povznáší, která vytváří prostor pro odpuštění, vrací člověka sobě samému“⁴¹, přítomna ve všech sociálních vztazích, v činnostech a snahách v oblasti společenské i kulturní, ale i v hospodářství a v politice, pak bude možné vytvářet lidštější svět zaměřený k cíli, ke kterému mají všechny tyto snahy směřovat, a tím je „civilizace lásky“.⁴²

1.3 Pojetí Hanse Künga

Problematikou kultury života a kultury smrti se ve své knize *Světový étos*

³⁶ CA 10.

³⁷ Tamtéž, 10.

³⁸ Papežská rada pro spravedlnost a mír. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2008, 580.

³⁹ SRS 40.

⁴⁰ Papežská rada pro spravedlnost a mír. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří :, Karmelitánské nakladatelství, 2008, 582.

⁴¹ DM 14.

⁴² Tamtéž, 14.

pro politiku a hospodářství zabývá také německý teolog švýcarského původu Hans Küng. Küng rozlišuje tři postoje dezintegrující společnost: *náboženský fundamentalismus, rigorózní moralismus* a *postmoderní svévolný pluralismus*. *Fundamentalismus*, lpění na základu, „fundamentu“ (neomylné autoritě svatých Písem nebo neomylného vůdce), je podle Künga jev, který má jak sociální, tak i politické a náboženské kořeny. V současné době je hrozbou zejména v muslimských zemích, kde se - kvůli odmítání tohoto pojmu - hovoří o islamismu. Ten bývá zpravidla spojován s radikálními, někdy teroristickými islamisty. Kromě nich jsou zde však i islamisté umírnění, kteří si přejí islámský stát bez totalitních prvků.

Fundamentalismus, tak jak je výše definován, se však dnes podle Künga neprojevuje pouze v rámci islámu. Jeho varianty lze nalézt také v židovství, křesťanství, ale i v buddhismu a hinduismu.⁴³ „Neméně důležitá než hodně diskutovaný muslimský fundamentalismus je“ - podle Künga - „křesťanská varianta, jež se z dobrých důvodů nechce nazývat 'fundamentalismem'“. ⁴⁴ Ta je podle něj reprezentována druhým postojem - *rigorózním moralismem*. Podle H. Künga tento „nemilosrdný rigorismus římského 'učitelského úřadu' konfrontuje společnost na celém světě s konkrétními, zhusta spornými otázkami, jako jsou ochrana před početím, umělé oplodnění, ukončení těhotenství, prenatální diagnostika či euthanasie - a to takřka s fanatickým extremismem.“ ⁴⁵ Ten se podle mínění autora šíří zejména působením utajovaného společenství Opus Dei. Hans Küng zastává názor, že tento „horlivý antimodernismus (v Itálii se hovoří o 'wojtylismu') usiluje o rozštěpení společnosti na 'kulturu života' a 'kulturu smrti' a chce tak lidstvo rozdělit na 'zastánce života' a 'spiklence proti životu'“. ⁴⁶

Küng odmítá toto dualistické dělení společnosti a polemizuje s tím, že by např. lidé, kteří používají umělé metody zabránění početí, měli patřit k těmto „spiklencům proti životu“ a přispívat k vytváření „kultury smrti“. Podle jeho názoru je tomu právě naopak. Ženy a muži, kteří praktikují ochranu před početím,

⁴³ KÜNG, H. *Světový étos pro politiku a hospodářství*. Praha : Vyšehrad, 2000, s. 167-168.

⁴⁴ Tamtéž, s. 168.

⁴⁵ Tamtéž, s. 168.

⁴⁶ Tamtéž, s. 168.

zabraňují nechtěnému těhotenství a následnému potratu, zatímco papežův zákaz ochrany před početím potrat paradoxně podporuje.⁴⁷ Takovýto postoj podle autora rozděluje katolickou církev a poškozují nejen křesťanství, a to zejména v očích humanitárních pracovníků a pracovníků mezinárodních organizací pracujících v uprchlických táborech či hladem postižených oblastech Afriky. „Zjevná koalice římské kurie a několika málo reakčních muslimských režimů proti 'zbytku' světa nejen nepřispěla účtě ke křesťanství a islámu, ale výrazně poškodila náboženství vůbec (...).“⁴⁸ Podle Künga není na místě kárat ty, kteří spojují hlad s přelidněním, tak jak to činí papež, a jeho výroky v tomto duchu musí podle něj humanitárním pracovníkům znít jako „cynické sofisma“.⁴⁹

Küng sice odmítá každé moralizování, zároveň však jasně říká, že receptem vůči těmto náboženským dezintegračním postojům nemůže být ani třetí cesta, *postmoderní svévolný pluralismus*, kdy řada lidí na Západě pěstuje - za vydatné podpory médií - životní styl indiferentismu, konzumismu a hédonismu. Klade si otázku, co dnes může udržet moderní společnost v jejím hlubinném založení pohromadě, nakolik je zřejmé, že fundamentalismus, moralismus ani libovolný pluralismus tímto jednotícím prvkem nejsou. Podle Künga se může společnost udržet „jedině na základě závazného a zavazujícího *étosu*: základního konsensu o společných hodnotách, kritériích a postojích; tento konsensus spojuje autonomní sebeuskutečňování a solidární odpovědnost.“⁵⁰ Pro věřící je zakotven ve víře v první a poslední skutečnost, pro nevěřící může být nosný z humánních důvodů a může tak obsáhnout zcela rozdílné společenské skupiny a politické strany, národy a náboženství.⁵¹ Tento étos tedy není náhražkou náboženství, spíše je mezi nimi komplementární vztah. K tomu, aby se moderní společnost udržela pohromadě, nestačí internet, globalizovaný trh, hospodářská a sociální modernizace, musí zde být rovněž vědomí vlastní identity, vlastních tradic a duchovních kořenů. Étos bude držet společnost pohromadě, budou-li mít lidé

⁴⁷ Srov. KÜNG, H. *Světový étos pro politiku a hospodářství*. Praha : Vyšehrad, 2000, s. 168-169.

⁴⁸ Tamtéž, s. 169.

⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 169.

⁵⁰ Tamtéž, s. 175.

⁵¹ Tamtéž, s. 175.

pocit, že etické normy a měřítko je nesvazují, nýbrž pomáhají nalézt životní směr a hodnoty, životní postoje a smysl, že je nevyřazují a odsuzují, nýbrž jsou pozváním, výzvou a závazkem. „Nejspíše může přesvědčit náboženství, jež lidi zavazuje k humánnímu étosu, a étos, jenž je otevřen pro rozměr transcendence, religiozity, ba který je náboženstvím vposledku nesen, motivován a konkretizován.“⁵²

Tento Küngem zmiňovaný a požadovaný étos byl přijat na shromáždění Parlamentu světových náboženství, které se uskutečnilo v srpnu a září roku 1993 v Chicagu. Zde bylo předloženo *Prohlášení ke světovému étosu* vypracované dvěma teology - Karl-Josefem Kuschelem a právě Hansem Küngem. Toto *Prohlášení* posléze podepsali představitelé různých církví a hnutí a přihlásili se tak k následujícím myšlenkám:

- Bez světového étosu nemůže existovat lepší světový řád.
- Tento étos lze nalézt v naukách jednotlivých náboženství.
- Tento étos představuje minimální základní konsensus, na kterém se mohou světová náboženství shodnout.
- Důsledkem přijetí tohoto étosu je mimo jiné odmítnutí násilí a respekt k odlišným názorům.⁵³

Küng při koncipování *Prohlášení* vyšel mimo jiné z toho, že v každé velké náboženské nebo etické tradici lze nalézt „zásady“, o něž by se měly opírat základní etické požadavky jak pro jednotlivce, tak pro společenství. Patří k nim jednak „zásada“: „S každým člověkem musíme zacházet lidsky!“ A dále „zlaté pravidlo“: „Co nechceš, aby druhí činili tobě, nečiň ty jim!“⁵⁴ Konkretizací těchto základních etických požadavků jsou potom čtyři přikázání obsažená ve většině náboženství tohoto světa: „nezabíjej, nekraď, nelži, necizolož!“⁵⁵ V těchto čtyřech „nezrušitelných přikázáních“⁵⁶, která jsou v *Prohlášení* formulována také pozitivně: „cti život, jednej spravedlivě a čestně, mluv a jednej pravdivě, ctěte

⁵² KÜNG, H. *Světový étos pro politiku a hospodářství*. Praha : Vyšehrad, 2000, s. 177.

⁵³ KÜNG, H., KUSCHEL K.-J. *Prohlášení ke světovému étosu : Deklarace Parlamentu světových náboženství*. Brno : CDK, 1997, s. 5-18.

⁵⁴ Tamtéž, s. 40.

⁵⁵ Tamtéž, s. 40.

⁵⁶ Tamtéž, s. 19.

a milujte se navzájem!⁵⁷, dochází ke konvergenci velkých světových náboženství. Zejména příkaz „Nezabiješ!“ či pozitivně „Cti život!“, který znamená, že „každý člověk má právo na život, tělesnou nedotknutelnost a svobodný rozvoj osobnosti, neporušuje-li práva druhého“, a dále, že „žádný člověk nemá právo fyzicky nebo psychicky trápit druhého člověka, zraňovat jej nebo dokonce zabít. A žádný národ, žádný stát, žádná rasa a žádné náboženství nemá právo diskriminovat menšinu jiného druhu či víry, provádět její 'čistku', vyhánět ji do exilu, nebo ji dokonce likvidovat“⁵⁸, představuje závazek ke kultuře bez násilí a ke kultuře úcty ke všemu živému a tím i důležitý příspěvek ke kultuře života proti kultuře smrti.

1.4 Teologie osvobození

Teologie osvobození vznikla v 60. letech dvacátého století v Latinské Americe a usilovala o teologickou reflexi socio-politické situace této oblasti. Ústřední motivy teologie osvobození byly obsaženy v dokumentech II. generálního shromáždění latinskoamerického episkopátu v Medellinu (1968); první systematický návrh předložil v roce 1971 Gustavo Gutierrez (*Theologia de la liberación*).⁵⁹ Od té doby vzniklo velké množství literatury, variant a proudů teologie osvobození, z nichž některé zaujímaly důrazně odmítavé stanovisko vůči marxismu-leninismu, jiné více či méně vyhraněnou opci pro - blíže neurčený „latinskoamerický“ - socialismus, jiné byly výrazně ovlivněné marxismem.⁶⁰

Z teologického hlediska patří teologie osvobození do širokého proudu teologického myšlení, který lze označit jako teologii křesťanské praxe ve světě. Za počátek teologií, zabývajících se zaangažovaností křesťana ve světě, lze podle profesora Karla Skalického považovat dílo Gustava Thielse *Theologie pozemských skutečností*.⁶¹ Thiels zde prezentuje - na rozdíl od svých předchůdců - jiný přístup k těmto pozemským skutečnostem. „Nechce zaujmout *hledisko lidské a přirozené,*

⁵⁷ Srov. KÜNG, H., KUSCHEL K.-J. *Prohlášení ke světovému étosu : Deklarace Parlamentu světových náboženství*. Brno : CDK, 1997, s. 19-25.

⁵⁸ Tamtéž, s. 19.

⁵⁹ ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika : Úvod a principy*. Brno : CDK, 2004, s. 160.

⁶⁰ K tomu srov. SKALICKÝ, K. *Po cestách angažované teologie : Teologie křesťanské praxe*. Rychnov nad Kněžnou : Ježek, 2001, s. 36-41.

⁶¹ SKALICKÝ, K. *Po cestách angažované teologie : Teologie křesťanské praxe*. Rychnov nad Kněžnou : Ježek, 2001, s. 13.

jež se nicméně poslušně podrobuje požadavkům křesťanství, ale chce zaujmout rovnou *hledisko Boží* a dozvědět se tak, jaký smysl má svět v očích samotného Boha; neboli vytvořit teologii světa. Tato změna hlediska pak stojí na počátku onoho myšlenkového proudu, který vyprodukoval tolik 'teologických genitivů' jako: rozvoje, pokroku, osvobození, revoluce atd.⁶²

Pozemské skutečnosti jsou mnohvrstevné. Zahrnují jak skutečnosti stvořené a hmotné, tak skutečnosti lidské, vytvářené lidskou činností odehrávající se v čase a dávající vznik dějinám, tak také skutečnosti „k udělání“.⁶³ Vedle prohloubení teologie stvoření, teologie hmoty a teologické antropologie proto vyžadují i teologii, která pouze neinterpretuje vytvořené skutečnosti, ale která podněcuje zaangažovanost člověka na vytváření těchto pozemských skutečností. Odtud potom vyrůstá teologie pokroku nebo rozvoje, teologie osvobození a teologie revoluce.⁶⁴ Dokumentem, který pojednává o podstatných tématech teologie pozemských skutečností (práce jako pokračování v Božím díle stvoření, člověk jako „těžiště“ celého dokumentu, dějiny - „znamení časů“, jež je třeba vykládat ve světle evangelia, vztah mezi pozemským pokrokem a příchodem Božího království, téma kultury pojímané jako „všechno, čím člověk zušlechťuje a rozvíjí své mnohostranné duševní i tělesné vlohy“⁶⁵), je pastorální konstituce Druhého vatikánského koncilu *Gaudium et spes*. Lze ji považovat za jakousi „Magnu chartu“ teologie rozvoje.⁶⁶

Byl to v padesátých a počátkem šedesátých let dvacátého století právě zájem o pokrok, hospodářský rozvoj a na něm závislé zaostávání tzv. třetího světa, který spolu s dialogem s marxismem, spojeným s praxí a obratem k proměně světa, ovlivnil další vývoj. Protestantský teolog Jürgen Moltmann přichází ve své knize *Teologie naděje* s myšlenkou kritické funkce křesťanské eschatologie (Božího zaslíbení) uvnitř společenského status quo. Tato myšlenka byla dobře sluchitelná se

⁶² SKALICKÝ, K. *Po cestách angažované teologie : Teologie křesťanské praxe*. Rychnov nad Kněžnou : Ježek, 2001, s. 14.

⁶³ Tamtéž, s. 14.

⁶⁴ Tamtéž, s. 14-15.

⁶⁵ GS 53.

⁶⁶ SKALICKÝ, K. *Po cestách angažované teologie : Teologie křesťanské praxe*. Rychnov nad Kněžnou : Ježek, 2001, s. 20.

základní ideou utopického marxismu, podle něhož „utopie (to co by mělo být, neboli dosud neuskutečněná esence) vykonává kritickou funkci vůči status quo (tomu, co je, tedy existenci), a tak působí, že se společenská skutečnost dialekticko-revolučně vyvíjí směrem k takovým formám života, které neustále lépe odpovídají utopii.“⁶⁷ Tuto myšlenku dále rozvinul Johann Baptist Metz ve své nové politické teologii. Metz upozorňuje, že křesťanská víra nemůže přehlížet ony společensko-politické činitele, jimiž je do určité míry ovlivňována. Musí si je naopak uvědomovat, aby mohla plnit a vykonávat svou kritickou funkci ve společnosti a prokázat tím svou přesaznost. Politická teologie se tak má stát „pokusem o teologickou hermeneutiku v kontextu současné společnosti“⁶⁸, „pokusem o novou formulaci křesťanského eschatologického poselství v podmínkách naší společnosti a se zřetelem k strukturálním změnám jejího veřejného života.“⁶⁹ Moltmannovou a Metzovou zásluhou se do popředí zájmu dostává křesťanská praxe jako východisko teologie a vzniká nová kategorie „ortopraxe“, směřující - při zachování a neumenšení důležitosti Božího slova, tradice a magisteria - k plnému osvobození člověka.⁷⁰

Zájem o rozvoj zavládl v padesátých letech i v Latinské Americe. Rozvojová politika vycházela z předpokladu, že příčina nedostatečného rozvoje spočívá výhradně v sociálních, politických a kulturních překážkách, které jsou dány archaickými strukturami rozvojových zemí. Tyto zaostalé země mají tedy za úkol v co nejkratším čase dospět do fáze, ve které se nacházejí rozvinuté národy a dosáhnout stejného cíle - společnosti masového konzumu. Počáteční nadšení však brzy vystřídalo zklamání, když se v krátké době nedostavily očekávané výsledky rozvojové politiky. Šedesátá léta ukázala, že rozdíl mezi oběma světy se nejen nezmenšoval, ale naopak vzrostl. Narůstalo uvědomění, že zaostávající rozvoj není jen výsledkem pozdějšího „nastartování“ k průmyslové společnosti,

⁶⁷ SKALICKÝ, K. *Po cestách angažované teologie : Teologie křesťanské praxe*. Rychnov nad Kněžnou : Ježek, 2001, s. 23-24.

⁶⁸ Cit. podle SKALICKÝ, K. *Po cestách angažované teologie : Teologie křesťanské praxe*. Rychnov nad Kněžnou : Ježek, 2001, s. 24.

⁶⁹ Cit. podle SKALICKÝ, K. *Po cestách angažované teologie : Teologie křesťanské praxe*. Rychnov nad Kněžnou : Ježek, 2001, s. 24.

⁷⁰ Srov. tamtéž, s. 25.

ale že je to dějinný důsledek závislosti rozvojových zemí na rozvinutých zemích. Pojem závislosti se tak stává klíčem k interpretaci latinskoamerické skutečnosti. Je formulována tzv. *teorie závislosti*, která vytvořila ono ideové podhoubí, z něhož vyrůstá teologie osvobození.⁷¹

Již výše zmiňovaný peruánský teolog Gustavo Gutierrez, jehož kniha *Theologia de la liberación* představuje první pokus o teologickou reflexi nad úkolem církve v latinskoamerické situaci, v ní mimo jiné uvádí, že by se kategorie „rozvoje“ měla opustit a nahradit kategorií „osvobození“. Důvodem není jen neúspěch rozvojové teorie, ale především skutečnost, že kategorie „osvobození“ lépe vyjadřuje moment radikálního rozchodu s hříšnou situací, umožňuje nám chápat dějiny jako proces osvobození člověka a lépe nám otevírá prameny biblického zjevení, neboť se hojně vyskytuje v Písmu. Samotnou teologii pak Gutierrez chápe nejen jako pouhý *intellectus fidei* - pochopení víry, ale též jako *kritickou reflexi ve světle víry nad dějinnou praxí církve ve světě*.⁷²

V teologii osvobození se - stejně jako v metodologiích pastorální teologie - uplatňuje známá metoda „tří kroků“ Josefa Cardijna (1882-1967), zakladatele katolického dělnického hnutí v Belgii. V prvním kroku - „vidět“ - se pozoruje reálná skutečnost utlačování, vykořisťování, marginalizace a analyzují se jejich příčiny (socio-historické, politické, ekonomické). Ve druhém kroku - „soudit“ - se výše pochopená sociální situace interpretuje ve světle Božího slova a teologické tradice církve. Bůh se v dějinách Izraele i v Ježíšově životě prokázal jako Bůh života a svobody, který stojí na straně utiskovaných. Proto se křesťanská dogmatika musí rozvinout kontextově tak, aby se ukázal její osvobozující charakter vzhledem ke konkrétní situaci útisku. Třetí krok - „jednat“ - má vést ke konkrétnímu jednání, které osvobozuje a proměňuje společnost.⁷³ Na biskupské synodě v Medellinu přijali biskupové Latinské Ameriky „přednostní opci pro

⁷¹ Srov. SKALICKÝ, K. *Po cestách angažované teologie : Teologie křesťanské praxe*. Rychnov nad Kněžnou : Ježek, 2001, s. 32-33; dále viz SKALICKÝ, K. *Teologie osvobození*. Dostupné na WWW : <<http://www.tf.jcu.cz/katedry/kst/texty/skalicky>>.

⁷² Cit. podle SKALICKÝ, K. *Po cestách angažované teologie : Teologie křesťanské praxe*. Rychnov nad Kněžnou : Ježek, 2001, s. 33.

⁷³ ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika : Úvod a principy*. Brno : CDK, 2004, s. 160-161.

chudé“ (*vorrangige Option für die Armen*). To znamenalo zásadní změnu perspektivy vnímání. Církev se vědomě postavila na stranu chudých a utlačovaných. Východiskem pro tuto „teologii zdola“ jsou zkušenosti a problémy lidí v jejich společenském kontextu. V socio-kulturním kontextu Latinské Ameriky tak vznikla sociální pastorační práce, jejíž základní znaky lze popsat následovně:

- 1) Jsou analyzovány společenské vazby a souvislosti konkrétní situace nouze.
- 2) Křesťané, obce a skupiny reflektují takto definovanou situaci „ve světle evangelia“.
- 3) Postavení se na stranu utlačovaných a těch, kdo jsou zbaveni práv, nachází svůj výraz v obžalobě a v ohlašování Boží vlády.
- 4) V identifikaci s postiženými subjekty, které jsou považovány za vlastní subjekty osvobozujícího jednání, je učiněn důležitý krok k této nové praxi.
- 5) Symboly tohoto osvobození života jsou součástí liturgického slavení.⁷⁴

Pastorální teolog Stefan Knobloch upozorňuje ve své knize *Was ist praktische Theologie?* na určité úskalí výše zmíněné „opce pro chudé“. Této opci se podle jeho názoru někdy vyčítá, že zapomíná na bohaté. Jakoby se hlásání Ježíšova poselství vztahovalo jen na chudé a ne na všechny. Podle Knoblocha tomu tak není. Je pravda, že opce pro chudé, která je nezbytná, si všímá nespravedlivých struktur a pojmenovává je, činí tak však s ohledem na bohaté, aby jim otevřela oči a ukázala, jak nesociálně jejich život působí na druhé. Opce pro chudé nesměřuje proti bohatým. Spíše poukazuje na to, že situace bohatých a chudých se vzájemně podmiňují. Tak opce otevírá možnost, aby si bohatí uvědomili svou sociální odpovědnost.⁷⁵ Opce je podle Knoblocha nutnou součástí tzv. evangelizačního paradigmatu, k jehož vzniku daly podnět nové vývojové směry pastorální teologie v tzv. třetím světě, především v Latinské Americe, a jehož požadavkem je souhlas slov a činů. Spojení víry a konkrétních skutků je nejvíce zapotřebí právě tam, kde

⁷⁴ VONDRASEK, B. *Lebensorientierung durch Freiwilligendienste : Eine qualitative Studie und pastoraltheologische Bewertung von Volontariat in katholischer Trägerschaft*. 1. Auflage. München : Don Bosco Verlag, 2003, s. 186-187.

⁷⁵ KNOBLOCH, S. *Was ist praktische Theologie? Praktische Theologie im Dialog*. Band 11. Freiburg, Schweiz : Universitätsverlag, 1995, s. 188.

je nutné osvobodit lidi (z bídy, nouze, útlaku apod.)⁷⁶ Podle rakouského teologa Bernharda Vondraseka nevycházíme u evangelizačního paradigmatu ze „ztráty“ např. moci či vlivu církve ve společnosti, ale vycházíme z toho, že církve je v moderní společnosti jen dílčím systémem. Podstatné je, že pastorační jednání církve není v první řadě instrumentálně-strategické jednání, které chce „učinit lidské objekty religiózními, věřícími nebo církevními“, ale je jako komunikační jednání (= praxe) založeno především na setkání a komunikaci, v nichž má být zřetelný sám Duch Boží a kde se má člověk stát svéprávným, dospělým subjektem. Jde zde o osvobozující, kritickou praxi, která chce stávající poměry změnit v Božím smyslu.⁷⁷

Teolog Karl Bopp vidí jako hlavní výzvu pro církevní praxi skutečnost, že mnoha lidem je upírán lidsky důstojný život a jsou vystaveni mnohotvárnému ohrožení života. Příčinu tohoto stavu spatřuje v krizi inkulturace evangelia, ve zlomu mezi hodnotami evangelia a moderní kulturou. Naléhavá výzva pro pastorační praxi proto podle Boppa zní: „Inkulturace evangelia, aby byla vybudována civilizace lásky“.⁷⁸ Ve středu zájmu musí stát osvobození od bídy, nemoci a nespravedlnosti a umožnění lidsky důstojného života všem. Církve jako svátost Boží lásky stojí ve službě lidskosti, zejména vůči chudým. Ústředním vztahovým horizontem je zaslíbení Božího království, vyjádřené slovem „shalom“ - pokoj, spravedlnost, spása.⁷⁹ Karl Bopp ve svém pojetí zdůrazňuje souvislost ortodoxie a ortopraxe. Mluvit věrohodně o Bohu lze jen tehdy, jde-li s ním ruku v ruce svědectví činů. Radostná zvěst není obecná, neutrální tvář v tvář současné

⁷⁶ KNOBLOCH, S. *Was ist praktische Theologie? Praktische Theologie im Dialog*. Band 11. Freiburg, Schweiz : Universitätsverlag, 1995, s. 186.

⁷⁷ VONDRASEK, B. *Lebensorientierung durch Freiwilligendienste : Eine qualitative Studie und pastoraltheologische Bewertung von Volontariat in katholischer Trägerschaft*. 1. Auflage. München : Don Bosco Verlag, 2003, s. 182.

⁷⁸ Cit. podle VONDRASEK, B. *Lebensorientierung durch Freiwilligendienste : Eine qualitative Studie und pastoraltheologische Bewertung von Volontariat in katholischer Trägerschaft*. 1. Auflage. München : Don Bosco Verlag, 2003, s. 183.

⁷⁹ Tamtéž, s. 184.

socio-kulturní situaci, ale podle adresátů zvěsti se stává osvobozující, kritickou praxí, která chce změnit stávající poměry v duchu Božím.⁸⁰

Rovněž pastorální teolog Norbert Mette hovoří ve svém článku *Vom Säkularisierungs- zum Evangelisierungsparadigma* o souvislosti ortodoxie a ortopraxe jako jednom ze základních znaků evangelizačního paradigmatu. Vychází zde z teze, že proces modernizace se jak pro většinu lidstva, tak pro životní prostředí ukázal být ničivým, a že se tudíž i evangelizace musí zaměřit na vytváření humánní praxe. Pro evangelizační paradigma byly podle jeho názoru důležité zejména impulzy z pastorační praxe a teologie tzv. „třetího světa“, zejména z Latinské Ameriky.⁸¹ Zatímco sekularizační paradigma se podle Metteho pohybuje především mezi póly víra - nevěra, resp. teismus - ateismus, uvnitř evangelizačního paradigmatu jsou rozhodujícími referenčními body protikladné dvojice život - smrt, resp. Bůh (života) - bůžci (smrti).⁸²

Jedním ze základních znaků evangelizačního paradigmatu je již zmíněná souvislost ortodoxie a ortopraxe. Podobně jako K. Bopp zdůrazňuje i N. Mette, že o Bohu můžeme věrohodně mluvit jen tehdy, jde-li s tím ruku v ruce odpovídající svědectví činu. Jestliže křesťanská víra dosvědčuje lidem otevřenou, uzdravující a osvobozující Boží lásku, jak se projevila v životě, smrti a zmrtnýchvstání Ježíše Krista, pak nestačí o tom pouze mluvit, ale tato víra musí nalézt svůj odraz ve zkušenosti a utváření lidského života. Vlastním místem jejího svědectví jsou reálné lidské vztahy. Nemíní se tím redukce víry na lidskou praxi. Víra je pro lidi spásnou právě proto, že je spásou nikoli od lidí, nýbrž od Boha. Nepůsobí tedy skrze lidský výkon, ale je nezaslouženým Božím darem. Křesťanská víra se uskutečňuje v kontemplaci a v akci, v odevzdání se a ponoření do Božího mystéria na straně jedné, na druhé straně v bezpodmínečném příklonu ke všem, jejichž situace nás vyzývá, abychom se stali jejich bližními. Láska k Bohu a láska

⁸⁰ Srov. VONDRASEK, B. *Lebensorientierung durch Freiwilligendienste : Eine qualitative Studie und pastoraltheologische Bewertung von Volontariat in katholischer Trägerschaft*. 1. Auflage. München : Don Bosco Verlag, 2003, s. 184.

⁸¹ METTE, N. *Vom Säkularisierungs- zum Evangelisierungsparadigma*. In *DIAKONIA : Internationale Zeitschrift für die Praxis der Kirche*. 21. Jahrgang, Heft 6. Mainz : Matthias-Grünwald-Verlag, 1990, s. 420 - 421.

⁸² Srov. tamtéž, s. 426-427.

k lidem tvoří nedělitelnou jednotu. Z tohoto určení křesťanské víry jakožto spojení slova a činu vycházejí další, pro evangelizační paradigma centrální znaky.⁸³

Druhým z těchto znaků je podle Metteho pojetí Božího království jako vztahového horizontu. Vztahový horizont křesťansky-církevního jednání netvoří církev, ale království Boží. To však není chápáno individualisticky, spiritisticky, jen z onoho světa, ale jako univerzální zaslíbení celostního osvobození z každé moci smrti k možnosti velikonočního nového života. Jeho dosvědčování se projevuje v angažovanosti pro budování společného světa v pokoji, spravedlnosti a svobodě a vztahuje se přitom na veškerý život a celé stvoření.⁸⁴

Třetím znakem je podle Metteho zvěstování, prorocká kritika a obrácení. Z pohledu na horizont zvěstování Božího království získává křesťansko-církevní jednání směr, který nutí k rozlišování. V rámci latinsko-americké pastorace osvobození se pak projevuje angažovaností, která bere vážně, že kontemplativní „anuncio“, tj. hlásání radostné zvěsti o Božím království a s tím spojený život v plnosti pro celé lidství, odpovídá profetickému „denuncio“, tj. konkrétní obžalobě nespravedlivých a nelidských poměrů, které odporují Boží vůli a lze je proto označit za „strukturální hřích“. Třetím momentem takto pojaté evangelizace je „transformace“, tj. následování Ježíšovy výzvy k osobnímu a společenskému obrácení, k transformaci lidí a struktur, aby byla zde a nyní připravena cesta Božímu království a zaslíbení novému stvoření.⁸⁵

Změna praxe následkem nových požadavků (*Optionen*) je dalším ze znaků evangelizačního paradigmatu. Tváří v tvář sociálním a individuálním požadavkům dochází uvnitř evangelizačního paradigmatu k pokusu stanovit priority, které jsou určující pro pastorační jednání. Požadavky vycházejí z rozdílu mezi evangeliem inspirovanou orientací na lidsky důstojnou praxi a danou společenskou realitou.

⁸³ METTE, N. Vom Säkularisierungs- zum Evangelisierungsparadigma. In *DIAKONIA : Internationale Zeitschrift für die Praxis der Kirche*. 21. Jahrgang, Heft 6. Mainz : Matthias-Grünewald-Verlag, 1990, s. 427.

⁸⁴ Tamtéž, s. 427.

⁸⁵ Tamtéž, s. 427-428.

Pro církvev to znamená zejména výzvu k obrácení a konkrétnímu zastávání se potřebných.⁸⁶

V té míře, v jaké je zde církvev pro druhé a s druhými, získává svou identitu. Identita ve službě lidskosti je podle Metteho dalším ze znaků výše zmíněného evangelizačního paradigmatu. Tato identita však není chápána pouze vnitrocírkvevně, nýbrž tak, že pokud se církvev evangelizačně uskutečňuje, potud se také navenek autenticky realizuje. Obsahem evangelizace se pak myslí služba církvev lidskosti vůbec, po vzoru Ježíše. Církvev tak může být svátostí spásy pro svět, konkrétní spásou a osvobozením pro lidi v jejich konkrétních poměrech, resp. může napomoci nutným změnám těchto poměrů. Evangelizace tedy znamená identitu církvev, která se neohraničuje navenek či dovnitř, ale která zůstává neustále otevřená pro spásu všech lidí.⁸⁷

Posledním ze znaků tak, jak je prezentuje N. Mette, je rovnocenné povolání všech křesťanů k evangelizaci. S tím korespondují sociální formy základních společenství, neboť ta nejlépe umožňují rozvinutí různých charismat. Takováto základní společenství se tvoří jak v oblasti církvev, tak v oblasti společnosti. Z obou dimenzí a oblastí vyrůstá integrální angažovanost: v modlitbě je přítomna společnost se svými problémy a v problémech společnosti je přítomna víra. V církvevních základních společenstvích existuje hluboký vztah mezi evangeliem a životem, mezi slovem Božím a konkrétními problémy, mezi vírou a sociální angažovaností. Tvoří laboratoř nových forem společného života, na jehož utváření se spolupodílí každý samostatně, ale též všichni společně.⁸⁸

Rozvoj, pokrok, osvobození, spravedlnost, mír - zkrátka vše, co se týká člověka a lidské společnosti - vyžadují zaangažovanost křesťana především z důvodů lásky a povinnosti spravedlnosti a nejsou vyděleny z evangelizace, „která by nebyla úplná, kdyby nebrala v úvahu vzájemný těsný vztah mezi evangeliem a konkrétním osobním a společenským životem člověka.“⁸⁹

⁸⁶ METTE, N. Vom Säkularisierungs- zum Evangelisierungsparadigma. In *DIAKONIA : Internationale Zeitschrift für die Praxis der Kirche*. 21. Jahrgang, Heft 6. Mainz : Matthias-Grünewald-Verlag, 1990, s. 428.

⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 428.

⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 428-429.

⁸⁹ EN 29.

„Evangelizace a povznesení člověka - jeho rozvoj a osvobození - jsou opravdu úzce spojeny. Jsou to pouta antropologické povahy, poněvadž člověk není nějaká abstraktní bytost, nýbrž je podmíněn sociálními a hospodářskými okolnostmi. Tyto svazky jsou i teologického rázu, protože nelze oddělovat Boží plán stvoření od plánu vykoupení člověka, a právě toto vykoupení se dotýká i velmi konkrétních situací, v nichž je třeba bojovat proti nespravedlnosti a usilovat o opětné nastolení spravedlivého řádu. Tyto svazky mají však i vyhraněně evangelijní ráz, vyjádřený svazkem křesťanské lásky (...), lásky k trpícímu a potřebnému bližnímu.“⁹⁰

Pro teologii osvobození měla rozhodující význam Třetí konference latinskoamerického episkopátu v mexické Pueble v lednu roku 1979. Význam konference pro latinskoamerickou teologii osvobození spočíval v tom, že vše, co bylo v této teologii dobré, přijala a vtělila do svého závěrečného dokumentu. Papež Jan Pavel II. po návratu z Puebly řekl: „Teologie osvobození se často spojuje (někdy příliš výlučně) s Latinskou Amerikou; třeba však dát za pravdu jednomu velkému současnému teologovi (H. U. von Balthasar), jenž oprávněně požaduje, aby teologie osvobození nabyla univerzálního rozsahu. Jen kontexty jsou různé, ale skutečnost svobody, 'k níž nás osvobodil Kristus' (Gal 5,1), je univerzální. Úkolem teologie je znovu odkrýt její pravý smysl v různých konkrétních, historických i současných kontextech. (...) Teologie osvobození musí být především věrná celé pravdě o člověku, aby tak ukázala netoliko v latinskoamerickém kontextu, ale též ve všech současných kontextech, co to je za skutečnost tato svoboda, 'k níž nás osvobodil Kristus'. Kristus! Třeba mluvit o našem osvobození v Kristu, třeba zvěstovat toto osvobození.“⁹¹

1.5 Shrnutí

Z výše uvedených přístupů k otázce kultury života a kultury smrti je patrné, o jak široký okruh otázek a různé úhly pohledu se může jednat. Papež Jan

⁹⁰ EN 31.

⁹¹ Cit. podle SKALICKÝ, K. *Po cestách angažované teologie : Teologie křesťanské praxe*. Rychnov nad Kněžnou : Ježek, 2001, s. 40.

Pavel II. v některých svých sociálních encyklikách, promluvách a především v encyklice *Evangelium vitae* poukazuje nejen na možné ohrožení života přírodními katastrofami, válkami, hladem, narušováním ekologické rovnováhy, distribucí drog apod., ale zdůrazňuje i přímé ohrožení zločiny proti počínajícímu a končícímu životu. Řadí sem především praxi potratu, antikoncepci, různé způsoby umělého oplodnění, prenatalní výzkumy a eutanazii. Jan Pavel II. v této souvislosti používá termíny „kultura života“, „kultura smrti“, a příčiny vzrůstající se kultury smrti spatřuje v oslabení či ztrátě smyslu pro hodnotu života, práva na existenci lidské osoby a především ve ztrátě vědomí transcendence. Absence vztahu k Bohu znamená zároveň i absenci vztahu k člověku, k jeho důstojnosti a životu. Život sám pak již není chápán jako jedinečný Boží dar svěřený lidské odpovědnosti, ochraně a úctě, ale stává se „věcí“, se kterou lze volně disponovat.

Papež vyzývá k zásadnímu odmítnutí všeho, co jde proti životu - především pak úmyslného potratu a eutanazie. Povinnost sloužit životu přitom nezavazuje pouze církev, ale každého jednotlivce, věřícího i nevěřícího. Každý z nás má svým úsilím o umožnění lidsky důstojného života všem pomoci budovat „civilizaci pravdy a lásky.“ Jak Jan Pavel II. zdůrazňuje, odpovědnost přitom nenesou pouze jednotlivci, ale odpovědnost padá na celou společnost, která svou tolerancí nebo dokonce podporou jednání směřujícímu proti životu, mnohdy sama vytváří a posiluje ony „struktury hříchu“.

O kultuře života a kultuře smrti hovoří také švýcarský teolog Hans Küng. Také on se zabývá otázkou ochrany života, na rozdíl od Jana Pavla II. však zastává odlišné stanovisko. Küng polemizuje s papežem a vyčítá jemu i katolické církvi fundamentalistický postoj ve sporných otázkách, jako je např. ochrana před početím, který nazývá *rigorózním moralismem*. Tento, jak Küng říká, „horlivý antimodernismus“ usiluje podle jeho názoru o rozštěpení společnosti na „kulturu života“ a „kulturu smrti“ a chce tak lidstvo rozdělit na „zastávce života“ a „spiklence proti životu“. Takovéto dělení společnosti Küng odmítá a zastává naopak názor, že lidé, kteří používají umělé metody zabránění početí, nepatří ke „spiklencům proti životu“ a nepřispívají k vytváření kultury smrti, nýbrž zabraňují

nechtěnému těhotenství a následnému potratu a přispívají tak ke kultuře života, zatímco papežův zákaz ochrany před početím potrat paradoxně podporuje.

Küng na jedné straně odmítá jakékoli moralizování, na druhé straně si však klade otázku, co lze postavit proti tomuto rigoróznímu moralismu a jiným, podle jeho názoru, dezintegračním postojům, a co dnes ještě vůbec může udržet moderní společnost pohromadě. Tímto jednotícím prvkem podle něj může být jedině závazný a zavazující étos, tedy minimální základní konsensus o společných hodnotách, kritériích a postojích. Tento étos lze nalézt v naukách jednotlivých náboženství a důsledkem jeho přijetí je mimo jiné odmítnutí násilí a respekt k odlišným názorům. Küng vychází z toho, že v každé velké náboženské nebo etické tradici lze nalézt „zásady“, o něž by se měly opírat základní etické požadavky jak pro jednotlivce, tak pro společenství. Konkretizací těchto základních etických požadavků jsou potom čtyři přikázání obsažená ve většině náboženství tohoto světa: „nezabíjej, nekrad', nelži, necizolož!“ V těchto čtyřech přikázáních dochází ke konvergenci velkých světových náboženství. Zejména příkaz „Nezabiješ!“, který znamená, že každý člověk má právo na život, tělesnou nedotknutelnost a svobodný rozvoj osobnosti, neporušuje-li práva druhého, je závazkem ke kultuře bez násilí a ke kultuře úcty ke všemu živému.

Poněkud jiný přístup představuje teologie osvobození. Ta nepracuje explicitně s pojmy kultura života a kultura smrti, vztaženými bezprostředně k počátku a konci lidského života. „Teologii osvobození jde o *sociální dimenzi víry*, tedy o víru jako společenskou praxi. Teologie osvobození chce být *kontextovou* teologií *z perspektivy utlačovaných*. Přitom sama sebe chápe ze *zkušenosti víry chudých v základních komunitách* a ve vztahu k nim. Tak je jakožto teologie bytostně vztažena k *praxi osvobození*, která se orientuje podle Ježíšovy lásky k chudým, marginalizovaným a utlačovaným.“⁹² Ve středu zájmu a křesťanské zaangažovanosti ve světě musí stát osvobození od bídy, nemocí a nespravedlnosti a umožnění lidsky důstojného života všem. Hlásání evangelia proto musí jít ruku v ruce se svědectvím činů, aby se „radostná zvěst“ stala osvobozující, kritickou

⁹² ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika : Úvod a principy*. Brno : CDK, 2004, s. 160.

praxí, která chce změnit stávající poměry v duchu Božím.⁹³ Teolog K. Bopp hovoří v této souvislosti o nutnosti „inkulturace evangelia, aby byla vybudována civilizace lásky“.⁹⁴

Jak je z výše uvedeného shrnutí patrné, dotýká se problematika kultury života a kultury smrti široké škály otázek. Ty na jedné straně zahrnují obě - velmi křehké a zranitelné - fáze lidského života, totiž jeho počátek a konec, kdy člověk buď ještě není schopen se bránit, artikulovat a hájit svá práva, nebo toho již nemusí být schopen. S těmito dvěma fázemi se pak úzce pojí otázky asistované reprodukce, preimplantační diagnostiky, prenatalní diagnostiky, výzkumů a pokusů na lidských embryích, interrupcí či eutanazie, které jsou předmětem diskusí, polemik a mnohdy velmi odlišných stanovisek ze strany lékařů, vědeckých pracovníků, etiků či teologů. Na druhé straně se tato problematika týká širší otázky útisku, vykořisťování, marginalizace lidí zejména (ale nikoli výlučně) v oblastech tzv. „třetího světa“, jejich socio-historických, politických a hospodářských příčin a teologické reflexe této situace. Vzhledem k současné celosvětové ekonomické krizi, rostoucímu počtu nezaměstnaných, se stále více do popředí zájmu dostává i tzv. „čtvrtý svět“. Tento výraz „se používá nejen tu a tam o zemích tzv. rozvojových, ale také a především o oblastech velké a krajní chudoby v zemích středně nebo velmi zámožných.“⁹⁵ Pod tento pojem spadají např. bezdomovci, imigranti či dlouhodobě nezaměstnaní, kteří se tak rovněž dostávají do zorného pole kultury života a kultury smrti.

⁹³ Srov. VONDRASEK, B. *Lebensorientierung durch Freiwilligendienste : Eine qualitative Studie und pastoraltheologische Bewertung von Volontariat in katholischer Trägerschaft*. 1. Auflage. München : Don Bosco Verlag, 2003, s. 184.

⁹⁴ Cit. podle VONDRASEK, B. *Lebensorientierung durch Freiwilligendienste : Eine qualitative Studie und pastoraltheologische Bewertung von Volontariat in katholischer Trägerschaft*. 1. Auflage. München : Don Bosco Verlag, 2003, s. 183.

⁹⁵ SRS, 14.

2 Společenská situace

Současné evropská společnost, ve které na počátku třetího milénia žijeme, je označována řadou přívlastků. Hovoří se o společnosti sekularizované, pluralitní, postmoderní, konzumní. Každý z těchto atributů přitom s sebou nese jak pozitivní, tak negativní aspekty. Vedle respektování odlišnosti, možnosti svobodného vyjadřování, vymanění se z nesvobody donucovacích ideologií, vedle autonomie jedince, aj., přináší dnešní doba rovněž pocity odcizení, prázdnoty, osamělosti, ztráty smyslu a víry v budoucnost, a v neposlední řadě strach ze stárí, umírání a ze smrti. Francouzský filozof Gilles Lipovetsky hovoří v této souvislosti o dnešní době jako o době „masově konzumní“⁹⁶ a „době prázdnoty“⁹⁷, sociologové, např. Gerhard Schulze, označují současnou společnost jako „společnost zážitku“.

2.1 Společnost zážitku

Jak bylo výše řečeno, popisují sociologové jako Gerhard Schulze naši současnou evropskou společnost jako „společnost zážitku“, „zážitkovou společnost“ či „společnost prožitku“ (*Erlebnisgesellschaft*), pro kterou platí i celá řada dalších označení od jiných autorů, jako např. společnost přebytku, riziková společnost, společnost orientovaná na výkon apod. G. Schulze říká, že pro popis naší společnosti platí všechna tato označení, ale více než toto všechno je naše společnost společností zážitku.⁹⁸

Od poválečné doby se vztah lidí ke zboží a službám kontinuálně měnil. Směr tohoto vývoje je zřetelný především na proměnách reklamy. Jestliže zpočátku stála v centru prezentace hodnota produktů - trvanlivost, účelnost, technická dokonalost, zdůrazňuje se nyní stále více zážitková hodnota nabídky. Produkty již nejsou nabízeny jako prostředek k určitému cíli, ale jako účel sám o sobě. Mají uspokojovat samy o sobě, nezávisle na své funkčnosti a použitelnosti. Stěžejní

⁹⁶ LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty : Úvahy o současném individualismu*. Praha : Prostor, 2001, s. 9.

⁹⁷ Tamtéž, s. 91.

⁹⁸ SCHULZE, G. *Die Erlebnisgesellschaft : Kultursoziologie der Gegenwart*. Frankfurt/Main : Campus Verlag GmbH, 1992, s. 15-17.

záležitostí se stává design a image produktu, užitečnost a funkčnost jsou jen doplňky. Tato estetizace produktů je podle Schulzeho součástí rozsáhlé proměny, která nezůstává omezena jen na trh se zbožím a službami. Život sám se stal zážitkovým projektem. Každodenní volba mezi různými možnostmi je stále více motivována pouhou hodnotou zážitku: konzumní artikl, stravovací návyky, osobnosti politického života, povolání, partneři, bydlení, děti či bezdětnost. Orientace na zážitek se tak stává bezprostřední formou hledání štěstí. Pod vlivem této orientace na zážitek se mění společnost.⁹⁹

Na první pohled se zdá, že čím více může člověk mít, dělat, být, tím lépe se mu daří. Se zjednodušením cesty ke stále většímu množství potenciálních cílů však roste problém vést smysluplný život. Místo technické otázky „Jak dosáhnou toho či onoho“, nastupuje filozofická otázka „Co vlastně chci?“ Se zvýšením životního standardu, přibývajícím volným časem, nárůstem možností vzdělání, technickým pokrokem, nastává změna situace, kterou lze souhrnně označit jako rozšíření (*Vermehrung*) možností. Vědět, co chci, znamená vědět, co se mi líbí. Kategorický imperativ naší doby tak zní: „Zažij svůj život!“ („*Erlebe dein Leben!*“).¹⁰⁰

Za tímto imperativem se skrývá především změna ve vztahu člověka naší společnosti k materiálním statkům a službám. Exploze nabídek, rozšíření konzumního potenciálu, zrušení bariér ve smyslu dostupnosti vede ke změně životního postoje od věcného a účelného zacházení s tím, co je životně důležité, k postojům zdůrazňujícím subjekt. Nákupní střediska již neslouží pouze nákupu, ale prezentují se jako zábavní střediska, přibývá možností volby chování i příležitostí k většímu konzumu. Jedinec je tak postaven před neustálou volbu mezi různými možnostmi a příležitostmi. Člověk se podle Schulzeho nachází v situaci, kterou bychom spíše než tlak na rozhodnutí, mohli popsat jako přitažlivost (*Sog*) rozhodnutí. Jednání člověka je orientováno dovnitř, tzn. na cíle, stavy a pocity v něm samém. Tak nastupuje „zážitková racionalita“. Člověk si jako subjekt sám definuje své cíle a kvůli jejich dosažení aranžuje vnější

⁹⁹ SCHULZE, G. *Die Erlebnisgesellschaft : Kultursoziologie der Gegenwart*. Frankfurt/Main : Campus Verlag GmbH, 1992, s. 13-15.

¹⁰⁰ Srov. tamtéž, s. 33; 59.

okolnosti. Projektuje svůj život jako jeden velký zážitek, stává se managerem své vlastní subjektivity, manipulátorem svého vnitřního života.¹⁰¹

Schopnost zážitku se vyvíjí v křivkách v závislosti na počtu opakování. Po fázi fascinace křivka klesá. Člověk potřebuje stále silnější podněty a zažívá přitom stále méně. Pro zážitky platí stejný paradox jako pro jiné hodnoty: to, oč usilujeme, nás vede k hromadění a tím k inflaci. Nic nás nenutí k tomu, abychom imperativ „Zažij svůj život!“ postavili do středu svého jednání. Tento imperativ však odhaluje existenciální problém, jehož nebezpečí spočívá v tom, že se jeví jako neproblematický. Člověk se domnívá, že zážitková orientace znamená konec všech těžkostí a problémů. Obtíže však ve skutečnosti pokračují na jiné rovině. Ohrožen již není život, ale jeho smysl. Nároky na zážitek se přesunují z periferie do centra osobních hodnot; stávají se měřítkem hodnoty a bezcennosti života a definují jeho smysl.¹⁰²

Normativní kultura současné společnosti se již neodvozuje od problému „vydržet“ biologicky pravděpodobnou délku života, vybudovat existenci či obstát v zápase o bytí. Při všech ohroženích a krizích je život vnímán jako garantovaný. Nyní jde o to prožít jej tak, aby měl člověk pocit, že se to vyplatí. Hlavním problémem, který strukturuje každodenní jednání, není život o sobě, ale záliba v něm a radost z něj. Součástí tohoto problému je však nejistota pramenící z otázky: „Co vlastně chci?“ Čím více se zážitky stávají rutinou, tím více přibývá zkušeností zklamání, neboť - jak bylo výše řečeno - intenzita zážitku klesá s opakováním podnětů. Člověk orientovaný na zážitek se dostává do instrumentálního dilematu. Přestane-li usilovat o jistotu, dostaví se pocit nudy, začne-li bojovat proti nudě, dostaví se pocit nejistoty. V průběhu životní praxe jedince se tak zážitková orientace může stát habitualizovaným „hladem“, který již nelze ničím uspokojit.¹⁰³

Již zmíněná „zážitková racionalita“, kdy člověk sám definuje své cíle a kvůli jejich dosažení aranžuje vnější okolnosti, úzce souvisí s individualizací sociálního

¹⁰¹ Srov. SCHULZE, G. *Die Erlebnisgesellschaft : Kultursoziologie der Gegenwart*. Frankfurt/Main : Campus Verlag GmbH, 1992, s. 40; s. 58-60.

¹⁰² Srov. tamtéž, s. 59; s. 64-69.

¹⁰³ Srov. tamtéž, s. 64-69.

života. Jedinec pěstuje egoisticky své zájmy a estetizaci každodenního života a je ochoten se angažovat pouze tehdy, vede-li to k uspokojení jeho potřeb nebo prožívání slasti. Individualita se změnila v individualismus, který vede jedince do osamělosti a nepřináší mu štěstí.

Ve společnosti zážitku však díky individualizaci vznikají i nové sociální typy. Jejich znakem jsou časově a prostorově omezené kontakty, revidovatelné kontakty a částečná identifikace. Původ, příbuzenské vztahy, náboženství, ekonomická situace, stavovská, kulturní a místní příslušnost ztratily jako hlediska výběru partnerů pro interakci na významu. Sociální milieu se vytváří jako společenství zážitku.

Skupinu lidí, která je vymezena tím, že současně konzumuje určitou nabídku zážitku a věnuje jí přibližně stejný podíl času, nazývá Schulze „publikem“. V průběhu staletí se typy publika proměňovaly. Zpočátku převažovalo *lokální publikum* (shromáždění osob ve stejném čase na stejném místě, např. v kostele, na trhu, lidových slavnostech, procesí aj.) S rozvojem masmédií a s industrializovanou produkcí zážitků vzniklo *individualizované publikum* (např. diváci nějakého TV pořadu, čtenáři určitého časopisu, turisté, posluchači konkrétní hudební stanice v rádiu apod.) Lokální publikum se setkává v prostředích, která Schulze nazývá „scény“ - diskotéka, kulturní scéna apod. Scéna má své kmenové publikum, své pevné lokality a svou typickou nabídku zážitků a předpokládá lokální publikum. Tyto scény nazývá Schulze prostředí a rozlišuje celkem pět typů prostředí:

- 1) prostředí úrovně (*Niveaumilieu*) = tradiční prostředí vzdělaných občanů;
- 2) prostředí harmonie (*Harmoniemilieu*) = prostředí nižší střední vrstvy;
- 3) prostředí integrace (*Integrationsmilieu*) = prostředí lidí ochotných přizpůsobit se, zajímajících se o všechno, co může ztělesňovat jejich vyšší životní standard;
- 4) prostředí seberealizace (*Selbstverwirklichungsniveau*) = prostředí lidí se středním nebo vyšším vzděláním, otevřených, nekonvenčních, s velkým okruhem přátel a potřebou originality, typickými znaky jsou mobilita a přechod mezi

různými formami zábavy: Mozart a rocková hudba, výstava umění a kino (reprezentantem tohoto prostředí je student);

5) prostředí zábavy (*Unterhaltungsmilieu*) = prostředí mladých lidí většinou s nižším vzděláním, orientovaných na „akci“, nekonvenčnost, snahu „užít si“ (kultura závodních jezdců, předimenzované stereo-zařízení v automobilech, tuning apod.) Patří sem např. skupiny fotbalových fanoušků, skinheadů, mladých nezaměstnaných, návštěvníků posiloven apod.¹⁰⁴

Členové jednotlivých prostředí znají místa a časy, kde je možné aranžovat specifické zážitky svého prostředí. Tato prostředí (scény) pak umožňují nalézt v nepřehledné sociální skutečnosti lidi, kteří smýšlejí stejně jako já a mají stejné zájmy. Umožňují být někým a nemuset být sám, zároveň představují určité fixní body v záplavě zážitků.

Společnost zážitku tedy nevede své členy pouze do izolace individualizace, ale také je z ní vyvádí do nových sociálních vazeb. Přesto však zůstává individualizovaný život fenoménem dnešní společnosti zážitku, která jej tvoří a podporuje. Takovýto život je pak náchylnější ke krizím a musí se obejít bez jistoty rodinných, sousedských a kolegiálních podpůrných systémů, jak upozorňuje pastorální teolog a psycholog Isidor Baumgartner.¹⁰⁵

2.2 Společnost spotřeby

Filozof Gilles Lipovetsky v knize *Éra prázdnoty* uvádí, že změna životního stylu související s konzumní revolucí přinesla člověku možnost být naprosto sám sebou a co nejvíce si užívat, a to v prostředí společnosti, která svobodu člověka povýšila na základní hodnotu. „Teoreticky neomezené právo na svobodu, v praxi doposud společností omezované na hospodářství, politiku, vědu, zasáhlo i lidské chování a každodenní život. Žít svobodně bez veškerého omezování, sám si zvolit vlastní způsob života: toto je ta nejvýznamnější společenská a kulturní událost

¹⁰⁴ Srov. SCHULZE, G. *Die Erlebnisgesellschaft : Kultursoziologie der Gegenwart*. Frankfurt/Main : Campus Verlag GmbH, 1992, s. 283-330; 460-464.

¹⁰⁵ BAUMGARTNER, I. Heilung und Befreiung. In HASLINGER, H. (Hrsg.) *Handbuch Praktische Theologie. Band 2 Durchführungen*. Mainz : Matthias-Grünwald-Verlag, 2000, s. 396.

naší doby“.¹⁰⁶ Individuální zájmy již nejsou podřízeny zájmům kolektivním, v popředí stojí hédonistický a personalizovaný individualismus s touhou žít a užívat ihned, teď a tady. V souvislosti s tím se neustále posouvají hranice konzumu - konzumujeme více věcí, informací, sportů, cestování, vzdělávání, hudby, vztahů i lékařské péče. Britský sociolog Stephen J. Hunt uvádí: „Konzum je tak centrální záležitostí západní kultury, že může být popisován jako forma religiozity.“¹⁰⁷

Konzumní společnost se vši svou záplavou výrobků, služeb, s hédonismem, k němuž tato záplava vede, zaměstnává člověka honbou za životní úroveň a spotřebou, jejímž „hnacím motorem“ je svůdnost. Svůdnost nespočívá ani tak v hromadění zboží, jako spíše v možnostech volby, ve svobodě lidí vybírat si z různých nabídek, kombinovatelných „na míru“. Všeobecným modelem života se dnes stala samoobsluha. Postmoderní společnost, která je otevřená, pluralitní, bere v úvahu přání jedince a zvětšuje jeho svobodu výběru a kombinací. Život je sestavován podle individuálních požadavků, které uspokojuje neomezená nabídka v duchu reklamních sloganů „Buď sám sebou“, „Užij si“, „Nevaž se, odvaž se“ aj. Svůdnost tak působí skrytě tím, že sází na individuálnost osob, na jejich pohodu (s heslem buď cool), svobodu, na jejich vlastní zájmy.¹⁰⁸

Tato svůdnost se odráží také v jazyce. Nehovoříme již o slepých, hluchých, ale o nevidomých a neslyšících. Děti, které ve škole propadají, neoznačujeme za lajdáky, nýbrž za děti problémové či sociální případy, obdobně mluvíme o nepřizpůsobivých občanech. Potrat je umělé přerušení těhotenství, úmyslné usmrcení nevyлéčitelně nemocného člověka označujeme termínem eutanazie, „dobrá smrt“. Slova, která by mohla vyvolávat negativní konotace, jsou nahrazena neutrálními a objektivními výrazy.¹⁰⁹

¹⁰⁶ LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty : Úvahy o současném individualismu*. Praha : Prostor, 2001, s. 12.

¹⁰⁷ HUNT, S. J. *Alternative religions : A Sociological Introduction*. Aldershot : Ashgate, 2003, s. 225.

¹⁰⁸ Srov. LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty : Úvahy o současném individualismu*. Praha : Prostor, 2001, s. 24-25.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 28.

Samoobslužný model života se promítá i do mezilidských vztahů. Z obavy z nestálosti, kterou se dnes osobní vztahy vyznačují, touží lidé stále více po emočním odpoutání. Snaha vyhnout se zklamání, být citově nezávislý, nebýt zranitelný, žít sám, vede k navazování mezilidských vztahů bez hlubší oddanosti, bez zodpovědnosti, k „úteku před city“, projevujícím se mimo jiné oddělením sexu a citu. Citovost, podobě jako smrt, se stává něčím nepatřičným a je proto vytěšňována. Člověk má zůstat důstojný, tedy zdrženlivý.¹¹⁰ Čím jsou vztahy volnější, čím více „známostí“ jedinec má, tím je pro něj obtížnější poznat intenzivní vztah. Důsledkem je pak pocit samoty a prázdnoty typický zejména pro velkoměsta.

Jak je z výše uvedených úvah patrné, lze konzumismus a konzumní chování vidět v několika rovinách: jako projev svobody člověka a důsledné uskutečňování jeho práva na volbu; jako úsilí o udržení či zvýšení prestiže ve společnosti, která vyznává konzumní hodnoty; konečně jako výraz nespokojenosti moderního člověka se stavem věcí v době, do níž se narodil. Člověk tak sahá po stále nových věcech, přátelstvích, manželkách, ideálech, aby je pak jako ne dost dobré odložil a místo spokojeného a úspěšného konzumenta se tak de facto stává štvancem.¹¹¹

2.3 Společnost poznamenaná strachem z umírání a smrti

Konzumní společnost se svým uctíváním mládí, zdraví, krásy a orientací na zážitek realitu umírání a smrti zpravidla popírá, vytěšňuje či přechází. To však nic nemění na skutečnosti, že smrt je nevyhnutelná, všichni jednou zemřeme a je jen otázkou času, kdy se tak stane. Smrt je součástí lidské existence, lidského zrání a vývoje právě tak jako narození. Stanovuje našemu životu hranici, nutí nás, abychom v čase, který máme k dispozici, udělali něco produktivního, a tím dává lidské existenci smysl. Význam smrti spočívá podle psychiatričky Elisabeth Kübler-Rossovové v tom, že je to poslední stupeň zrání. Vše, co jsme, vše, co jsme udělali a čím jsme se stali, konverguje v naší smrti. V okamžiku blížící se smrti

¹¹⁰ Srov. LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty : Úvahy o současném individualismu*. Praha : Prostor, 2001, s. 92-93.

¹¹¹ Srov. KELLER, J. *Abeceda prosperity*. 3. vydání. Brno : DOPLNĚK, 2008, s. 48-49.

máme poslední šanci stát se plně tím, kým skutečně jsme, dozrát, být ještě větší měrou člověkem. Není podstatné, zda zemřeme v mladém nebo ve zralém věku, záleží však na tom, zda jsme roky, které nám byly dány, prožili skutečně plně. Život zde neznamená hromadění zážitků, ale žít každý den tak, jako by byl poslední.¹¹²

Smrt byla a bude nedílnou součástí lidské existence. Lidé proto vždy hledali odpověď na otázku týkající se jejího tajemství a smyslu. Nejvýznamnější náboženství se s myšlenkou smrti konfrontují ve svém učení a vyznání víry. Otázky, které se lidé snažili zodpovědět v mýtech, náboženství, se týkají znovuzrození, vzkříšení a života po smrti. Příkladem může být již starověký babylonský *Epos o Gilgamešovi*. Téma smrti inspirovalo spisovatele, básníky, umělce, hudebníky. „Smrt, lépe řečeno vědomí naší smrtelnosti je prvořadým generátorem kultury. Důležitá část našeho jednání, a právě část kulturně relevantní - umění, věda, filozofie, dobročinnost - vzniká z puzení k nesmrtelnosti, puzení překročit hranice svého já a čas vyhrazený našemu životu“, uvádí ve své knize *Smrt jako fenomén kulturní teorie* egyptolog a historik kultury Jan Assmann.¹¹³ Blízkost smrti také silně ovlivnila etické postoje lidí - zejména světců, mučedníků, válečných hrdinů - díky nim nemusí být nutně vnímána jako katastrofální, destruktivní záležitost, ale lze ji považovat za kreativní, pozitivní a konstruktivní součást kultury a života, jak bylo zmíněno výše.

Se strachem ze smrti jde ruku v ruce strach z umírání. Básník Jiří Wolker, umírající na tuberkulózu, v jedné ze svých básní vyznává: „Smrti se nebojím, smrt není zlá, smrt je jen kus života těžkého, co strašné je, co zlé je, to umírání je (...), smrti se nebojím, smrt není zlá, ve smrti nejsem sám, umírání se bojím, kde každý je opuštěn, (...)“.¹¹⁴ Wolker se zde dotkl otázky, která ani dnes neztratila nic ze své aktuálnosti. S blížící se smrtí totiž zpravidla přichází strach a úzkost. Strach ze samoty, bolesti, bezmoci, ztráty důstojnosti, závislosti na druhých; umírající se

¹¹² Srov. KÜBLER-ROSS, E. *Reif werden zum Tode*. 1. Aufl. Stuttgart, Berlin : Kreuz Verlag, 1976, s. 9-10.

¹¹³ ASSMANN, J. *Smrt jako fenomén kulturní teorie*. Praha : Vyšehrad, 2003, s. 13.

¹¹⁴ WOLKER, J. Umírající. In *Host do domu*. Bratislava : Tatran, 1981, s. 137.

bojí, že bude přítěží svým blízkým. Úzkost pak vyplývá především z pocitu ztráty smyslu života. V konzumní společnosti, která za symboly úspěšnosti považuje mládí, krásu, zdraví, sílu a vysoký hmotný standard, je otázka umírání a smrti odsouvána a vytěšňována, neboť narušuje představu bezproblémového života garantovaného produkcí a nabídkou zboží, služeb, zážitků. Protože nás však - i přes veškerý technologický pokrok - umírání a smrt upomíná na naši zranitelnost, hledáme „humánní“ prostředek, který by zbavil jedince odpovědnosti, nutnosti „starat se“ a který by jej ušetřil konfrontace se strádáním a utrpením druhého člověka. Takovým prostředkem se dnes zdá být eutanazie.

V okamžiku, kdy je člověk - např. v důsledku nemoci - zbaven požitků a kdy převažují již jen nelibosti, není - viděno z hédonistického úhlu pohledu - důvod, proč dále žít. Nemohu-li si co nejvíce užívat a naplňovat tak smysl svého života, pak mám jako jeho vlastník právo „odhodit“ jej jako jakoukoli jinou věc. Takovýto postoj k životu pak napomáhá vytvářet již několikrát zmiňovanou kulturu smrti.

Téma eutanazie je podrobně pojednáno v řadě publikací, z nichž za všechny lze uvést např. knihu M. Munzarové a kol. *Proč NE eutanazii aneb Být či nebýt?* či dokument Hospicového občanského sdružení *Cesta domů Euthanasie. Víme, o čem mluvíme?* Otázkou eutanazie se dále zabývá např. H. Haškovcová v knize *Thanatologie. Nauka o umírání a smrti*; M. Opatrná v knize *Etické problémy v onkologii*; morální teolog G. Virt v knize *Žít až do konce. Etika umírání, smrti a eutanazie*; kněz M. Vácha věnoval tomuto problému kapitolu v knize *Místo, na němž stojíš, je posvátná země*; teolog H. Küng v knize *Věčný život?*; morální teolog a sociolog H. Rotter v knize *Důstojnost lidského života. Základní otázky lékařské etiky*; z poslední doby lze uvést např. Deklaraci o eutanazii *Bona et iura* Kongregace pro nauku víry, a bylo by jistě možné jmenovat celou řadu dalších. Téma eutanazie není předmětem této práce, za zmínku však ještě stojí, že v České republice zatím návrh zákona na povolení eutanazie, jehož předložení inicioval poslanec Boris Šťastný z ODS, schválen nebyl.

Deník *Mladá fronta Dnes* provedl v této souvislosti v srpnu 2007 anketu mezi většinou poslanců. Pro Šťastného návrh se podle MF *Dnes* vyjádřilo pouze

šedesát z nich, proti dvaadvadesát. Silná však byla i skupina těch, kteří v této otázce váhají a potřebovali by více informací. Průzkum poukázal na zajímavou skutečnost. Mnohem více naklonění legalizaci asistované sebevraždy jsou ti, kteří na vlastní oči viděli umírat někoho z blízkých. Bývalá poslankyně Strany zelených Věra Jakoubková to v tomto průzkumu vyjádřila jednoznačně: „Já bych pro takový zákon hlasovala. Mám za sebou zkušenost s umíráním tří blízkých lidí a vím, že péče o umírající u nás není na dost vysoké úrovni.“¹¹⁵

Strach z umírání a ze smrti souvisí rovněž s tabuizací tohoto tématu. Na jedné straně jsou dnes lidé díky televizi, tištěným a elektronickým médiím denně konfrontováni s obrazy násilí, smrti a utrpení doslova z celého světa, takže záběry obětí dopravních nehod, teroristických útoků či přírodních katastrof zpravidla již nezbuzují příliš emocí. Záplava obrazů a událostí, střídajících se v rychlém sledu, vede postupně k emoční lhostejnosti. G. Lipovetsky hovoří v této souvislosti o rozvoji tzv. „thanatokracie“ - „ekologické katastrofy se množí a přitom nevyvolávají žádný tragický pocit 'konce světa'. Lidé si bez problémů zvykají na 'to nejhorší', co nám předkládají média, přivykají krizi, která zřejmě nijak nemění jejich touhu po blahobytu a zábavě.“¹¹⁶ Jak Lipovetsky výstižně uvádí, „postmoderní společnost se všemi svými windsurfy, skateboardy a rogalý je věkem, který *klouže* (...), sklouzává do uvolněné lhostejnosti.“¹¹⁷ Na druhé straně málokdy vidíme umírat člověka přímo, děti se snažíme chránit pohledu na mrtvé a tím často vzbuzujeme nepatřičnou obavu ze smrti.

Zejména ti, kteří chtějí mít svůj život plně pod kontrolou, se s myšlenkou smrti vyrovnávají velmi obtížně a často ji vytěsňují. Má-li však člověk odvalu akceptovat ji jako důležitou a cennou součást vlastního života, stane se zralejším - bez ohledu na to, zda je to smrt vlastní, které člověk čelí, nebo smrt člověka, o kterého pečujeme, či člověka, kterého milujeme, upozorňuje Elisabeth Kübler-Rossová.¹¹⁸

¹¹⁵ Srov. Kdo viděl umírání, je pro eutanazii. *Mladá fronta dnes*, 2007, roč. XVIII, č. 193, s. 03.

¹¹⁶ LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty : Úvahy o současném individualismu*. Praha : Prostor, 2001, s. 66.

¹¹⁷ Srov. tamtéž, s. 17.

¹¹⁸ KÜBLER-ROSS, E. *Reif werden zum Tode*. 1. Aufl. Stuttgart, Berlin : Kreuz Verlag, 1976, s. 170.

2.3.1 Personalizace těla

Nejistota lidské existence a vědomí omezenosti lidského života stojí „u kolébky boha konzumu.“¹¹⁹ Člověk, který se stává pánem koupených věcí, o jejichž životnosti sám rozhoduje, na chvíli zapomíná, že nad svým vlastním osudem již takovou kontrolu nemá. Strach z konečnosti, omezenosti, vzbuzuje víru v konzumní neomezenost a věčný růst.¹²⁰ Prosperita je automaticky spojována s mládím, především v reklamních spotech. Ty se obracejí na perspektivní zákazníky, kteří touží uspokojovat své potřeby a mohou se dlouhodobě zadlužit. Objevují-li se v reklamách staří lidé, pak zpravidla v souvislosti s výrobky, které mají zkvalitnit a prodloužit jejich život, učinit je mladšími a výkonnějšími.

Protože bez jakékoli transcendentní opory se stárí, smrt, stejně jako bolest jeví člověku jako nesmyslné, nezbyvá, než se udržovat, zvyšovat spolehlivost vlastního těla, získávat čas, zůstat mladý a nestárnoucí, žít přítomností, která nás chrání před strachem z nejisté budoucnosti. Zaujetí vlastním tělem se pak projevuje v každodenním životě posedlostí zdravím, „linií“, péčí o tělo v podobě masáží, sauny, sportu, diet, kultem opálení, ale i spotřebou nejrůznějších vitaminových preparátů a doplňků stravy. Tělo přestává být vnímáno jako něco pouze materiálního, jako objekt, ale začíná být ztotožňováno s člověkem jako subjektem. Vaše tělo patří vám, proto je třeba je opatrovat a hýčkat. Jako takové je pak předváděno a vystavováno na odiv na plážích či přehlídkových molech. Tělo se stává *někým*, koho je třeba respektovat a osvobodit v oblasti sexuální, estetické, dietetické či zdravotní.¹²¹ „Jakožto osoba nabývá tělo důstojnosti; musíme je respektovat, tedy neustále pečovat o to, aby správně fungovalo, bojovat proti jeho stárnutí, neustále potírat známky tohoto stárnutí chirurgickými, sportovními, dietetickými atd. prostředky: 'fyzická' sešlost se nyní považuje za něco hanebného.“¹²²

¹¹⁹ KELLER, J. *Abeceda prosperity*. 3. vydání. Brno : DOPLNĚK, 2008, s. 138.

¹²⁰ Tamtéž, s. 138.

¹²¹ Srov. LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty : Úvahy o současném individualismu*. Praha : Prostor, 2001, s. 37; s. 75-77.

¹²² Srov. tamtéž, s. 76.

Nástup stáří je potom vnímám nikoli jako přirozený běh života, ale jako nepříjemná komplikace, na kterou jak doufáme, budou brzy vynalezeny léky, které stárnutí zpomalí. Staří, ale také nemocní lidé, jsou vzdáleni tomu, co je v moderní společnosti adorováno: flexibilita, rychlá adaptabilita, dynamičnost. Stárnutí zpochybňuje a narušuje fikci věčného mládí, je vnímáno jako handicap. „Personalizace těla před nás staví imperativ mládí, boje proti protivenství času, boje za uchování vlastní identity bez přerывů a bez problémů. Zůstat mladý a nestárnout: je to opět imperativ čisté funkčnosti, recyklace, ztráty podstaty, který cíhá na stigmata času a snaží se setřít věkovou různotvárnost.“¹²³

Mládí, zdraví, krása jsou pro mnohé atributy „kultury života“. Jejich postupná ztráta může znamenat - nemá-li lidský život žádný jiný cíl a smysl než okouzlení sebou samým, potřebu být obdivován pro svou krásu, půvab, výkonnost - propadnutí úzkosti z vlastní smrtelnosti, ztrátě smyslu a touhu po rychlém a „snadném“ ukončení života. Internetový server Novinky.cz přinesl dne 3. dubna 2009 zprávu o záměru švýcarské kliniky Dignitas v Curychu nechat zemřít zdravou ženu. Šéf kliniky Ludwig Minelli, který tento plán hájí, označil sebevraždu za „báječnou příležitost k úniku“, která by neměla být jen pro smrtelné nemocné či vážně postižené. Podle něj by měl mít možnost spáchat asistovanou sebevraždu každý „duševně schopný“ člověk.¹²⁴ Tento případ ukazuje, že dnešní člověk, který sám sebe vnímá jako konečný cíl a uplatňuje právo na svobodné nakládání sám se sebou, žije zpravidla bez jakékoli transcendentní opory a vyznačuje se proto velkou zranitelností.

Papež Benedikt XVI. podobně jako Jan Pavel II. zdůrazňuje nutnost uznat prvořadou hodnotu lidského života a vždy jej respektovat. V této souvislosti říká: „(...) kultura života je založena na pozornosti vůči druhým, aniž bychom někoho vylučovali či diskriminovali. Každý lidský život, jako takový, vždy zasluhuje a vyžaduje ochranu a podporu. Dobře víme, že tato pravda často stojí v protikladu

¹²³ Srov. LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty : Úvahy o současném individualismu*. Praha : Prostor, 2001, s. 76-77.

¹²⁴ Srov. NOVINKY.CZ : *Švýcarská klinika chce nechat umřít zdravou ženu*. Dostupné na WWW : <<http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/165538-svycarska-klinika-chce-nechat-umrit-zdravou-zenu.html>>.

s požitkářstvím rozšířeným v tak zvaných blahobytných společnostech - život je veleben, dokud je příjemný, v nemoci či invaliditě již respektován nebývá. Pokud budeme každého člověka hluboce milovat, budeme se moci účinně podílet na službě životu, a to jak tomu, jenž se rodí, tak tomu, co je poznamenán utrpením, zvláště v jeho konečné fázi, či živořením na okraji společnosti.¹²⁵

2.3.2 Depersonalizace těla

Vedle pohledu na tělo, vnímané jako subjekt, kdy „tělo už neznamena nic zavrženíhodného ani pouhý stroj, nýbrž je znakem naší nejhlubší identity, za kterou se nemusíme stydět a kterou lze nepokrytě ukazovat (...) v její přirozené pravdivosti“¹²⁶, přináší dnešní doba i pohled opačný - lidské tělo vnímané jako pouhý objekt, jako výstavní exponát. Příkladem takového - sekulárního - vnímání těla může být kontroverzní výstava „*Bodies... The Exhibition*“, která probíhala od května do října roku 2007 ve velkém sále Lucerny v Praze, a na níž byla vystavena mrtvá lidská těla, ošetřená a konzervovaná speciální metodou zvanou plastinace, a naaranžovaná do nejrůznějších pozic. Bylo tak prolomeno snad jedno z posledních tabu: došlo ke komercializaci smrti. Jak uvedl jeden z prvních výrazných kritiků této výstavy, T. Halík: „Smrt byla možná ve světě, kde všudypřítomný průmysl laciné zábavy do sebe postupně všechno vstřebává, všechno banalizuje, profanuje a zbavuje vší hloubky, posledním ostrůvkem tajemství, budícím nikoliv snad strach, nýbrž bázeň. Hle: tady je smrt sama vtažena do lunaparku zábavy!“¹²⁷

Výstavu provázely nebyvalý zájem veřejnosti, ozývaly se hlasy, které ji odsuzovaly i hlasy na její podporu. Ponechme na chvíli stranou - jistě důležité - aspekty právní, a zamysleme se nad tím, co tato výstava vypovídá o naší společnosti, označované jako konzumní. Jak se ukazuje, ani dvacet let po

¹²⁵ Srov. BENEDIKT XVI. : *Život je dar a má být prožíván v lásce. Promluva před modlitbou Anděl Páně dne 5. února 2006*. Dostupné na WWW : <<http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=5259>>.

¹²⁶ LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty : Úvahy o současném individualismu*. Praha : Prostor, 2001, s. 76.

¹²⁷ HALÍK, T. *Dotkni se ran : Spiritualita nelhostejnosti*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 132.

listopadových událostech roku 1989 ještě není v naší zemi plně uspokojena potřeba konzumovat zboží, služby a zážitky nejrůznějšího druhu. Protože však, jak bylo výše řečeno, hromadění vede k inflaci a schopnost zážitku klesá v závislosti na počtu opakování, potřebují lidé stále silnější podněty, které by je vytrhly z emoční lhostejnosti. Výstava „*Bodies... The Exhibition*“, která je bezesporu šokující, takovýto nový, silný podnět představuje. Zároveň je i výmluvnou výpovědí o našem pojetí důstojnosti člověka, respektu k lidskému tělu, o naší kultuře vztahu k tělu a ke smrti. Nikoho z návštěvníků patrně nezarazilo, že vystavené „exponáty“ jsou lidská těla, v nichž kdysi žili bytosti lidí, z nichž každá měla své jméno a svůj životní příběh. Tomáš Halík k tomu poznamenává, že toto je: „totální *depersonalizace*, odosobnění člověka (...). Tito mrtví nemají jména ani tváře, nic, žádný údaj nám nepřipomíná jejich životní příběh. (...) Z lidí se staly předměty, věci k ukazování a vystavování. (...) Těla bez tváří přestala být obrazy duše, nic nezrcadlí, k ničemu dalšímu nepoukazují (...), jsou číslem v katalogu, jako byli vězni koncentračních táborů.“¹²⁸

Zájem o výstavu je zároveň projevem fascinace smrtí, která stále představuje Tajemství, za jehož „oponu“ nemůžeme nahlédnout. Znamená-li pro řadu lidí smrt definitivní konec veškerých nadějí, pak zde získali „jedinečnou“ možnost překročit toto tabu a vstoupit do „manéže morbidního cirkusu, v níž je sama smrt, nahá a zbanalizovaná, proměněná v exponát a zboží“.¹²⁹ Tento nedostatek respektu k majestátu smrti, k tomuto poslednímu Tajemství však znamená, že s banalizací smrti zároveň banalizujeme i vědomí konečnosti vlastního života, které by nás mělo vést k hledání jeho smyslu. Pokud se této povinnosti vyhneme a ze smrti uděláme show, riskujeme prázdnotu našich životů.

2.4 Potřeba transcendence

Přijetí hédonismu jako životního ideálu, nepřiměřené úsilí o bohatství,

¹²⁸ HALÍK, T. *Dotkní se ran : Spiritualita nelhostejnosti*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 133.

¹²⁹ Tamtéž, s. 132.

zneužívání drog, ale také nezaměstnanost, rasová nesnášenlivost aj., to jsou fenomény související s rozšířením tak zvané kultury smrti. Papež Jan Pavel II. věnuje některým z nich, zejména problému konzumismu a konzumního chování, pozornost v sociálních encyklikách *Centesimus annus* a *Sollicitudo rei socialis*. V encyklice *Centesimus annus* uvádí, že požadavek lepšího, bohatšího, kvalitativně hodnotnějšího života není nelegitimní, špatný je však životní styl, který se projevuje přetrvávajícím zaměřením na vlastnění a ne na bytí. „Člověk chce mít více ne proto, aby více byl, nýbrž proto, aby samolibě konzumoval život. Proto je nutné usilovat o rozvoj takových životních způsobů, v nichž by určujícími prvky při rozhodování o spotřebě, šetření a investicích bylo hledání pravdy, krásy, dobra a spojení s ostatními v zájmu společného růstu“.¹³⁰ Jak papež dále uvádí, „při objevování nových potřeb a nových možností a jejich uspokojování je třeba se nechat vést obrazem člověka, který respektuje všechny dimenze svého bytí a staví vnitřní a duchovní stránky nad hmotné a pudové“.¹³¹

Rovněž v encyklice *Sollicitudo rei socialis* v článku 28 je zdůrazněno, že pouhé hromadění statků a služeb k lidskému štěstí nestačí. Nadměrný rozvoj spočívající v přemíře hmotných statků snadno lidi mění v otroky vlastnění a požívačnosti, brání jim v pohledu za horizont materiálního a vede nakonec k hluboké nespokojenosti. Nejsme-li schopni odolat záplavě reklamy a svůdné nabídky zboží, toužíme stále více mít. Hlubší potřeby a tužby přitom zůstanou nenaplněny, máme-li ještě vůbec jaké. Špatné rozdělování statků a služeb, původně určených pro všechny, přitom vede k nespravedlnosti, spočívající v tom, že poměrně *málo* lidí vlastní mnoho, a *mnoho* lidí nevlastní skoro nic. Zlo nespočívá ve vlastnictví jako takovém, ale ve vlastnictví, které opomíjí správnou stupnici hodnot - totiž že samotné statky i zacházení s nimi jsou podřízeny „bytí“ člověka a jeho pravému poslání.¹³²

Druhý vatikánský koncil formuloval rozdíl mezi „mít“ a „být“ v pastorální konstituci o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*. Lidská činnost, vycházející z člověka a k člověku směřující, přispívá ke změně světa, společnosti i ke

¹³⁰ CA, 36.

¹³¹ Tamtéž, 36.

¹³² Srov. SRS, 28.

zdokonalení člověka samého tím, že rozvíjí své schopnosti a překračuje sám sebe. Takovýto rozvoj je důležitější než vnější bohatství. Člověk má větší cenu pro to, co je, než pro to, co má. Podobně všechno, co lidé dělají pro dosažení spravedlnosti, širšího bratrství a lidštějšího uspořádání společenských vztahů, je cennější než technický pokrok. Vlastnění hmotných statků může zdokonalit člověka jen tehdy, přispívá-li k dozrání a obohacení jeho „bytí“ a umožňuje-li mu uskutečnit jeho lidské poslání.¹³³

Jan Pavel II. zároveň upozorňuje na skutečnost, že bohaté země jsou schopné vytvářet materiální blahobyt, často se tak však děje na úkor člověka a nejslabších složek společnosti. „Nesmíme přehlížet, že hranice mezi bohatstvím a chudobou procházejí uvnitř samotných společností, a to jak v zemích vyspělých, tak i rozvojových. Stejně jako v bohatých zemích existuje sociální nerovnost až ke krajní bídě, tak i v rozvojových zemích pozorujeme nezřídka projevy sobectví a okázalého bohatství, které jsou právě tak pobuřující jako pohoršlivé“.¹³⁴ Jak papež dále uvádí, „růst bohatství tak musí člověka i celou společnost podněcovat k uplatňování zásadní ctnosti solidarity a k tomu, aby se v duchu spravedlnosti a lásky potíraly 'struktury hříchu' všude tam, kde se objeví“.¹³⁵

V souvislosti se současnou světovou ekonomickou krizí hovoří papež Benedikt XVI. o „krizi struktur, kultury a hodnot“.¹³⁶ Upozorňuje na to, že „jedině životní styl inspirovaný střídmostí, solidaritou a zodpovědností může vytvářet spravedlivější společnost a lepší budoucnost pro všechny. Proto je nevyhnutelnou prioritou výchova k respektování pravidel, přijetí vlastní zodpovědnosti, pojetí života, které vylučuje individualismus a obrana společného dobra všech“.¹³⁷ Za zvlášť důležitou označil papež pozornost věnovanou nejzranitelnějším článkům společnosti - dětem, starým lidem, nezaměstnané mládeži a imigrantům. „Hlavně mezi mladými generacemi slábnou přirozené i křesťanské hodnoty, které dávají význam běžnému životu a formují pohled na život jako otevřený naději. Jsou

¹³³ Srov. GS, 35.

¹³⁴ SRS, 14.

¹³⁵ Tamtéž, 36; 40.

¹³⁶ Srov. Promluva při audienci představitelů místní správy italského hlavního města a regionu Lazio dne 12.1.2009. Dostupné na WWW: <<http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10661>>.

¹³⁷ Srov. tamtéž.

v nich vzbuzována pomíjivá přání a nestálá očekávání, která nakonec mají za důsledek nudu a úpadek. To vše má za následek katastrofální růst sklonů banalizovat hodnotu samotného života a utíkat se k přestupkům, alkoholu a drogám, což se pro některé stalo víkendovou tradicí“.¹³⁸ Právě krize kultury, hodnot, individualismus a konzumní styl života s požadavkem okamžitého uspokojení potřeb bez vědomí přesahu, se ztrátou smyslu života, osamělostí, strachem a úzkostí z nemoci, stáří a smrti mnohdy napomáhají prosazování kultury smrti na úkor kultury života.

¹³⁸ Srov. Promluva při audienci představitelů místní správy italského hlavního města a regionu Lazio dne 12.1.2009. Dostupné na WWW: <<http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10661>>.

3 Znaky kultury života a kultury smrti

Ve výše uvedených dvou kapitolách byly pojednány otázky spojené s tzv. kulturou života a kulturou smrti, a to jednak na základě encyklik papeže Jana Pavla II. zabývajících se touto problematikou, jeho promluv, jakož i dalších církevních dokumentů, jednak na základě pojetí těchto otázek u teologa Hanse Künga a v teologii osvobození. Následně byla pozornost věnována tématu současné společnosti, označované často jako společnost konzumní, jejích atributů a jejímu ovlivňování kultury života a kultury smrti tak, jak ji vidí filozofové a sociologové jako např. G. Lipovetsky, G. Schulze, J. Keller či T. Halík. Na základě všech těchto přístupů a úhlů pohledu lze „vygenerovat“ určité znaky, charakteristické pro kulturu života a kulturu smrti.

Kultura života je termín označující takové chování a jednání lidí, které

- * je spojené s ochranou, zachováním a respektováním života
- * s odpovědností a úctou k životu ve všech jeho fázích (od početí až do přirozené smrti)
- * s odpovědností a úctou k životu ve všech jeho podobách (v nemoci, stáří, invaliditě, živoření na okraji společnosti)
- * pro které neexistuje žádný „život nehodný života“ (*lebensunwertes Leben*)
- * zachovává smysl pro hodnotu života, důstojnost lidské osoby a vylučuje jakoukoli diskriminaci
- * je založeno na principu solidarity
- * usiluje o sociální spravedlnost
- * má ve svém základu vědomí přesažného charakteru lidské existence.

Nositeli takto chápané kultury života nejsou pouze křesťané, ale všichni lidé, kteří odmítají praxi směřující k ohrožení života: potraty, hormonální antikoncepci, různé způsoby umělého oplodnění, klonování, eutanázii, ale také např. narušování ekologické rovnováhy, hlad, podvýživu, mučení, trest smrti či války. Nezřídka se angažují všude tam, kde je třeba prokazovat službu lásky k životu. To se týká zejména péče o chudé, opuštěné, nemocné a potřebné v centrech pro drogově

závislé, pro nemocné AIDS, v hospicích, domovech pro seniory, azylových domech apod.

Kromě pozitivně vymezené kultury života však lze hovořit také o „falešné“ kultuře života. Tu představuje život prožívaný ve smyslu reklamních sloganů „Nevaž se, odvaž se“, „Buď sám sebou“, „Užij si“ apod. Takto vnímaná „kultura života“ je postavena především na

- * orientaci na zážitek
- * individualismu s touhou žít a užívat ihned, teď a tady
- * hédonismu
- * uctívání mládí, zdraví, krásy, síly
- * kultu těla
- * vytěšňování skutečnosti stáří, nemoci, umírání a smrti
- * konzumním chování a úsilí o vysoký hmotný standard jako symbolu úspěšnosti
- * absenci transcendence.

Nositeli této „falešné“ kultury života jsou lidé, kteří v duchu výše uvedených charakteristik považují svůj život za smysluplný tehdy, mohou-li jej co nejvíce užívat, uspokojovat vlastní potřeby a naplňovat tak jeho smysl. Pokud převažují libosti, život je příjemný, tělo zdravé, výkonné a pěstěné, potud je život vnímán jako smysluplný. Bezproblémový život pak není narušován vidinou umírání a smrti, které jsou vytěsňeny, nýbrž je garantován produkcí a nabídkou zboží, služeb, zážitků. V okamžiku, kdy jsou - např. v důsledku nemoci, úrazu, stáří - tyto lidé zbaveni požitků a začínají převažovat nelibosti, nevidí mnohdy důvod, proč dále žít. Díky absenci vědomí transcendence vnímají život zpravidla jako věc, se kterou mohou - jako její majitel - volně nakládat, tedy ji i „odhodit“. Ve jménu falešné úcty k životu a svobodě jednotlivce dochází rovněž k oslabování instituce rodiny, kterou encyklika *Evangelium vitae* nazývá „svatyní života“.¹³⁹ „V ekonomicky rozvinutějších zemích je značně rozšířena legislativa odporující životu, která ovlivňuje morální zvyklosti a praxi, a tak se šíří mentalita neochoty

¹³⁹ Srov. např. EV 94.

přijmout dítě.¹⁴⁰ Vyznavači této „falešné“ kultury života se tak de facto stávají reprezentanty kultury smrti.

V přímém protikladu ke kultuře života stojí kultura smrti. Tu lze charakterizovat jako chování a jednání směřující nepřímo či přímo proti životu. Sem patří zejména:

- * činy proti počínajícímu a končícímu životu
- * individualistické pojetí svobody (svoboda silnějších proti slabým)
- * podpora „struktur hříchu“ proti životu
- * nepřiměřené úsilí o bohatství
- * nerovnoměrné rozdělování statků a služeb
- * nerespektování ekologické únosnosti.

S kulturou smrti jsou spojeny i další fenomény, z nichž některé se překrývají s „falešnou“ kulturou života, jako oslabení či ztráta smyslu pro hodnotu života, přijetí hédonismu jako životního ideálu, egoisticky chápaná svoboda, orientace na vlastní prospěch, užitek a potěšení na úkor druhých, lhostejnost a neúcta k životu odrážející se např. v „kultuře“ pohřbívání, stejně jako zneužívání drog, rasová nesnášenlivost aj. Nositeli této kultury smrti jsou ti, kteří - ať již ze sobectví, požitkářství, strachu z nemoci, stáří, umírání a smrti, či ve jménu osobní svobody, autonomie a pokroku - obhajují a uplatňují jednání jdoucí přímo proti životu: potrat, hormonální antikoncepci, manipulaci s genetickým materiálem, eutanazii, ale také např. násilí, trest smrti či ozbrojené konflikty.

Podobně jako lze v případě kultury života hovořit o pozitivně a negativně vymezené („falešné“) kultuře života, můžeme i u kultury smrti rozlišovat negativně a pozitivně pojatou („falešnou“) kulturu smrti. Zatímco „falešná“ kultura života se ve jménu kultu těla, zdraví, mládí, síly a krásy snaží odsouvat a vytěšňovat stáří, nemoc, stejně jako umírání a smrt, které se díky postupnému úbytku fyzických i duševních sil a schopností jeví jako nesmyslné, je „falešná“ kultura smrti zaměřena právě na tato témata. Nositeli této „falešné“ kultury smrti jsou lidé, kteří sami mají zkušenost s vážnou nemocí svou nebo svých blízkých, kteří doprovázeli umírající nebo znovu našli smysl života po vážném úrazu či

¹⁴⁰ Srov. CV 28.

hluboké životní krizi, stejně jako lidé, kteří se sami již ocitají na prahu smrti. Z pohledu těch, kteří jsou zastánci „falešné“ kultury života, nemá jejich život díky utrpení, bolesti nebo blížení se smrti již žádnou hodnotu, žádný smysl, a není tudíž důvod, aby byl žit. Tito lidé však, ač spojeni s nemocí, umíráním a smrtí, paradoxně bývají představiteli kultury života, neboť se museli vyrovnat s vlastní smrtelností, překonat bolest, úzkost, strach. Svým aktivním postojem k nejruznějším „omezením“ vlastního života či života druhých dávají důležitý signál do společnosti o tom, v čem spočívá hodnota a kvalita života. Mnozí z nich se angažují v občanských sdruženích, dobrovolných organizacích a společnostech, které pomáhají lidem se stejným či podobným typem postižení, onemocnění, se kterým se museli vyrovnávat i oni sami.¹⁴¹ Právě tento aktivní, pomáhající přístup k bolesti, utrpení, umírání, činí z těchto lidí reprezentanty kultury života, kteří

- * jsou si vědomi křehkosti, zranitelnosti a nesamozřejmosti lidského života
- * chápou život jako dar svěřený lidské odpovědnosti, ochraně a úctě
- * odmítají prostředky a opatření zkracující či ukončující lidský život
- * respektují hodnotu a důstojnost každé osoby
- * snaží se hledat smysl nejen v horizontální, ale i ve vertikální rovině
- * jsou připraveni pomáhat podobně postiženým bližním.

Ačkoli je zřejmé, že výše vyjmenované znaky kultury života a kultury smrti nelze generalizovat a že v rámci jednotlivých skupin se mohou vyskytovat lidé, kteří svůj život orientují podle zcela odlišných měřítek a hodnot, může přesto tato charakteristika sloužit jako východisko pro praktickou část, která by měla porovnat tyto teoretické závěry s názory a výpověďmi respondentů.

¹⁴¹ V Českých Budějovicích např. dobrovolné Sdružení onkologických pacientů ARCUS-ŽIVOT České Budějovice, založené v roce 1994.

4 Výzkum

V teoretické části práce byly na základě odborné literatury a analýzy současné společnosti, označované jako konzumní, „vygenerovány“ některé znaky, které mohou charakterizovat kulturu života a kulturu smrti v této společnosti. Následující praktická část sleduje, zda a jak jsou tyto znaky přítomny v uvažování, názorech a postojích respondentů. Pro srovnání teoretických východisek s odpověďmi dotazovaných byl zvolen kvalitativní výzkum¹⁴² prováděný metodou polostrukturovaného rozhovoru.

Výše zmíněná metoda kvalitativního rozhovoru¹⁴³, a sice polostrukturovaného dotazování, má na jedné straně definovaný cíl, určitou osnovu, na druhé straně je flexibilní, umožňuje modifikovat či doplňovat otázky v průběhu samotného rozhovoru a ověřit, zda dotazovaný otázkám porozuměl. Zároveň zkoumá daný jev v přirozeném prostředí.

4.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu bylo na základě polostrukturovaného rozhovoru zjistit, zda se vliv konzumní společnosti může projevit v názorech dnešních lidí na smysluplnost života „omezeného“ postižením, nemocí, stářím, umíráním, a dále, zda tato „omezení“ mohou změnit jejich žebříček hodnot.

¹⁴² Kvalitativní výzkum je metoda, která se dnes uplatňuje v nejrůznějších oborech, od psychologie, antropologie, sociologie, přes pedagogické vědy, až po veřejné zdravotnictví, ošetrovatelství či vědy o sportu. Je určena pro ty, kteří zkoumají život lidí, jejich chování, neboť pomáhá lépe porozumět skupinám i jednotlivcům. Kvalitativním výzkumem tedy rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických metod nebo jiných způsobů kvantifikace; je to proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému v přirozených podmínkách. K základním metodám tohoto přístupu patří pozorování, texty a dokumenty, interview, audio- a videozáznamy. Hlavní skupinu metod sběru dat při kvalitativním dotazování pak tvoří naslouchání vyprávění, kladení otázek respondentům a získávání jejich odpovědí. Srov. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum : Základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2005, s. 21; s. 50; s. 164.

¹⁴³ Srov. tamtéž, s. 166-180.

K naplnění hlavního cíle byly zvoleny následující dílčí cíle:

- 1) zjistit, jaké hodnoty dnes podle názoru respondentů lidé, žijící v konzumní společnosti, vyznávají a co považují v životě za nejdůležitější;
- 2) co hraje v životě respondentů největší roli a dává mu smysl;
- 3) zda jsou respondenti sami ovlivněni konzumním stylem života;
- 4) zda může mezní životní situace vést k přehodnocení smyslu života;
- 5) porovnání odpovědí „věřících“ a „nevěřících“ respondentů.

4.2 Postup výzkumu

4.2.1 Výběr a oslovení respondentů

Před zahájením vlastního výzkumu bylo zapotřebí stanovit kritéria výběru respondentů. Protože výzkum nebyl primárně zaměřen pouze na muže či na ženy, byla mezi dotazovanými rovnoměrně zastoupena obě pohlaví. Dalším kritériem byl věk. Vzhledem k tomu, že představiteli kultury života a kultury smrti, jakož i „falešné“ kultury života a smrti, o které pojednává teoretická část práce, mohou být lidé napříč věkovým spektrem, byla stanovena pouze dolní věková hranice 20 let. Důvodem určení této hranice byla skutečnost, že věk od 20 do 25-30 let je z hlediska vývojové psychologie považován za období časně dospělosti, kdy je již dosaženo osobní zralosti, dochází k upevnění identity dospělého, upřesnění osobních i profesních cílů a mnohdy již také k zakládání vlastní rodiny.¹⁴⁴ Respondenti by tedy měli být schopni zamýšlet se seriózněji a hlouběji nad otázkami souvisejícími se smyslem, hodnotou a „cenou“ života jak v konkrétní (individuální), tak v obecné rovině. Posledním kritériem bylo - vzhledem ke zvolenému tématu práce -, reflektování toho, zda dotazovaní jsou či nejsou věřící, resp. zda se tak sami deklarují či nikoli, s cílem porovnat postoje obou těchto skupin.

Všichni respondenti byli osloveni osobně, seznámeni s účelem rozhovoru (diplomová práce) a informováni, že rozhovor bude nahráván na diktafon,

¹⁴⁴ Srov. LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha : Grada Publishing, 2006, s. 167-170.

příčemž přepis zvukového záznamu bude přílohou diplomové práce, avšak zůstane anonymní. Na základě této informace byli dotázáni, zda by souhlasili s uskutečněním rozhovoru. Vzhledem k poměrně osobnímu charakteru některých otázek a potřebě vědět, zda dotazovaní jsou věřící, či zda se tak deklarují, byli o rozhovor požádáni lidé z okruhu přátel a známých autorky práce. Rozhovor poskytlo 12 osob z 19 dotázaných (Příloha č. II). Největším problémem se pro autorku práce neočekávaně stalo splnění kritéria víry. Mnozí z těch, které cíleně oslovila jako nevěřící, se ve statistické části rozhovoru sami označili za věřící, a ukázalo se obtížným nalézt skutečně nevěřící respondenty.

4.2.2 Realizace rozhovorů

Rozhovory se uskutečnily v různých prostředích podle volby respondentů a bez účasti třetích osob. Dotazovaní byli opakovaně upozorněni na to, že rozhovor bude nahráván na diktafon a přepis zvukového záznamu bude tvořit přílohu diplomové práce. Uvedeny budou údaje o pohlaví, věku, rodinném stavu, profesi a víře, jinak zůstane respondent anonymní. Po zopakování výše uvedených informací byli respondenti znovu dotázáni, zda s rozhovorem souhlasí.

4.2.3 Struktura rozhovorů

Setkání s respondenty bylo vždy zahájeno krátkým neformálním rozhovorem, při němž byly mimo jiné zodpovězeny i případné doplňující dotazy respondentů týkající se následného rozhovoru. Tématem rozhovorů byly následující oblasti:

Hodnoty a smysl života lidí v konzumní společnosti

Úvodní otázky měly zjistit, jaké hodnoty dnes podle názoru respondentů lidé, žijící v naší společnosti, vyznávají, co považují v životě za nejdůležitější; dále co hraje v jejich vlastním životě největší roli a nakolik respondenti sami podléhají tlaku konzumu, neboť toto vše se může odrážet v jejich úvahách, názorech a postojích. Za tímto účelem byly položeny otázky: *Co si myslíte, že lidé, kteří žijí v naší dnešní společnosti, považují v životě za nejdůležitější? Co hraje ve Vašem vlastním životě největší roli a dává mu smysl? Jaký je Váš názor na označení*

současné společnosti jako společnosti konzumní? Myslíte si, že Vás ovlivňuje konzumní styl života? Pokud se respondent sám již v průběhu rozhovoru o tomto bodu nezmínil, byly připraveny doplňující otázky: Myslíte si, že podléháte tlaku reklamy? Snažíte se držet krok s dobou v módě, ve zdravém životním stylu, ve výběru zboží apod.? Myslíte si, že člověk mladý, zdravý, flexibilní, výkonný má v dnešní společnosti výhodu?

Názory na smysluplnost života omezeného postižením, nemocí, stářím

Následující otázky směřovaly k tomu, zda a jak se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající; jaký je názor respondentů na hodnotu jejich života a v čem může podle nich spočívat smysl života těchto lidí. Byly položeny otázky: *V čem si myslíte, že spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících? Mohou být tito lidé nějakým přínosem pro společnost? Myslíte si, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající? Případná doplňující otázka zněla: Jaký je váš názor na tvrzení: „Život má smysl, jen dokud je příjemný, a lze si ho užívat“?*

Mezní životní zkušenost jako možný podnět ke změně

Závěrečné otázky zkoumaly názor respondentů na to, zda mezní životní situace může být impulsem ke změně života, nebo zda může vést ke ztrátě jeho smyslu; jak by se v takovém případě zachovali respondenti sami a případně v čem by hledali oporu a smysl. Položené otázky zněly: *Bojíte se Vy sám/sama nemoci, stáří, umírání? Myslíte si, že by v takovém případě Váš život ztratil smysl? Co byste v takovém případě dělal/dělala? Doplňující otázka byla: V čem byste Vy sám/sama hledal(a) smysl svého života?*

Statistická část

Na závěr rozhovoru byli respondenti dotázáni na věk, rodinný stav, profesi, a zda se považují za věřící či nevěřící, přičemž poslední zmiňované rozlišení vycházelo z toho, zda se tak respondent sám deklaroval.

4.3 Odpovědi respondentů

V rámci výzkumu odpovídalo na dotazy 6 žen (Ž1 - Ž6) a 6 mužů (M1 - M6)¹⁴⁵, přičemž nejmladšímu respondentovi bylo 20 let a nejstaršímu 60 let. Všech dvanáct rozhovorů se uskutečnilo během měsíce ledna a února 2010. Ze zvukového záznamu a následného přepisu rozhovorů vyplývá, že muži byli, s výjimkou respondenta M3, ve svých odpovědích stručnější a méně osobní, a snažili se své odpovědi formulovat přesně a jasně. Nejvíce času k promyšlení odpovědí vyžadovala otázka *V čem si myslíte, že spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících?*; jako ne snadno zodpověditelnou označovali respondenti otázku týkající se toho, co by oni sami dělali v případě nemoci, stáří, umírání, neboť se ukázalo obtížným anticipovat možné budoucí situace a reakci na ně. Na druhé straně překvapivě upřímně odpovídali respondenti na otázku *Myslíte si, že Vás ovlivňuje konzumní styl života?* S výjimkou respondentů M5 a M6 všichni shodně odpověděli, že jsou konzumním stylem života nějakým způsobem ovlivněni.

Statistické údaje jsou uvedeny v tabulce č. 1 na následující straně.

¹⁴⁵ Srov. Příloha č. II. Jednotliví respondenti jsou označeni kódem Ž1 - Ž6; M1 - M6.

Tab. č. 1 Statistické údaje

Respondent Kód	Pohlaví	Věk	Stav	Povolání	Víra
Ž1	Žena	38	Vdaná	Kadeřnice	V
Ž2	Žena	50	Vdaná	Ekonomka	V
Ž3	Žena	53	Rozvedená	Učitelka	V
Ž4	Žena	45	Vdaná	Asistentka	N
Ž5	Žena	43	Rozvedená	Geodet	V
Ž6	Žena	31	Vdaná	Fyzioterapeut	N
M1	Muž	44	Ženatý	Policista	V
M2	Muž	39	Ženatý	Policista	V
M3	Muž	60	Ženatý	Učitel	V
M4	Muž	37	Svobodný	Advokát	N
M5	Muž	29	Ženatý	Technik	N
M6	Muž	20	Svobodný	Student	N

Pozn. Respondenti, kteří se sami deklarovali jako věřící, jsou v tabulce označeni písmenem V, nevěřící písmenem N. Názvy profesí jsou zaznamenány tak, jak je respondenti sami uvedli.

V následující části jsou shrnuty odpovědi respondentů na otázky, které tvoří jednotlivé tematické oblasti v rámci výzkumných rozhovorů. Při uvádění počtů respondentů, kteří na dané otázky odpovídali, je třeba mít na zřeteli, že dotazovaní zpravidla uváděli více možností u každé otázky, takže jejich prostý součet nemusí souhlasit s celkovým počtem respondentů.

4.3.1 Hodnoty a smysl života lidí v konzumní společnosti

Ve většině odpovědí na otázku *Co si myslíte, že lidé, kteří žijí v naší dnešní společnosti, považují v životě za nejdůležitější?* uváděli respondenti na prvním místě peníze a úspěch (Ž2, Ž4, Ž5, Ž6, M1, M2, M3, M4, M5, M6). Respondentka Ž3 se domnívá, že se hodnoty mění v závislosti na věku. Mladí lidé podle jejího názoru upřednostňují peníze, postupně se však více uplatňují hodnoty

duchovní. „(...) *Já bych to viděla podle věku. Ty mladý chtějí peníze, a čím jsou starší (...), tak se dostávají k tomu duchovnu. Změní ty hodnoty. (...)*“¹⁴⁶ Důležitou roli hraje podle názorů dotazovaných také zdraví (Ž1, Ž4, Ž5), dále bylo uvedeno např. vzdělání (M1), zaměstnání a rodina (Ž6), kariéra (M2).

Na otázku Co hraje ve Vašem vlastním životě největší roli a dává mu smysl? odpovědělo 7 dotázaných, že rodina (Ž2, Ž4, Ž5, Ž6, M1, M4, M5), přičemž mírně převažovaly ženy. Stejně jako u první otázky, i zde považovali někteří respondenti za důležité zdraví, ať již vlastní, nebo svých blízkých (Ž1, Ž4, Ž6, M3). Dále bylo uvedeno vzdělání či studium (Ž3, M1, M3). Někteří z respondentů, kteří se označili za věřící, uvedli víru v Boha (Ž2, M3).

Respondentka Ž3 („věřící“) na prvním místě jmenovala školu, studium, ale z dalšího průběhu rozhovoru vyplynulo, že i toto studium souvisí s hledáním Boha. „(...) *prostě jsem filozoficky a psychologicky zaměřené celé život, tak jako hledám a hledám, a ten manžel mě tak odstavil, že já už jsem se zaměřila jenom na Boha.*“¹⁴⁷ Podobně respondent M2 (rovněž „věřící“) uvedl svědomí a dále pokračoval: „(...) *je to svědomí a zamyslet se, jestli člověk žije podle svého vlastního přesvědčení. S tím, že když se zamyslí pak nad tím, tak jestli by obstál před Posledním soudem.*“¹⁴⁸ V této souvislosti je zajímavá odpověď respondenta M6, který se označil za „nevěřícího“ a v odpovědi uvedl: *“Materialista nejsem. Věřím tomu, že to bude lepší.”*¹⁴⁹

Jednoznačná byla odpověď na otázku Jaký je Váš názor na označení současné společnosti jako společnosti konzumní? Všichni respondenti se shodli v tom, že dnešní společnost lze označit jako společnost konzumní. Respondent M3 k tomu uvedl, že nelze generalizovat, v zásadě však s tímto označením rovněž souhlasil. *„Plus minus se to tak jeví samozřejmě, je to generalizovaný názor, neznamená to, že všechno tak je, ale je to generalizovaný pohled, plus minus to tak bude. Asi takhle bych to bral.”*¹⁵⁰

¹⁴⁶ Srov. Příloha č. II, rozhovor Ž3.

¹⁴⁷ Srov. Příloha č. II, rozhovor Ž3.

¹⁴⁸ Srov. Příloha č. II, rozhovor M2.

¹⁴⁹ Srov. Příloha č. II, rozhovor M6.

¹⁵⁰ Srov. Příloha č. II, rozhovor M3.

Překvapivě upřímné byly odpovědi na otázku *Myslíte si, že Vás ovlivňuje konzumní styl života?* S výjimkou respondenta M5 a M6, který řekl, že „jde proti proudu“¹⁵¹, všichni ostatní otevřeně přiznali, že jsou konzumním stylem života ve větší či menší míře ovlivněni. Řada respondentů se domnívá, že se tlaku konzumu dost dobře ubránit nelze (Ž2, Ž3, Ž5, M1, M2, M3, M4), někteří se však zároveň snaží mu zcela nepodléhat (Ž2, Ž5, Ž6, M1, M3). Respondent M3 naznačil i možnost, jak se tomuto tlaku bránit: „(...) a teď jde o to, jestli se podaří mít nějaký prostor díky kontemplaci, díky víře, určitý odstup, abychom nebyli úplně vláčeni sem a tam.“¹⁵²

4.3.2 Názory na smysluplnost života omezeného postižením, nemocí, stářím

Odpověď na otázku *V čem si myslíte, že spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících?* vyžadovala největší časový prostor pro přemýšlení a výpovědi dotazovaných bylo možné rozdělit do několika skupin, přičemž někteří respondenti patřili do více skupin. Jedna skupina respondentů uvedla, že důležitá je rodina, možnost být se svými nejbližšími (Ž1, Ž2).

Druhá skupina se domnívala, že smysl jejich života spočívá v určitém „poselství“ pro druhé (M2, M3, Ž3). „A pak přináší, ještě bych chtěl říct, zvláštní poselství, které pokud se podaří dekodovat, nebo ho přijmout a rozluštit, tak může být velmi cenné.“¹⁵³ Podobně respondent M2: „Jako z pohledu nás, že lidský utrpení, pokud je snáší, má prostě smysl a my v tom můžeme vidět nějaký vzor.“¹⁵⁴

Respondentka Ž3 se domnívá, že tito lidé mohou změnit - např. v důsledku úrazu - svůj žebříček hodnot, a najít smysl v pomoci druhým. „(...) Jakmile mají lidi třeba úraz, tak začnou přemýšlet. Teď jsem na internetu četla jednoho člověka (...). Je postiženější, měl úraz, (...) jezdí na vozíku, ale má tak úžasnou odvalu do života, prostě bojovat a evangelizovat vyložené, (...) na základě toho

¹⁵¹ Srov. Příloha č. II, rozhovor M6.

¹⁵² Srov. Příloha č. II, rozhovor M3.

¹⁵³ Srov. Příloha č. II, rozhovor M3.

¹⁵⁴ Srov. Příloha č. II, rozhovor M2.

úrazu jakoby jdou víc do sebe a víc přemejšlí (...). Zatímco většina lidí, který nemají žádnéj takovej problém, ty nad tím vůbec nepřemejšlí. ¹⁵⁵

Třetí skupina uváděla důležitost začlenění do společnosti (Ž4, M4). Další, čtvrtá, skupina respondentů, kteří se označili za věřící, spatřovala hodnotu člověka v něm samém jako Božím stvoření (M1, M3): „*Určitě v jejich vlastní hodnotě jako člověka, jako Božího stvoření (...)*“ ¹⁵⁶ „*Ten člověk má hodnotu sám o sobě jako takovou. Tím je řečeno vše, hodnotu jako takovou (...)*“ ¹⁵⁷

Konečně poslední skupina se domnívala, že tito lidé mají vlastní smysl a hodnoty (M5, M6, Ž6), že „*mají svůj vlastní svět, ve kterém mohou být spokojeny*“ ¹⁵⁸; „*(...) když si prošli něčím jiným, mají jiný hodnoty než my.*“ ¹⁵⁹

Stranou těchto skupin stojí respondentka Ž5, která se označila za „věřící“ a která se domnívá, že je štěstí, mají-li tito lidé pro co žít, v opačném případě jde podle jejího názoru spíše o živoření. ¹⁶⁰

Oproti tomu v názoru na to, zda Mohou být tito lidé nějakým přínosem pro společnost? se většina dotazovaných (11) shodla v tom, že určitě ano, přičemž v další specifikaci se dotazovaní již odlišovali. Někteří respondenti oceňovali trpělivost, statečnost, s jakou tito lidé své postižení či svou nemoc snášejí, ale také jejich životní moudrost, a viděli je jako vzor pro ostatní (Ž2, Ž3, Ž5, M2, M5; z toho 4 „věřící“). Jiní vyslovili názor, že handicap neznamena ztrátu schopností, nadání, a že se tito lidé i přes znevýhodnění podílejí na vytváření hodnot materiálních i duševních (Ž4, Ž6, M4). Respondentka Ž1 se domnívá, že lidé postižení, staří, nemocní, umírající sice „*nejsou v žádném případě odepsaní*“, ale že snazší to v naší společnosti mají lidé mladí a zdraví. ¹⁶¹

Respondenti M1 a Ž5 viděli tuto otázku také ve společenském kontextu, podle jejich názoru se podle toho, jak se společnost o tyto lidi stará, pozná její kulturní

¹⁵⁵ Srov. Příloha č. II, rozhovor Ž3.

¹⁵⁶ Srov. Příloha č. II, rozhovor M1.

¹⁵⁷ Srov. Příloha č. II, rozhovor M3.

¹⁵⁸ Srov. Příloha č. II, rozhovor M6.

¹⁵⁹ Srov. Příloha č. II, rozhovor M5.

¹⁶⁰ Srov. Příloha č. II, rozhovor Ž5.

¹⁶¹ Srov. Příloha č. II, rozhovor Ž1.

vyspělost¹⁶², respondent M6 spíše v kontextu filozofickém: „*Každý má svůj úděl tady*“.¹⁶³ Respondent M4 mimo jiné vyjádřil názor, který je dnes předmětem diskusí zejména v lékařské etice: „*Já svým způsobem nesouhlasím úplně s takovým tím umělým držením při životě tam, kde není naděje na to, že by za současných medicínských poznatků mohlo dojít k nápravě a k vyléčení. Já si myslím, že to společnost nesmírně zatěžuje, naopak že ty peníze by mohla vynaložit na léčení úplně jiných lidí, kteří tu šanci mají.*“¹⁶⁴

Obdobně se respondenti vyjádřili kladně k otázce *Myslíte si, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající?* Osm respondentů (Ž1, Ž2, Ž4, Ž5, M1, M4, M5, M6) vyjádřilo názor, že tito lidé mohou být ve společnosti, orientované na prosperitu, byznys, považování za přítěž, event. vytlačování na její okraj (M6), nebo že starost o ně není „moderní“ (Ž5). Dva respondenti (M2, M3) se nicméně vyslovili v tom smyslu, že je tu přesto určitý prostor pro dobro (M3) a určitá naděje na zlepšení: „*Dnešní doba určitým způsobem dává pomoc těmhle lidem.*“¹⁶⁵

Zajímavý názor, vycházející z předchozí zkušenosti s prací v domově důchodců, vyjádřila respondentka Ž3, která se domnívá, že i lidé staří, postižení, jsou konzumním stylem života sami zasaženi. „*Oni i ty starší, i postižený lidé jsou tím konzumem taky postižený. Vidím je, ty babičky a ty dědečky, jak oni řeknou - a já chci si koupit... Vidí to v televizi, ovlivněný jsou, protože televize, média, noviny, všechno kolem nás je. Teď ty lidi si mezi sebou povídají a chtějí si koupit.*“¹⁶⁶

Konfrontace s postiženými či nemocnými může vést podle názoru dalších respondentů ke změně žebříčku hodnot lidí zdravých (Ž5), přičemž přístup k nim se liší podle toho, zda někdo má či nemá zkušenost s člověkem postiženým např. ze svého okolí nebo díky své profesi (Ž6).

¹⁶² Srov. Příloha č. II, rozhovor M1, Ž5.

¹⁶³ Srov. Příloha č. II, rozhovor M6.

¹⁶⁴ Srov. Příloha č. II, rozhovor M4.

¹⁶⁵ Srov. Příloha č. II, rozhovor M2.

¹⁶⁶ Srov. Příloha č. II, rozhovor Ž3.

4.3.3 Mezní životní zkušenost jako možný podnět ke změně

Poslední blok otázek se týkal témat osobního charakteru. I v tomto případě odpovídali respondenti poměrně otevřeně. První z otázek zněla *Bojíte se Vy sám/sama nemoci, stáří, umírání?* Pět respondentů odpovědělo jednoznačně „ano“ (Ž1, Ž2, Ž4, Ž6, M3), z toho však pouze jeden muž ve věku 60 let. Naproti tomu jednoznačně „ne“ vyslovili 2 muži (M4, M5) a „zatím ne“ jeden muž (M6).

Nutnost „*přijmout to a nějak se s tím vyrovnat*“ uvedl 1 respondent (M2), respondentka Ž3 odpověděla, že je „umění“ se s touto situací vyrovnat, ale, „*když by mělo něco přijít, tak prostě to беру tak, že to Pán Bůh chtěl, že to tak má být.*“¹⁶⁷

Někteří respondenti vyjádřili obavy z bolesti, nemohoucnosti, z toho, aby nebyli ve stáří, v nemoci druhým na obtíž (Ž1, Ž5, M1); jeden respondent se domnívá, že spíše jde o strach z umírání než ze smrti (M3). Tyto odpovědi korespondují s výsledky výzkumu, který v rámci své diplomové práce, obhájené na TF JU v září 2009, prováděla studentka M. Musilová. Na otázku *Bojíte se umírání?* v něm odpovědělo kladně 12 ze 13 respondentů. Jak uvádí M. Musilová, tito respondenti „(...) vnímají obavy spojené s umíráním jako větší, než strach ze smrti. (...) Strach z umírání byl v odpovědích spojen s fyzickou i psychickou bolestí, s obavami ze samoty, s neschopností se o sebe postarat, s bezmocností, se skutečností, že se musí rozloučit, že přestanou existovat atd.“¹⁶⁸

Otázku *Myslíte si, že by v takovém případě Váš život ztratil smysl?* zodpovědělo záporně 8 dotázaných (Ž1, Ž2, Ž5, M1, M2, M3, M5, M6), z nichž 6 je - podle vlastního označení - věřících. Ze zbývajících 4 dotázaných se 2 respondentky, obě „nevěřící“, domnívají, že by bylo obtížné nějaký smysl nalézt (Ž4, Ž6). Respondentka Ž3 předpokládá, že by musela změnit pořadí životních hodnot; respondent M4 vyjádřil naději, že po první odmítavé reakci by „*zůstala*

¹⁶⁷ Srov. Příloha č. II, rozhovor Ž3.

¹⁶⁸ Srov. MUSILOVÁ, M. *Strach ze smrti, jeho interdisciplinární charakteristika a výzkum formou rozhovoru*. České Budějovice, 2009. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce M. Opatrný, s. 59.

jiskřička naděje (...) a svým způsobem se asi ten smysl dá najít“.¹⁶⁹ Respondent M3 vyslovil názor, že smysl tu je bez ohledu na to, zda ho známe nebo ne, je tu dán z toho, co nás přesahuje. „*Myslet si to mohu, ale nebude to pravda. Nebude to pravdivé, prostě ten smysl tady je, byť nemusíme si být vědomi jaký, já můžu mít pocit, že to nemá smysl, nicméně ten smysl nějaký tady je právě z toho, co nás přesahuje.*“¹⁷⁰ Respondent M2 uvedl jako jediný víru, která by mu podle jeho názoru pomohla najít smysl.

Podle vlastních slov respondentů se jako nejobtížnější jevila poslední otázka *Co byste v takovém případě dělal/dělala?*, neboť je nutná anticipovat možné budoucí situace. První odpověď dotazovaných zpravidla zněla: „*Těžko říct; nevím*“ (Ž2, Ž3, Ž4, Ž6, M2, M3, M6). S výjimkou respondenta M2 se ostatní snažili svou odpověď dále promyslet a upřesnit.

Respondentka Ž1 se vzhledem ke svému závažnému onemocnění podle vlastních slov těší z každého dne, kdy vidí a nic ji nebolí. Přání vidět, nebo alespoň slyšet, vyjádřila i respondentka Ž5 a Ž3. Respondentka Ž2 zažila tuto situaci se svým umírajícím manželem a podle jejího názoru „*(...) i v té chvíli člověk může být pomoci někomu druhému a může se stát vlastně přínosem tím, že třeba má čas se modlit za ty druhé (...), nebo prostě jinak pomáhat vnitřně třeba těm druhým lidem.*“¹⁷¹

Názor, že by bylo třeba přijmout skutečnost, „*jít dál a nevzdat to*“ vyjádřilo 7 dotázaných (Ž3, Ž4, Ž5, M3, M4, M5, M6; z nich 5 je „nevěřících“) z toho 2 respondenti („nevěřící“) by spoléhali na pomoc lékařů (Ž4, M4). Jeden respondent uvedl, že by v takovém případě „*spoléhal na Pána Boha*“ (M1), pro 2 respondentky by byla důležitá podpora rodiny (Ž4, Ž6).

4.3.4 Porovnání odpovědí „věřících“ a „nevěřících“ respondentů

Porovnáme-li odpovědi „věřících“ a „nevěřících“ respondentů, pak je patrné, že se u prvního okruhu otázek většinou nijak výrazně neliší. Stejný počet

¹⁶⁹ Srov. Příloha č. II, rozhovor M4.

¹⁷⁰ Srov. Příloha č. II, rozhovor M3.

¹⁷¹ Srov. Příloha č. II, rozhovor Ž2.

„věřících“ i „nevěřících“ (5:5) se domnívá, že lidé, žijící v naší dnešní společnosti považují v životě za nejdůležitější především peníze a úspěch. Největší roli ve vlastním životě respondentů hraje na prvním místě rodina, která je důležitá pro 7 respondentů, z nichž 4 jsou „nevěřící“ a 3 „věřící“. Na druhém místě je zdraví, které uvedli 4 respondenti, z toho 2 „věřící“ a 2 „nevěřící“. Pouze dva dotázaní, kteří se označili za věřící, uvedli víru v Boha (1 žena, 1 muž).

Podobně vyrovnané byly odpovědi na otázku, jaký je názor respondentů na označení současné společnosti jako společnosti konzumní. Všichni dotázaní se s tímto označením ztotožnili. Ovlivnění konzumním stylem života „přiznalo“ 10 respondentů, s výraznou převahou „věřících“ (7). Dva respondenti (oba „nevěřící“) se domnívají, že konzumismem ovlivnění nejsou. Pět respondentů uvedlo, že se alespoň snaží mu zcela nepodléhat. Zde byla rovněž patrná převaha „věřících“ respondentů (4).

Ve druhém okruhu otázek byl poměr „věřících“ a „nevěřících“ respondentů v některých případech vyrovnaný, jindy tomu bylo naopak. V odpovědi na otázku, v čem podle názoru respondentů spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících, se dotazovaní odlišovali.

„Věřící“ respondenti uváděli důležitost rodiny, možnost být se svými nejbližšími. Dále se domnívali, že smysl života těchto lidí spočívá v určitém „poselství“ pro druhé, které přinášejí. Dva dotazovaní spatřovali hodnotu člověka v něm samém jako Božím stvoření. Jedna respondentka, která se rovněž označila za „věřící“, se domnívá, že je štěstí, mají-li tito lidé pro co žít, v opačném případě však jde podle jejího názoru spíše o živoření, což si podle vlastních slov nedokáže představit.¹⁷²

„Nevěřící“ respondenti se domnívali, že tito lidé mohou mít vlastní smysl a hodnoty, že „*mají svůj vlastní svět, ve kterém mohou být spokojení.*“¹⁷³ Dále uváděli důležitost začlenění do společnosti.

Oproti tomu na otázku, zda mohou být tito lidé podle mínění respondentů nějakým přínosem pro společnost, odpovědělo shodně 11 dotázaných, že určitě

¹⁷² Srov. Příloha č. II, rozhovor Ž5.

¹⁷³ Srov. Příloha č. II, rozhovor M6.

ano, když poměr „věřících“ a „nevěřících“ byl 6:5; respondenti se poté lišili v představě, v čem mohou být tito lidé přínosem. Pět respondentů (z toho 4 „věřící“) vyzdvihlo trpělivost, statečnost, s jakou tito lidé své postižení či svou nemoc snášejí, jejich životní moudrost, díky kterým mohou být vzorem pro ostatní.

Tři dotázaní („nevěřící“) vyslovili názor, že handicap neznamena ztrátu schopností, nadání, a že se tito lidé i přes své znevýhodnění podílejí na vytváření hodnot materiálních i duševních.

Poměrně jednoznačně se respondenti vyjádřili také k otázce: „Myslíte si, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající?“ Převážná většina z nich (8) se domnívá, že tito lidé mohou být ve společnosti, orientované na prosperitu, byznys, vnímání jako přítěž, event. vytlačování na její okraj, nebo že starost o ně dnes není tak zvaně „moderní“. Poměr „věřících“ a „nevěřících“ byl v tomto případě opět shodný, 4:4. Dva respondenti („věřící“) se domnívají, že je tu přesto určitý prostor pro dobro a naděje na zlepšení.

Třetí okruh otázek přinesl následující odpovědi. Strach z nemoci, stáří, umírání, jednoznačně vyslovilo 5 respondentů, z nichž 3 jsou „věřící“, 2 „nevěřící“; 3 respondenti („nevěřící“) se nemoci, stáří, umírání buď vůbec nebojí, nebo zatím nebojí. Další 3 respondenti vyjádřili obavy z bolesti, nemohoucnosti, z toho, aby nebyli druhým na obtíž; zajímavé je, že se všichni tři označili za „věřící“; jeden respondent, rovněž „věřící“ se domnívá, že spíše než o strach ze smrti jde o strach z umírání.

Na otázku, zda si respondenti myslí, že by v takovém případě jejich život ztratil smysl, odpovědělo záporně 8 dotázaných, z nichž 6 je - podle vlastního označení - věřících. Jeden „věřící“ respondent se domnívá, že smysl tu je bez ohledu na to, zda ho známe nebo ne, je tu dán z toho, co nás přesahuje; druhý výslovně zmínil víru jako pomoc při hledání smyslu. Pro 2 „nevěřící“ respondentky by bylo obtížné nějaký smysl nalézt.

Odpověď na otázku, co by respondenti v takovém případě dělali, ukázala, jak je obtížné o podobné situaci uvažovat. Sedm respondentů odpovědělo „*Těžko říct*“;

nevím“, přičemž nebyl žádný výrazný rozdíl mezi „věřícími“ a „nevěřícími“ (4:3). Z dalšího průběhu rozhovorů vyplynulo, že „nevěřící“ respondenti by spoléhali spíše na lékařskou pomoc a hledali oporu v rodině, obě dvě skupiny by se pak snažili „*jít dál a nevzdat to*“. Pouze jediný respondent z těch, kteří se označili za „věřící“, explicitně uvedl, že by spoléhал na Pána Boha; další respondentka zmínila v souvislosti s manžellovou nemocí modlitbu. Ostatní „věřící“ respondenti možná trochu překvapivě ani víru, ani modlitbu, ani např. zájem o pomoc duchovního neuvědli.

4.4 Shrnutí rozhovorů

Podle názoru většiny respondentů považují lidé, žijící v naší dnešní společnosti, v životě za nejdůležitější především peníze a úspěch, dále zdraví, vzdělání, zaměstnání, rodinu a kariéru. Ve vlastním životě respondentů pak hraje největší roli rodina, následuje zdraví, vzdělání či studium a u dvou dotázaných, kteří se označili za věřící, také víra v Boha.

Všichni respondenti souhlasili s označením současné společnosti jako společnosti konzumní a s výjimkou dvou dotázaných se většina z nich domnívá, že i oni sami jsou konzumní stylem života ovlivněni. Někteří respondenti vyjádřili názor, že čelit tlaku konzumu sice dost dobře nelze, snaží se mu však alespoň zcela nepodléhat.

Smysl a hodnotu života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících, vidí respondenti jednak v podpoře ze strany rodiny, v možnosti být se svými nejbližšími; dále v tom, že tito lidé přinášejí určité „poselství“ pro druhé např. tím, jakým způsobem snášejí své utrpení, jak se sami aktivně snaží pomáhat podobně trpícím; někteří dotázaní uváděli důležitost začlenění do společnosti; ti, kteří se označili za věřící, spatřují hodnotu člověka v něm samém jako Božím stvoření; někteří respondenti se domnívají, že tito lidé mohou mít vlastní smysl a hodnoty.

Respondenti se shodli v tom, že lidé postižení, nemocní, staří, umírající, mohou být přínosem pro společnost, a to různým způsobem. Někteří dotázaní vyzdvihli trpělivost, statečnost, s jakou tito lidé své postižení či svou nemoc

snášejí, jejich životní moudrost, díky kterým mohou být vzorem pro ostatní. Jiní vyslovili názor, že handicap neznamená ztrátu schopností, nadání, a že se tito lidé i přes své znevýhodnění podílejí na vytváření hodnot materiálních i duševních. Další se domnívají, že se podle toho, jak se společnost o tyto lidi stará, pozná její kulturní vyspělost.

Jak dále vyplynulo z odpovědí respondentů, většina z nich se domnívá, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající, kteří mohou být ve společnosti, orientované na výkon, úspěch, prosperitu, vnímání jako přítěž, případně vytlačování na její okraj. Jedna z dotazovaných však vyslovila názor, že i lidé staří, postižení, jsou sami ovlivněni konzumním stylem života. Na druhé straně se někteří respondenti domnívají, že konfrontace s postiženými či nemocnými může vést ke změně žebříčku hodnot lidí zdravých, přičemž přístup k nim se liší podle toho, zda někdo např. díky své profesi, či ze svého okolí, z rodiny, má či nemá zkušenost s takovýmto člověkem.

Strach z nemoci, stáří, umírání vyjádřilo 5 respondentů; 3 respondenti podle vlastních slov strach buď nemají, nebo zatím nemají. Někteří dotázaní vyjádřili obavy z bolesti, nemohoucnosti, z toho, aby nebyli druhým na obtíž; jeden respondent se domnívá, že spíše než o strach ze smrti jde o strach z umírání. Jak již bylo výše zmíněno, odpovídají tyto odpovědi výsledkům výzkumu, prováděného studentkou TF JU M. Musilovou v rámci její diplomové práce.

Většina respondentů se domnívá, že by v takovém případě jejich život neztratil smysl; 2 respondentky, obě „nevěřící“, však vyjádřily obavu, že by bylo obtížné nějaký smysl nalézt. Jeden respondent, který se označil za „věřícího“, si myslí, že smysl tu je bez ohledu na to, zda ho známe nebo ne, je tu dán z toho, co nás přesahuje. Pouze jeden respondent z těch, kteří se označili za věřící, uvedl explicitně víru jako pomoc při hledání smyslu.

Pokud by se respondenti do výše uvedené situace sami dostali, bylo by pro některé z nich důležité, aby zůstala zachována schopnost vidět, nebo alespoň slyšet; jiní by se v takovém případě snažili přijmout skutečnost, „*jít dál a nevzdat to*“, 2 dotazovaní by spoléhali především na pomoc lékařů. Jeden respondent („věřící“) by v takovém případě spoléhal na Boha; důležitá by pro respondenty

byla rovněž podpora rodiny. Dvě respondentky, které mají s touto situací osobní zkušenost, a to v prvním případě díky vlastní nemoci, ve druhém případě díky doprovázení umírajícího člověka, považují za důležitý každý den prožitý v relativním zdraví (první respondentka), a dále se domnívají, že i v takové chvíli může být člověk pomocí někomu druhému a může se stát přínosem (druhá respondentka).

V této souvislosti je zajímavé porovnání odpovědí respondentů se skupinami hodnot tak, jak je klasifikoval psychiatr V. E. Frankl. Frankl rozlišuje tři kategorie hodnot: hodnoty *tvůrčí*, *zážitkové* a *postojové*. Hodnoty *tvůrčí* se uskutečňují tvůrčí činností, *zážitkové* jsou realizovány v přijímání světa (např. v ponoření se do krásy přírody, v umění), realizace hodnot *postojových* spočívá v tom, jak se člověk staví k omezením svého života.¹⁷⁴ „Možnost realizovat takové hodnoty postoje vzniká tehdy, kdykoli je člověk postaven proti osudu, vůči němuž může jít pouze o to, že ho bere na sebe, že ho nese; jak ho však nese, jak ho jako svůj kříž bere na sebe, že ho nese; o to jde. Jde o postoje jako statečnost v utrpení, důstojnost také ještě v záhubě a ztroskotání. (...) Ať už jsou možnosti realizace jakkoli omezeny, realizovat postojové hodnoty zůstává ještě vždy možné.“¹⁷⁵

V odpovědích respondentů na poslední otázku se objevily všechny tři kategorie hodnot, z nichž převažovaly první dvě kategorie. Ti respondenti, kteří projevíli přání vidět, slyšet, moci být s rodinou, s přáteli, by v případě nemoci, stáří, umírání, realizovali hodnoty zážitkové.

Někteří z těch, kteří by to podle vlastních slov „*nevzdali a šli dál*“, spojovali toto odhodlání s důvěrou v pomoc lékařů, kteří by jim umožnili nepříznivý zdravotní stav překonat, jiní s vlastní snahou „*pokračovat dál, tak jak to je*“. Tito respondenti by se v případě nepříznivé situace patrně snažili realizovat primárně hodnoty tvůrčí, ovšem v závislosti na situaci. Tak jeden respondent např. uvedl: „*(...) zkusil bych žít tak, jako jsem teď no, snažil bych se. Podle situace.*“¹⁷⁶ Jiný se domnívá: „*Takže kdybych zůstal holt ležet, byl bezvládněj, tak se těžko hledá*

¹⁷⁴ Srov. FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši : Základy logoterapie a existenciální analýzy*. Brno : Cesta, 2006, s. 61-62.

¹⁷⁵ Srov. tamtéž, s. 62.

¹⁷⁶ Srov. Příloha č. II, rozhovor M6.

smysl. Kdežto když už ti něco zůstane, nebo že máš nějaký pohyb nebo něco, tak se smysl dá najít nějak, ale je to přesně daný okolnostma toho, co se ti stane.“¹⁷⁷

A ještě další: „(...) *No asi s ohledem na to, že bych si vzpomněla na děti, tak bych se snažila nějak z toho dostat, pokud by to šlo překonat, nevím, s pomocí doktorů, rodiny třeba.*“¹⁷⁸

O hodnotách postojových bychom tak mohli hovořit pouze u jedné respondentky. Respondentka Ž3 sice uvedla, že by pro ni situace, kdy by byla např. upoutána na lůžko, byla obtížná, ale „*když bych pochopila, že už se nezvednu, tak je fakt zase, že bych asi to nevzdala. Že bych přece jenom ještě chtěla žít*“.¹⁷⁹ To však ještě nutně neznamená, že by hned od počátku realizovala hodnoty postojové. Naproti tomu ona respondentka, která má vlastní zkušenost s vážnou nemocí svého manžela, se mimo jiné domnívá, že „*i v té chvíli člověk může být pomocí někomu druhému a může se stát vlastně přínosem tím, že má třeba čas se modlit za ty druhé, (...), nebo prostě jinak pomáhat vnitřně třeba těm druhým lidem (...).*“¹⁸⁰ Snaží-li se člověk i ve vážné nemoci vnitřně pomáhat druhým lidem, např. modlitbou, pak to vyžaduje, aby se nejprve sám vyrovnal se svou chorobou, přijal ji a statečně nesl. Ze všech respondentů, kteří se sami označili za věřící, se tak o postojových hodnotách zmínila pouze jediná dotázaná.

¹⁷⁷ Srov. Příloha č. II, rozhovor M5.

¹⁷⁸ Srov. Příloha č. II, rozhovor Ž4.

¹⁷⁹ Srov. Příloha č. II, rozhovor Ž3.

¹⁸⁰ Srov. Příloha č. II, rozhovor Ž2.

5 Porovnání teoretických východisek s odpověďmi respondentů

Teoretická část práce naznačila, že konzumní styl života může negativně ovlivňovat názory některých lidí na hodnotu života poznamenaného postižením, nemocí, stářím či umíráním v případě, kdy na prvním místě stojí především úsilí o vlastní prospěch a úspěch, o získání postavení, moci, peněz, majetku, které mají garantovat pokud možno bezstarostný a bezproblémový život. Akcentování mládí, krásy, zdraví a síly pak má pomoci potlačit a vytěsnit obavy a úzkost ze stárnutí, poklesu výkonnosti, zhoršení zdraví či neodvratně se blížící smrti, plynoucí především z pocitu ztráty smyslu života tam, kde chybí otevřenost pro jakýkoli přesah. Toto převážení důrazu na „mít“ nad důrazem na „být“ pak nachází výraz v oné, již několikrát zmiňované, vzmáhající se kultuře smrti či „falešné“ kultuře života.

Jak ukázal kvalitativní výzkum, prováděný v rámci praktické části práce, shodují se odpovědi respondentů v řadě hledisek s teoretickými východisky. Z uskutečněných rozhovorů vyplynulo, že dotazovaní vnímají naši dnešní společnost jednoznačně jako společnost konzumní, přičemž lidé, žijící v této společnosti, považují podle jejich názoru za nejdůležitější především peníze, úspěch, moc, kariéru a majetkové hodnoty.

Konzumní styl života se pak - podle názoru dotazovaných - odráží právě v pohledu na lidi staré, nemocné, postižené, umírající. Ti nejsou z hlediska „většinové společnosti“ perspektivní, neboť již nejsou schopni vydělávat ani pro sebe, ani pro stát potřebné množství peněz, pobírají důchody, ať již starobní, nebo invalidní, a představují tak pro společnost ekonomickou zátěž. Nemohou splnit kritéria mládí, zdraví, dravosti a jsou tudíž z pohledu těch, kteří tato kritéria splňují, vnímáni jako překážka; někdy paradoxně i tím, že ve vysokém věku ještě pracují a „zabírají“ tak místo mladším.

Konzumní způsob života ovlivňuje, podle jejich vlastního názoru, i respondenty samotné, a ačkoli se snaží mu nepodléhat, přesto považují za obtížné mu zcela odolat. Tlak konzumu se tak projevuje např. ve snaze zvyšovat

si životní úroveň, vydělávat více peněz, držet „krok“ s ostatními v oblékání, ve výběru značky auta v souvislosti se zaměstnáním, v ovlivnění reklamou apod. Mnozí z dotazovaných však vnímají konzumní chování jako vynucené okolnostmi.

Přesto, nebo možná právě proto, že si jsou respondenti této skutečnosti dobře vědomi a snaží se tlaku konzumu zcela nepodlehnout, se jejich názory na důležitost a přínos lidí postižených, nemocných, starých, umírajících od výše zmíněného pohledu podstatně odlišují. Všichni respondenti se domnívají, že tito lidé mohou být pro společnost přínosem - ať již jako vzor trpělivosti, s jakou snáší své obtíže a dokáží je překonávat, či jakési memento pro nás dosud zdravé, nebo tím, že v rámci svých možností dále využívají své nadání, schopnosti a podílejí se na tvorbě hodnot jak materiálních, tak duševních. Zároveň jsou jakýmsi indikátorem stavu společnosti, neboť, jak někteří respondenti uvedli, vyspělost a kulturnost společnosti se pozná podle toho, jak se o tyto lidi dokáže postarat.

Smysl vlastního života spatřují respondenti nejčastěji ve zdraví, ať již svém, či svých blízkých, dále v rodině, práci, ale rovněž např. ve studiu. Jeden respondent, „nevěřící“, uvedl také svobodu. Rodina a zdraví jsou důležité i pro některé z těch respondentů, kteří se deklarovali jako „věřící“; u praktikujících křesťanů hraje v životě nejdůležitější roli Bůh, víra, a u jednoho respondenta svědomí, aby obstál před Posledním soudem. Ačkoli všichni dotazovaní potvrdili, že jsou ovlivněni konzumním stylem života, neodrazilo se to na jejich prioritách. Pouze jediná respondentka ve své odpovědi uvedla finance, ale až na třetím místě v pořadí s tím, že to není to nejdůležitější.

Cílem výzkumu bylo nejen zjistit, zda se vliv konzumní společnosti může projevit v názorech dnešních lidí na smysluplnost života „omezeného“ postižením, nemocí, stářím, umíráním, ale také zda zkušenost mezní životní situace může vést ke změně životních hodnot. Ukázalo se, že situace vážné nemoci, úrazu či blížící se smrti může být podnětem k hlubšímu zamyšlení se nad smyslem života, případně ke změně hodnotového žebříčku, jak dokládají výpovědi některých, převážně „věřících“, respondentů. Může vést k vděčnosti za každý den strávený bez bolesti a v relativním zdraví, k přijetí a trpělivému snášení

nemoci a snaze pomáhat druhým např. v modlitbě, k vůli a odhodlání žít dál svůj život i přes omezení a svědčit tak o jeho smysluplnosti, k hledání smyslu života ve víře a spoléhání na Pána Boha. Pro některé respondenty, kteří se deklarovali jako „nevěřící“, by pro překonání nepříznivého zdravotního stavu byla důležitá lékařská péče a podpora rodiny.

Žádný z dotazovaných nepatří do kategorie těch, kteří kladou důraz na okamžité uspokojování vlastních potřeb, příjemný, snadný a bezproblémový život, jehož smysl je naplňován v konzumování zboží, služeb a zážitků. To se projevilo i na odpovědích respondentů na otázku, zda se bojí nemoci, stáří, umírání. Nikdo z dotazovaných neuvedl, že ho tato otázka nezajímá, že nad ní nepřemýšlí či nechce přemýšlet. Strach z nemoci, stáří, umírání jednoznačně vyslovilo pět respondentů, z nichž jediný muž, který takto odpověděl, je ve věku 60 let. Jednoznačné „ne“ naopak uvedli dva respondenti (muži, „nevěřící“) a „zatím ne“ jeden respondent (rovněž muž, „nevěřící“). Tři respondenti vyjádřili obavy z bolesti, nemohoucnosti, z toho, aby nebyli druhým na obtíž; zajímavé je, že se všichni tři označili za „věřící“.

Strach z nemoci, stáří, umírání tedy není něčím, čeho by byli věřící lidé uchráněni; ti, kteří deklarovali, že strach nemají, byli v tomto případě naopak nevěřící. Otázkou je, nakolik zde mohl sehrát roli i věk respondentů. Dva z výše uvedených byli ve věku 20 a 29 let, přičemž o otázkách spojených s koncem života uvažují lidé, pokud se již dříve nemuseli potýkat např. s vážnou nemocí apod., zpravidla až v období tzv. pozdní dospělosti, tzn. mezi 40. - 45. rokem věku. „Člověk si naléhavěji než dříve uvědomuje vlastní smrtelnost, ví, že polovina jeho života již uplynula (...); musí vzít na vědomí realitu osobního omezení a konečnosti života.“¹⁸¹

Bez ohledu na to, zda se dotazovaní označili za „věřící“ či „nevěřící“, domnívá se většina z nich, že by ani v situaci nemoci, stáří či umírání jejich život neztratil smysl. Dvě respondentky („nevěřící“) nicméně vyslovily obavu, že by bylo obtížné v takové situaci smysl života najít. Nikdo z dotazovaných však

¹⁸¹ Srov. LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha : Grada Publishing, 2006, s. 188.

nenaznačil, že by v takovém případě považoval svůj život za zbytečný a uvažoval o jeho ukončení, ať již jakýmkoli způsobem.

Ačkoli vybraný vzorek respondentů jistě nelze označit za reprezentativní, přesto se na něm potvrzují některé skutečnosti. Lidé, kteří žijí v konzumní společnosti obklopeni neustále novou nabídkou zboží a služeb, nemohou zůstat tímto způsobem života zcela nezasazeni. Z odpovědí respondentů přitom nevyplývá, že by je život z víry před konzumismem „ochránil“. Jak však výzkum ukázal, záleží na tom, zda se vědomě snaží tomuto tlaku nepodléhat, jít „proti proudu“ a usilovat - jakkoli je to obtížné - o nikoli kvantitativně, nýbrž kvalitativně hodnotnější život. To se potom odráží jednak na jejich vlastním žebříčku hodnot, jednak v názorech na lidi znevýhodněné, marginalizované. Ke změně životních priorit přitom může přispět také zkušenost mezní životní situace.

Ukazuje se, že lidé, kteří nejsou zaujati primárně sami sebou a svým prospěchem, kteří mají hlubší potřeby než jen vlastnit, jsou spíše otevřeni pro to, co je v životě podstatné a důležité. Mají porozumění pro druhé a jsou schopni se i ve svém vlastním životě něčeho vzdát. Takoví lidé, ať věřící či nevěřící, pak mohou sami svým životem přispívat k vytváření a prosazování výše zmíněné kultury života.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo přiblížit a představit v její teoretické části některé pohledy na téma kultury života a kultury smrti, a to zejména na příkladu tří výrazných reprezentantů této problematiky, dále ukázat chápání kultury života a kultury smrti v současné společnosti, označované jako společnost konzumní, a konečně její možný vliv na proměnu kultury života a kultury smrti ve „falešnou“ kulturu života a „falešnou“ kulturu smrti.

Hlavním cílem praktické části - kvalitativního výzkumu, prováděného metodou polostrukturovaného rozhovoru, bylo zjistit, zda se vliv konzumní společnosti může projevit v názorech dnešních lidí na smysluplnost života „omezeného“ postižením, nemocí, stářím, umíráním, a dále, zda tato „omezení“ mohou změnit jejich žebříček hodnot. Teoretická východiska pak byla dána do souvislosti se závěry výzkumu.

Jak ukázala teoretická část práce, je téma kultury života a kultury smrti poměrně široké a týká se celé řady otázek spojených nejen s lidským životem v jeho počáteční a konečné fázi, jeho ochranou či naopak ohrožením, ale také s problematikou útisku, vykořisťování lidí zejména (ale nejen) v oblastech tzv. „třetího světa“ a jeho socio-historických, politických a hospodářských příčin, ale i možného ohrožení života přírodními katastrofami, válkami, hladem, narušováním ekologické rovnováhy, distribucí drog apod. Toto široké spektrum otázek bylo následně zúženo na problematiku konzumního stylu chování v dnešní společnosti a jeho vlivu na vytváření kultury života a kultury smrti, a to především v souvislosti s hodnotou a smyslem života lidí žijících v konzumní společnosti.

Teoretická část práce naznačila, že ve společnosti orientované na úspěch, v níž měřítkem rozhodování je vlastní prospěch, užitek a potěšení na úkor druhého, mohou vznikat negativní postoje vůči stáří, nemoci či postižení a lidé takto „omezení“ mohou být chápáni jako neúnosná, neužitečná zátěž, jako překážka dosažení vyššího životního standardu. Tam, kde navíc převažuje individualistické

pojetí svobody, se tato svoboda stává svobodou silnějších proti slabým a ústí v „kulturu smrti.“¹⁸²

Odpovědi respondentů v praktické části práce ukázaly, že se v řadě hledisek shodují s teoretickými východisky. Respondenti vnímají naši dnešní společnost jednoznačně jako společnost konzumní, s důrazem na peníze, úspěch, moc, kariéru a majetkové hodnoty. Konzumní styl života se pak podle jejich názoru odráží právě v pohledu na lidi staré, nemocné, postižené, umírající. Ti nejsou z hlediska „většinové společnosti“ vnímáni jako perspektivní, ale naopak jako zátěž pro společnost. Proto je imperativem pro mnoho dnešních lidí zůstat co nejdéle mladý, zdravý, výkonný, dynamický. Protože to však trvale není možné, může tam, kde je vědomě vytěšňováno vše, co nás upomíná na křehkost a zranitelnost našeho života, kde došlo k naprosté ztrátě smyslu pro transcendenci, dojít k tomu, že v okamžiku nástupu bolesti, nemoci, stáří, začne být život považován za bezcenný a jsou hledány cesty k jeho ukončení např. v podobě eutanazie.

Téma eutanazie, která rovněž spadá pod pojem kultury smrti, není předmětem této práce; problematiku ukončení života na vlastní žádost však autorka práce považuje, i s ohledem na zamýšlenou práci pastoračního asistenta na onkologickém oddělení českobudějovické nemocnice, za velmi závažnou, stejně jako nově diskutovanou otázku tzv. „dříve vyslovených přání“. Tento termín je ekvivalentem německého označení *Patientenverfügung*, či anglického *living will*, a má budoucím pacientům umožnit v době jejich plného zdraví v písemné formě předem formulovat zda a jak mají či nemají být vyšetřeni, léčeni a podrobeni lékařským zákrokům v době, kdy již nebudou schopni sami vyjádřit svou vůli; případně určit blízkou osobu pro případ nezpůsobilosti. Toto opatření však s sebou nese četná úskalí, jak upozornili např. M. Vácha¹⁸³ či autorka práce.¹⁸⁴

¹⁸² EV 19.

¹⁸³ Srov. VÁCHA, M. Kdy, jak a proč ukončit léčbu? *Universum*, 2009, roč. XIX, č. 4, s. 36-39.

¹⁸⁴ Srov. MARYŠKOVÁ, J. Dříve vyslovená přání. *Universum*, 2010, roč. XX, č. 1, s. 34-35.

Téma kultury života a kultury smrti by tak do budoucna mohlo být rozvíjeno např. tímto směrem.

Konzumní společnost však nevytváří pouze „podhoubí“ pro vzrůstající se kulturu smrti. Provedený výzkum ukázal důležitost toho, zda tlaku konzumu pasivně podléháme, či zda aktivně a vědomě usilujeme o kvalitativně hodnotnější život. To potom nachází výraz nejen ve vlastní hodnotové orientaci, ale také v názorech na lidi znevýhodněné, marginalizované. Jak výzkum rovněž ukázal a jak je výše zmíněno, jsou lidé, kteří nejsou zaujati primárně sami sebou a svým prospěchem, kteří mají hlubší potřeby než jen vlastnit, spíše otevření pro to, co je v životě podstatné a důležité. Mají porozumění pro druhé a jsou schopni se i ve svém vlastním životě něčeho vzdát. Takoví lidé, ať věřící či nevěřící, pak mohou sami svým životem přispívat k vytváření a prosazování výše zmíněné kultury života.

Vzhledem k výše uvedenému mohou otázky, položené v diplomové práci respondentům, sloužit rovněž jako podnět k zamyšlení se nad smyslem vlastního života, vlastním žebříčkem hodnot, nad postojem k těm, kteří jsou - ať již jakýmkoli způsobem - znevýhodněni, a rovněž nad tím, zda my sami jsme schopni a ochotni stát za všech okolností na straně kultury života.

Starokřesťanský spis *Učení dvanácti apoštolů (Didaché)*, datovaný přibližně do poloviny 2. století, rozvíjí v kapitolách I. - VI. starozákonní obraz dvou cest, cesty života a cesty smrti. Cesta života mimo jiné znamená „milovat Boha, který tě učinil; svého bližního jako sebe samého; vše, co nechceš, aby se ti stalo, sám nečiň jinému.“¹⁸⁵ Cesta smrti pak „je špatná a plná prokletí: vraždy, cizoložství, žádosti, smilstva, krádeže, modlářství, (...), loupeže, falešná svědectví, pokrytectví, dvojakost srdce, lest, pýcha, (...), hrabivost, hanebné mluvení (...).“¹⁸⁶ Na závěr následuje napomenutí: „Viz, aby tě nikdo nesvedl z této cesty učení, jinak tě učí bez Boha.“¹⁸⁷

¹⁸⁵ Učení dvanácti apoštolů (Didaché). Přel. D. Drápal. In *Spisy apoštolských otců*. Praha : Kalich, 2004, s. 15.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 18.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 18.

Obrazně bychom mohli říci, že z této cesty učení sešli ti, kteří svým důrazem na individualismus, nepřiměřené úsilí o bohatství, přijetí hédonismu jako životního ideálu, lhostejností a neúctou k životu, orientací na vlastní prospěch a užitek na úkor druhých, vyzdvihováním materiální stránky života nad stránku vnitřní, duchovní, dobrovolně volí výše zmíněnou „cestu smrti“, neboť se tak stávají představiteli kultury smrti či „falešné kultury“ života.

Naopak ti, kteří krácejí po této cestě učení tím, že mají úctu k životu, chrání a respektují ho ve všech jeho fázích a ve všech jeho podobách, kteří zachovávají smysl pro hodnotu života, důstojnost lidské osoby, usilují o sociální spravedlnost, solidaritu, vylučují jakoukoli formu diskriminace, a kteří mají vědomí přesažného charakteru lidské existence, volí „cestu života“ a napomáhají budování kultury života a civilizace lásky.

Seznam zdrojů

Prameny

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5.

Církevní dokumenty

Caritas in veritate : encyklika Benedikta XVI. O integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě z 29. června 2009. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-414-9.

Dives in misericordia : encyklika Jana Pavla II. O Božím milosrdenství z 30. listopadu 1980. Praha : Zvon, 1996. ISBN 80-7113-186-5.

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-467-9.

Evangelium nuntiandi : apoštolská exhortace Pavla VI. Hlásání evangelia z 8. prosince 1975. Praha : Zvon, 1990. ISBN 80-7113-159-8.

Evangelium vitae : O životě, který je nedotknutelné dobro. Encyklika Jana Pavla II. z 25. března 1995. Praha : Zvon, 1995. ISBN 80-7113-139-3.

Sociální encykliky (1891-1991). Praha : Zvon, 1996. ISBN 80-7113-154-7.

Spisy apoštolských otců. Přel. D. Drápal, J. Sokol, L. Varcl. 3. revid. vyd. Praha : Kalich, 2004. ISBN 80-7017-003-4.

Papežská rada pro spravedlnost a mír. *Kompendium sociální nauky církve.* Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-014-1.

Literatura

ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika : Úvod a principy.* Brno : CDK, 2004. ISBN 80-7325-030-6.

ASSMANN, J. *Smrt jako fenomén kulturní teorie.* Praha : Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-514-3.

BAUMGARTNER, I. Heilung und Befreiung. In HASLINGER, H. (Hrsg.) *Handbuch Praktische Theologie. Band 2 Durchführungen*. Mainz : Matthias-Grünewald-Verlag, 2000, s. 396 – 421. ISBN 3-7867-2202-1.

FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši : Základy logoterapie a existenciální analýzy*. Brno : Cesta, 2006. ISBN 80-7295-085-1.

HALÍK, T. *Dotkni se ran : Spiritualita nelhostejnosti*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-979-9.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum : Základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HUNT S. J. *Alternative religions : A Sociological Introduction*. Aldershot : Ashgate, 2003. ISBN 0-7546-3410-8.

Kdo viděl umírání, je pro eutanazii. *Mladá fronta dnes*, 2007, roč. XVIII, č. 193, s. 03.

KELLER, J. *Abeceda prosperity*. 3. vydání. Brno : DOPLNĚK, 2008. ISBN 978-80-7239-227-8.

KNOBLOCH, S. *Was ist praktische Theologie? Praktische Theologie im Dialog*. Band 11. Freiburg, Schweiz : Universitätsverlag, 1995. ISBN 3-7278-1018-1.

KÜBLER-ROSS, E. *Reif werden zum Tode*. 1. Aufl. Stuttgart, Berlin : Kreuz Verlag, 1976. ISBN 3-7831-0485-8.

KÜNG, H., KUSCHEL K.-J. *Prohlášení ke světovému étosu : Deklarace Parlamentu světových náboženství*. Brno : CDK, 1997. ISBN 80-85959-31-3.

KÜNG, H. *Světový étos pro politiku a hospodářství*. Praha : Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-327-2.

LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha : Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9.

LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty : Úvahy o současném individualismu*. Praha : Prostor, 2001. ISBN 80-7260-044-3.

MARYŠKOVÁ, J. Dříve vyslovená přání. *Universum*, 2010, roč. XX, č. 1, s. 34 - 35.

METTE, N. Vom Säkularisierungs- zum Evangelisierungsparadigma. In *DIAKONIA : Internationale Zeitschrift für die Praxis der Kirche*. 21. Jahrgang, Heft 6. Mainz : Matthias-Grünewald-Verlag, 1990, s. 420 - 429. ISSN 0341-9592.

MUSILOVÁ, M. *Strach ze smrti, jeho interdisciplinární charakteristika a výzkum formou rozhovoru*. České Budějovice, 2009. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce M. Opatrný.

SCHULZE, G. *Die Erlebnisgesellschaft : Kultursoziologie der Gegenwart*. Frankfurt/Main : Campus Verlag GmbH, 1992. ISBN 3-593-34615-X.

SKALICKÝ, K. *Po cestách angažované teologie : Teologie křesťanské praxe*. Rychnov nad Kněžnou : Ježek, 2001. ISBN 80-85996-29-4.

VÁCHA, M. Kdy, jak a proč ukončit léčbu? *Universum*, 2009, roč. XIX, č. 4, s. 36 - 39.

VONDRASEK, B. *Lebensorientierung durch Freiwilligendienste : Eine qualitative Studie und pastoraltheologische Bewertung von Volontariat in katholischer Trägerschaft*. 1. Auflage. München : Don Bosco Verlag, 2003. ISBN 3-7698-1397-9.

WALDENFELS, H. *Kontextová fundamentální teologie*. Praha : Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-407-4.

WOLKER, J. Umírající. In *Host do domu*. Bratislava : Tatran, 1981, s. 137-138. ISBN 61-304-81.

Internetové odkazy

BENEDIKT XVI. *Život je dar a má být prožíván v lásce : Promluva před modlitbou Anděl Páně dne 5. února 2006*. [online]. [cit. 2009-04-22]. Dostupné na WWW : < <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=5259>>.

BENEDIKT XVI. *Promluva při audienci představitelů místní správy italského hlavního města a regionu Lazio dne 12.1.2009*. [online]. [cit. 2009-03-10]. Dostupné na WWW : <<http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=10661>>.

JAN PAVEL II. *Promluva ke skupině rakouských poslanců dne 22. března 1997*. [online]. [cit. 2008-11-10]. Dostupné na WWW : <http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1997/march/document_s/hf_jp-ii_spe_19970322_parlamentari-austria_ge.html>.

NOVINKY.CZ. *Švýcarská klinika chce nechat umřít zdravou ženu*. [online]. [cit. 2009-04-03]. Dostupné na WWW : <<http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/165538-svycarska-klinika-chce-nechat-umrit-zdravou-zenu.html>>.

PAVEL VI. *Promluva k zakončení Svatého roku, 25.12.1975.* [online]. [cit. 2009-01-10]. Dostupné na WWW :
<http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/homilies/1975/documents/hf_p-vi_hom_19751225_it.html>.

SKALICKÝ, K. *Teologie osvobození.* [online]. [cit. 2009-07-07]. Dostupné na WWW : <<http://www.tf.jcu.cz/katedry/kst/texty/skalicky>>.

Seznam zkratk

CA - *Centesimus annus* : encyklika Jana Pavla II. ke 100. výročí *Rerum novarum* z 1. května 1991. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*. Praha : Zvon, 1996, s. 409 - 473. ISBN 80-7113-154-7.

CS / GS - Konstituce pastorální o církvi v dnešním světě / *Gaudium et spes Dokumenty 2. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-467-9.

CV - *Caritas in veritate* : encyklika Benedikta XVI. O integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě z 29. června 2009. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-414-9.

DCE - *Deus caritas est* : encyklika nejvyššího pontifika Benedikta XVI. [biskupům, kněžím a jáhnům, Bohu zasvěceným osobám a všem věřícím laikům o křesťanské lásce]. 3. revid. vyd. Praha : Paulínky, 2006. ISBN 80-86949-03-6.

DM - *Dives in misericordia* : encyklika Jana Pavla II. O Božím milosrdenství z 30. listopadu 1980. Praha : Zvon, 1996. ISBN 80-7113-186-5.

EN - *Evangelium nuntiandi* : apoštolská exhortace Pavla VI. Hlásání evangelia z 8. prosince 1975. Praha : Zvon, 1990. ISBN 80-7113-159-8.

EV - *Evangelium vitae* : *O životě, který je nedotknutelné dobro*. Encyklika Jana Pavla II. z 25. března 1995. Praha : Zvon, 1995. ISBN 80-7113-139-3.

SRS - *Sollicitudo rei socialis* : encyklika Jana Pavla II. o starosti církve o sociální otázky z 30. prosince 1987. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*. Praha : Zvon, 1996, s. 351 - 408. ISBN 80-7113-154-7.

Seznam příloh

Příloha č. I - Struktura rozhovorů

Příloha č. II - Rozhovory Ž1 - Ž6; M1 - M6

Přílohy

Příloha č. I - Struktura rozhovorů

1. Hodnoty a smysl života lidí v konzumní společnosti

- 1.1 Co si myslíte, že lidé, kteří žijí v naší dnešní společnosti, považují v životě za nejdůležitější?
- 1.2 Co hraje ve Vašem vlastním životě největší roli a dává mu smysl?
- 1.3 Jaký je Váš názor na označení současné společnosti jako společnosti konzumní?
- 1.4 Myslíte si, že Vás ovlivňuje konzumní styl života?

Doplňující otázky

Myslíte si, že podléháte tlaku reklamy?

Snažíte se držet krok s dobou v módě, ve zdravém životním stylu, ve výběru zboží apod.?

Myslíte si, že člověk mladý, zdravý, flexibilní, výkonný má v dnešní společnosti výhodu?

2. Názory na smysluplnost života omezeného postižením, nemocí, stářím

- 2.1 V čem si myslíte, že spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících?
- 2.2 Mohou být tito lidé nějakým přínosem pro společnost?
- 2.3 Myslíte si, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající?

Doplňující otázka

Jaký je váš názor na tvrzení: „Život má smysl, jen dokud je příjemný, a lze si ho užívat“?

3. Mezní životní zkušenost jako možný podnět ke změně

- 3.1 Bojíte se Vy sám/sama nemoci, stáří, umírání?
- 3.2 Myslíte si, že by v takovém případě Váš život ztratil smysl?
- 3.3 Co byste v takovém případě děla/dělala?

Doplňující otázka

V čem byste Vy sám/sama hledal(a) smysl svého života?

Příloha č. II - Rozhovory Ž1 - Ž6; M1 - M6

Ž1

Žena, 38 let, vdaná, kadeřnice, „věřící“

T. *Co si myslíš, že lidé, kteří žijí v naší dnešní společnosti, považují v životě za nejdůležitější?*

R. Já si myslím, že zdraví určitě. Určitě zdraví.

T. *Co hraje v Tvém vlastním životě největší roli a dává mu smysl?*

R. Zdraví. No, i když ... Zdraví. Určitě zdraví. To je nejdůležitější v životě, co může být, zdraví. Protože jakmile nemáš zdraví, tak nemáš nic. Nemáš práci, když nemáš práci, nemáš peníze. Prostě pro mě největší dar je zdraví, no bohužel teda ...

T. *Jaký je Tvůj názor na označení současné společnosti jako společnosti konzumní?*

R. To si myslím, že se tak dá označit. Dneska se hodně lidí žene za majetkem. Takový ty movitý věci chtějí mít. Nedávají přednost těm základním, ale spíš těm movitým.

T. *Myslíš si, že Tě ovlivňuje konzumní styl života?*

R. Někdy jo. Když je třeba v reklamě něco zajímavého a relativně dostupného, nějaká třeba potravina dostupná, tak to ochutnám, když můžu.

T. *V čem si myslíš, že spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících?*

R. Můžou být s rodinou, s nejbližšíma a radovat se z těch i třeba už krátkých chvil, kdy můžou být spolu, aby ten odchod byl, nechci říct veselej, ale důstojnej.

T. *Mohou být tito lidé nějakým přínosem pro společnost?*

R. Určitě nejsou v žádném případě odepsaný, ale v týhle společnosti to určitě mají lehčí lidi mladý, zdravý.

T. *Myslíš si, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající?*

R. Určitě, protože tyhle lidi pro tu naši společnost podle lidí, který jsou mladý, zdravý, nejsou prosperující. Nevydělávají pro ten stát tolik peněz, musí brát důchody, buď invalidní, nebo starobní, čili státní kasa prázdná, jsou přítěž. To už jsem slyšela takovýhle názory ve svém okolí, že jsou přítěží.

T. *Bojíš se Ty sama nemoci, stáří, umírání?*

R. Určitě, já jo teda. Nemoci se bojím z toho důvodu, protože ta moje nemoc nebolí, ale je to takovej tajnej nepřítel, kterej se plíží pomalinku, někdy udeří v nepravej čas a udeří teda potom ze všech stran. Toho se jako bojím a bojím se taky toho, že opravdu kdybych umírala, tak abych neumírala někde v bolestech a nebyla někomu na obtíž.

T. *Myslíš si, že by v takovém případě Tvůj život ztratil smysl?*

R. Ne, já myslím, že určitě ne, protože každej si musí najít ještě nějaký smysl života, i když je nemocnej.

T. *Co bys v takovém případě dělala?*

Já třeba se těším z každého dne, kdy se ráno probudím a budu vidět. Řeknu si hurá, já vidím. Hurá, mě nic nebolí, já můžu chodit, takový ty základní věci.

Ž2

Žena, 50 let, vdaná, ekonomka, „věřící“

T. *Co si myslíš, že lidé, kteří žijí v naší dnešní společnosti, považují v životě za nejdůležitější?*

R. V naší dnešní společnosti ... no, asi peníze a hodnoty majetkové.

T. *Co hraje v Tvém vlastním životě největší roli a dává mu smysl?*

R. Já bych řekla ..., že znám Boha a že to můžu konkrétně v praxi každý den žít a že mám rodinu a zázemí.

T. *Jaký je Tvůj názor na označení současné společnosti jako společnosti konzumní?*

R. Myslím, že ano, že je konzumní, že se to tak dá označit.

T. *Myslíš si, že Tě ovlivňuje konzumní styl života?*

R. Určitě, protože tady žijeme, tak to nejde se nenechat ovlivnit. Člověk si taky musí vzít úvěr, když si chce koupit byt, a tím pádem se dostane zase do koloběhu toho, že musí splácet a tak dále, čili ..., ale je to spíš vynucená věc, nikoli že bych ji brala jako první, to ne.

T. *V čem si myslíš, že spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících?*

R. Tak určitě i pro ně je tady moc důležitý, jestli mají vedle sebe někoho, jestli jsou v tom problému, v kterém jsou, sami, nebo jestli mají možnost s někým hovořit, jestli mají možnost někde bydlet, jestli mají zázemí.

T. *Mohou být tito lidé nějakým přínosem pro společnost?*

R. Určitě, určitě. Já třeba mám v rodině konkrétní svého synovce na vozíčku a je pro mě velikou pomocí, v tom, co on mi třeba napíše ..., je mu třicet a je pro mě velkým příkladem trpělivosti, ochoty pomoci v tom, v čem může, což je strašně malý okruh.

T. *Myslíš si, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající?*

R. To si myslím, že ano. Že ti lidé vlastně zvenku dost často tyhle ty lidi nechápou, přehlížejí, a vlastně to, že dravost a být všude první je dneska to hlavní, tak to oni nemůžou dokázat, čili jsou pro ně takovým jako ... někdo je radši pomíjí a neumí se k nim postavit, a někdo samozřejmě je zas snižuje a jsou pro ně spíš překážkou.

T. *Bojíš se Ty sama nemoci, stáří, umírání?*

R. No tak určitě. To není žádná jednoduchá zkušenost, ale jako... bojím vysloveně ne, ale určitě se na tuhle věc netěším

T. *Myslíš si, že by v takovém případě Tvůj život ztratil smysl?*

R. Ne, to ne.

T. *Co bys v takovém případě dělala?*

R. Těžko se to říká teoreticky, ale protože jsem si to prožila se svým manželem prvním, který zemřel mladej, tak vím, že i v té chvíli člověk může být pomocí někomu druhému a může se stát vlastně přínosem tím, že třeba má čas se modlit za ty druhé, že má čas psát dopisy, pokud může, nebo prostě jinak pomáhat vnitřně třeba těm druhým lidem, takže asi tak.

Ž3

Žena, 53 let, rozvedená, učitelka, „věřící“

T. *Co si myslíš, že lidé, kteří žijí v naší dnešní společnosti, považují v životě za nejdůležitější?*

R. No ... To je hodně široká otázka. Já bych to viděla podle věku. Ty mladý chtějí peníze a čím jsou starší, takovej jako přirozenej vývoj, tak se dostávají k tomu duchovnu. Změní ty hodnoty. A ty se mění, ty hodnoty se mění. I každěj člověk sám říká, teď už to myslím jinak, než jsem to myslel dřív.

T. *Co hraje v Tvém vlastním životě největší roli a dává mu smysl?*

Škola, studium. Ono to vychází z toho, že jsem se teda kdysi rozvedla, protože jsem prožila dost velký problémy, nebudu to rozvádět, ale prostě jsem filozoficky a psychologicky zaměřená celej život, tak jako hledám a hledám, a ten manžel mě tak odstavil, že já už jsem se zaměřila jenom na Boha.

T. *Jaký je Tvůj názor na označení současné společnosti jako společnosti konzumní?*

R. Konzumní je. Prostě dneska lidi věří konzumu, no. Vidím to i u sebe doma, u syna, ale ono to prostě jinak nejde v tý společnosti. On pracuje, a půjčí si moje auto a říká mi, mami, ale oni mě tam nechťeli pustit, když mám špatný auto, si mysleli, že tam nepatřím ..., když jel na konferenci do práce. Takže ono mu nezbyvalo nic jinýho, než teď si koupil auto, protože prostě ty lidi to tak přijímají, že když nemáš ty věci, který jsou vidět, tak tě neberou do tý společnosti.

T. *Myslíš si, že Tě ovlivňuje konzumní styl života?*

R. Mě? On ovlivňuje určitě každýho. I když si myslím že ..., jako nechci tomu propadnout jo, nechci, ale vidím to, že opravdu mi nic jinýho nezbejvá. Třeba už i jenom jako ten kantor, když jsem, tak si dost dobře nemůžu dovolit chodit v teplákách třeba do školy, nebo nemůžu třeba chodit každěj den v jedněch kalhotách, prostě musím trošičku... I k lékaři se snažím chodit častěji, tak jak se to propaguje, že jo ... , to je preventivní prohlídky ..., to je prostě všude. Kam se podíváš, tak ten konzum tady je.

T. *V čem si myslíš, že spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících?*

R. Tohleto ti teda těžko zodpovím, protože oni vlastně všichni ..., jak jsem říkala, že je ten přirozenej zákon, že lidi začínají jinak přemýšlet, ono je to v tom taky. Jakmile mají lidi třeba úraz, tak začnou přemýšlet jinak. Teď jsem na internetu četla jednoho člověka, jak psal o životě po smrti, o tom tunelu, vyloženě ho to oslovilo. Je postiženej, měl úraz, je těžce postiženej, jezdí na vozíku, ale má tak úžasnou odvalu do života, prostě bojovat a evangelizovat vyloženě, že si myslím, že ten člověk právě tím úrazem ..., a to je spousta lidí, vem si toho herce Potměšila, který vlastně na základě toho úrazu ..., jakoby jdou víc do sebe a víc přemýšlí, protože teď vidí, že teď už je to nadoraz, prostě je to tak nebo tak, buď anebo. Zatímco většina lidí, který nemají žádněj takovej problém, ty nad tím vůbec nepřemýšlí.

T. *Mohou být tito lidé nějakým přínosem pro společnost?*

R. Myslím si, že jo. Já jsem to i zažila, v důchoďáku jsem dělala sociální pracovníci, a můžu říct, že ty lidi, čím jsou starší, tím víc se upínají k Bohu, na to

duchovno. A je fakt, že já jsem mezi nima hodně pochopila, hodně mi to dalo. Ty jejich životní pravdy, když oni potom na konci života už hodnotí ten svůj život..., že to bylo velmi zajímavý. Zajímavý je blběj termín, ale bylo, mně to dalo. Stačí jenom, když by jim ty mladší naslouchali, ale ty to dělat nebudou.

T. *Myslíš si, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající?*

R. To asi taky, i když ... Oni i ty starší, i postižený lidi jsou tím konzumem taky postižený. Vidím je, ty babičky a ty dědečky, jak oni řeknou - a já chci si koupit ... Vidí to v televizi, ovlivněný jsou, protože televize, média, noviny, všechno kolem nás je. Teď ty lidi si mezi sebou povídají a chtějí si koupit. Ale je fakt, že oni ty lidi starý a nemohoucí zase nejsou tak vidět. Oni jsou v domově důchodců nebo jsou doma, a když ostatní lidi je nemají na očích, tak jim to nedojde. Ale jakmile se stane to, že někdo je v důchodu nebo jde do důchodu a ještě třeba deset let v tom důchodovém věku pracuje, to je docela terčem odsuzování, to se lidem nelíbí. Ale já zase patřím mezi ty lidi, já, dejme tomu, mám ještě deset let do důchodu, ale vidím to, že bych potřebovala pracovat ještě dvacet let aspoň. Taky začínám chápat, za mě se říkalo - ať jdou starý do důchodu, ať mají mladý zelenou -, ale já docela souhlasím s tím prodlužováním věku odchodu do důchodu ze státní strany.

T. *Bojíš se Ty sama nemoci, stáří, umírání?*

Já mám přání ještě vydržet zdravá, živá, pracovitá, ale když by mělo něco přijít, tak prostě to беру tak, že to Pán Bůh chtěl, že to tak má bejt. A to mě právě ty starý lidi učili, jak je umění, se s tím vyrovnat.

T. *Myslíš si, že by v takovém případě Tvůj život ztratil smysl?*

R. No, musela bych asi vyměnit některý věci, který teď vidím smysluplný a kdybych zůstala tak, že budu vidět, že si budu moct něco přečíst, tak to asi bych byla spokojená.

T. *Co bys v takovém případě dělala?*

R. To je těžko říct, ale je těch možností tolik. Můžeš bejt upoutaná na lůžko, což tedy by mě asi těžce skolilo, ale když bych pochopila, že už se nezvednu, tak je fakt zase, že bych asi to nevzdala. Že bych přece jenom ještě chtěla žít.

Ž4

Žena, 45 let, vdaná, asistentka, „nevěřící“

T. *Co si myslíš, že lidé, kteří žijí v naší dnešní společnosti, považují v životě za nejdůležitější?*

R. No asi úspěch, zdraví, majetek.

T. *Co hraje v Tvém vlastním životě největší roli a dává mu smysl?*

R. Asi zdraví a fungující rodina.

T. *Jaký je Tvůj názor na označení současné společnosti jako společnosti konzumní?*

R. No že je přesný.

T. *Myslíš si, že Tě ovlivňuje konzumní styl života?*

R. No zasahuje mě taky... podléhání reklamě třeba a tak.

T. *V čem si myslíš, že spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících?*

R. To je široká kategorie, ale asi získat v té společnosti začlenění.

T. *Mohou být tito lidé nějakým přínosem pro společnost?*

R. No určitě. Každý něco dokázal, něco umí, a tím, že je hendikepovaný, třeba já nevím, tělesně nebo zdravotně, tak to neznamena, že přijde o všechno to, co dokáže, o nějaký ten talent, nadání, schopnosti.

T. *Myslíš si, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající?*

R. Určitě. Určitě, protože se zdají zátěží, minimálně po ekonomický stránce.

T. *Bojíš se Ty sama nemoci, stáří, umírání?*

R. Ano.

T. *Myslíš si, že by v takovém případě Tvůj život ztratil smysl?*

R. No, bojím se, že by to bylo těžký nějaký smysl najít.

T. *Co bys v takovém případě dělala?*

R. Tak, těžko říct. To by záleželo na tom, jak moc by to bylo ... No asi s ohledem na to, že bych si vzpomněla na děti, tak bych se snažila nějak se z toho dostat, pokud by to šlo překonat, nevím, s pomocí doktorů, rodiny třeba.

Ž5

Žena, 43 let, rozvedená, geodet, „věřící“

T. *Co si myslíš, že lidé, kteří žijí v naší dnešní společnosti, považují v životě za nejdůležitější?*

R. Řekla bych..., dost lidí považuje zdraví, peníze, řekla bych moc, úspěch, pouze spíš z té materiální stránky.

T. *Co hraje v Tvém vlastním životě největší roli a dává mu smysl?*

R. Asi... klid, pohoda a mír v rodině.

T. *Jaký je Tvůj názor na označení současné společnosti jako společnosti konzumní?*

R. No, myslím, že to je pravda, že společnost je hodně konzumní a ty duchovní stránky, ty se pomíjí.

T. *Myslíš si, že Tě ovlivňuje konzumní styl života?*

R. No... svým způsobem jo, protože se snažím přežít v tom, takže zajistit standard sobě a dětem musím. Čili, na ty peníze, i když bych nejradši vůbec nebrala ohled, tak musím. Musím někde bydlet, něco jíst, ale jinak se snažím tomu nedávat přednost.

T. *V čem si myslíš, že spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících?*

R. Pokud mají pro co žít, tak bych řekla, že mají tyhle lidi obrovský štěstí, pokud nějaký smysl mají. A pokud tady bejt nechtěj, tak si myslím, že to je spíš takový živoření. To si neumím představit.

T. *Mohou být tito lidé nějakým přínosem pro společnost?*

R. No to určitě, protože když člověk vidí postiženýho člověka, kterej má úsměv na tváři a funguje, tak si řekneš, ty jo, já se tady vztekám s blbostma a podívej se, on funguje, směje se a snaží se.

T. *Myslíš si, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající?*

R. Já bych řekla, že jo. Že když potom dojde na to, když se člověk nějakým způsobem setká třeba s nemohoucím člověkem a vidí, jak ten dotyčný sám se tady třeba pinoží za mamonem, za penězma, a pak vidíš tohle, tak... Při té konfrontaci bych řekla, že si dost lidí uvědomí, co je důležitější, že si třeba přehodí žebříček hodnot, na chvílku. Ale už jsem taky slyšela takový názor, že vlastně ... no to říká naše máma vždycky, že důchodci by se měli střílet, že to někde slyšela. Ale tohle mi přijde úplně příšerný, protože, říká se, že společnost, že kultivovanou společností poznáš podle toho, jak se stará o starý lidi a o nemocný, nebo o rodiny s malýma dětma, a to bych řekla, že teďka je dost jako, že to schází na úbytě, nefunguje to, není to moderní. Do čeho se cpou peníze? Do byznysu, do sportu, do různých těch... jak jsou ty Superstar a tyhle blbiny, ale neslyšela jsem, že by se cpaly do hospiců a podobně. Jo, jsou lidi, který na to dají, ale rozhodně to není tolik. Není to moderní, bych řekla.

T. *Bojíš se Ty sama nemoci, stáří, umírání?*

R. Umírání se nebojím, protože věřím, že existuje něco po životě, ale stáří, pokud bych byla nemohoucí, z toho bych měla strach. Pokud budu úplně odkázaná na druhý, tak vůbec nevím, co by se stalo, nevím.

T. *Myslíš si, že by v takovém případě Tvůj život ztratil smysl?*

R. Ne. Ne, určitě ne, myslím si, že ne.

T. *Co bys v takovém případě dělala?*

R. No ..., pokusila bych se s tím vyrovnat duševně a snažila bych se, abych nebyla na obtíž tomu svému okolí, ale zároveň bych se snažila žít prostě dál. Já nevím, četla bych, pokud bych viděla, protože já mám strašně ráda knížky. Pokud bych neviděla, tak aspoň aby člověk slyšel a mohl třeba něco poslouchat.

Ž6

Žena, 31 let, vdaná, fyzioterapeut, „nevěřící“

T. *Co si myslíš, že lidé, kteří žijí v naší dnešní společnosti, považují v životě za nejdůležitější?*

R. No tak asi jak který. Já si myslím, že důležitý pro ně je zaměstnání, a ... pak někdo upřednostňuje takové hodnoty jako třeba rodina a tak, někdo finance třeba.

T. *Co hraje v Tvém vlastním životě největší roli a dává mu smysl?*

R. No, tak asi spokojenost v rodině, zdraví rodiny, a abysme se měli jakž takž dobře, tak ty finance samozřejmě taky, ale není to to nejdůležitější.

T. *Jaký je Tvůj názor na označení současné společnosti jako společnosti konzumní?*

R. No, tak s tím bych docela souhlasila, že naše společnost je konzumní.

T. *Myslíš si, že Tě ovlivňuje konzumní styl života?*

R. No, ovlivňuje. Třeba to, co vidím kolem sebe, co třeba, já nevím, moji kamarádi mají, že bych to chtěla mít taky. Pak si říkám, vždyť to vlastně nepotřebuju, jo, že někdy se zamyslím nad tím, proč to mít jenom proto, že to mají ostatní, když pro mě to třeba zase není až tak podstatný. Člověk kolem sebe vidí hodně těch materiálních věcí, na který asi spousta lidí třeba klade důraz, nakonec zjistí, že to vůbec není potřeba, takže určitě nás to ovlivňuje.

T. *V čem si myslíš, že spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících?*

R. No to nevím, to je dost těžká otázka. Určitě postižený lidé mají ty hodnoty nastavený úplně jinak, než člověk zdravý. Protože pro člověka postiženého může bejt třeba strašně důležitý to, aby se dostal do obchodu, aby se dostal do kina, aby se dostal mezi lidi, a pro nás zdravý lidi jsou tyhle věci úplně samozřejmý, takže my vůbec se nezamejšlíme nad tím, že bysme si třeba taky mezi ty svoje známý, kamarády, nemuseli dostat, ale teď přemejšlíme, jestli se tam dostaneme lepším autem nebo horším autem.

T. *Mohou být tyto lidé nějakým přínosem pro společnost?*

R. Určitě jo. Rozhodně bysme je neměli z naší společnosti nějak vylučovat a normálně je zapojit do běžného života, protože tak, jako my se podílíme na vytváření určitých hodnot, tak oni, přestože postižený, můžou taky; jak teda duševních, tak materiálních.

T. *Myslíš si, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající?*

R. No, tak může se to určitě odrážet, ale tam může bejt ten přístup lidí hodně různý. Záleží taky teda na tom, jestli člověk v okolí má někoho, dejme tomu, postiženého, tak je schopen se na tyhle věci koukat trošičku jinak, nebo jestli třeba jeho povolání s tím souvisí, no a pak lidi, který třeba do styku s postiženým nepřijdou a spíš teda zapadají do té konzumní společnosti, tak ty se na to dívají určitě jinak.

T. *Bojíš se Ty sama nemoci, stáří, umírání?*

R. Jo.

T. *Myslíš si, že by v takovém případě Tvůj život ztratil smysl?*

R. No tak z tohohle mám strach, že by třeba ten život ztratil smysl, ale vzhledem i třeba k tomu mému povolání, tak já jsem ten, kterej přesvědčuje lidi, že ten život neztrácí smysl a že se prostě musí žít dál, i když se mi stalo to nebo to, ale sama bych s tím určitě měla problém.

T. *Co bys v takovém případě dělala?*

R. No, to nevím. To je strašně těžký říct takhle dopředu, jak by se člověk zachoval v takovýhle situaci. Taky by třeba záleželo na tom, jak by mě podrželo moje okolí, moje rodina a tak, takže to by nezáleželo úplně jenom na mně.

M1

Muž, 44 let, ženatý, policista, „věřící“

T. *Co si myslíš, že lidé, kteří žijí v naší dnešní společnosti, považují v životě za nejdůležitější?*

R. V naší společnosti si myslím, že v současné době jsou to hmotné potřeby, je to životní úroveň, vzdělání, peníze ... takže ty hmotné záležitosti.

T. *Co hraje v Tvém vlastním životě největší roli a dává mu smysl?*

R. Rodina, práce, studium.

T. *Jaký je Tvůj názor na označení současné společnosti jako společnosti konzumní?*

R. No s tím musím jenom souhlasit. Takhle se mi to jeví, ano.

T. *Myslíš si, že Tě ovlivňuje konzumní styl života?*

R. Určitě. Snažím se tomu bránit, ale nepochybně se to na mně podepisuje taky. Přece jenom se snažím si zvyšovat životní úroveň, kolikrát, když se nehlídám, tak to u mě převažuje.

T. *V čem si myslíš, že spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících?*

R. Určitě v jejich vlastní hodnotě jako člověka, jako Božího stvoření a určitě v tom, že péče o ně ukazuje naši vlastní úroveň.

T. *Mohou být tyto lidé nějakým přínosem pro společnost?*

R. To souvisí s tím, že tak, jak se o ně společnost stará, o tyto lidi, o ty upozaděné, tak to ukazuje tu její kulturní vyspělost.

T. *Myslíš si, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající?*

R. Ano, určitě, protože se v současné době stále hodně přepočítává cokoli na peníze, na finance, takže i ten člověk se přepočítává na finance. Kolik stojí péče o něj, kolik stojí náklady na jeho medicínskou péči, a tím pádem může dojít k tomu, že i ta péče se snižuje, protože je to moc drahý.

T. *Bojíš se Ty sám nemoci, stáří, umírání?*

R. Nemoci, stáří ... jako nemožnosti, nemoci se sám o sebe postarat ... to ano.

T. *Myslíš si, že by v takovém případě Tvůj život ztratil smysl?*

R. Ne určitě ne, bojím se akorát toho, že bych nebyl schopný to nějakým způsobem ukočírovat a dojít do nějakého rozumného konce.

T. *Co bys v takovém případě dělal?*

R. Spoléhal na Pána Boha.

M2

Muž, 39 let, ženatý, policista, „věřící“

T. *Co si myslíte, že lidé, kteří žijí v naší dnešní společnosti, považují v životě za nejdůležitější?*

R. Všeobecně si myslím, že bohatství, úspěch, kariéru.

T. *Co hraje ve Vašem vlastním životě největší roli a dává mu smysl?*

R. Ve vlastním životě ... je to svědomí a zamyslet se, jestli člověk žije podle svého vlastního přesvědčení. S tím, že když se zamyslí pak nad tím, tak jestli by obstál před Posledním soudem.

T. *Jaký je Váš názor na označení současné společnosti jako společnosti konzumní?*

To je určitě pravda.

T. *Myslíte si, že Vás ovlivňuje konzumní styl života?*

Určitě, protože to je vlastně všude kolem, takže člověk ať chce nebo nechce, tak je tím ovlivňovaněj.

T. *V čem si myslíte, že spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících?*

R. Jako z pohledu nás, že lidský utrpení, pokud je snáší, má prostě smysl a my v tom můžeme vidět nějaký vzor. A pro ně, že pokud my se k nim dokážeme chovat jako k člověku, že dokážou najít, i když jsou třeba postižený, smysl života.

T. *Mohou být tyto lidé nějakým přínosem pro společnost?*

R. Určitě, svým vzorem dokážou svý znevýhodnění překonávat.

T. *Myslíte si, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající?*

R. No určitě se odráží, protože ten konzumní styl života je založenej na výkonu, ale myslím si, že je určitá naděje na zlepšení. Dnešní doba určitým způsobem dává pomoc těmhle lidem.

T. *Bojíte se Vy sám nemoci, stáří, umírání?*

R. Jestli se bojím nebo ne ... Určitě se s tím člověk musí nějakým způsobem ... to přijmout a vyrovnávat.

T. *Myslíte si, že by v takovém případě Váš život ztratil smysl?*

R. Je to těžké, ale myslím si, že by mi víra pomohla najít smysl.

T. *Co byste v takovém případě dělal?*

R. Nevím.

M3

Muž, 60 let, ženatý, učitel jazyka, „věřící“

T. *Co si myslíte, že lidé, kteří žijí v naší dnešní společnosti, považují v životě za nejdůležitější?*

R. No v podstatě bych řekl takové to ekonomicko-sociálně-psychologické, v dobrém slova smyslu, nebo v tom horším, přežití prostě. To znamená globalizace, pluralizace a tak dále, aby obstáli.

T. *Co hraje ve Vašem vlastním životě největší roli a dává mu smysl?*

R. Řekl bych víra. To znamená, že je tu určitá transcendence, ať jsme si toho vědomi nebo nejsme vědomi; zdraví, které podmiňuje veškeré další konání, vzdělání, proto jsme zde.

T. *Jaký je Váš názor na označení současné společnosti jako společnosti konzumní?*

R. Plus minus se to tak jeví samozřejmě, je to generalizovaný názor, neznamená to, že všechno tak je, ale je to generalizovaný pohled, plus minus to tak bude. Asi takhle bych to bral.

T. *Myslíte si, že Vás ovlivňuje konzumní styl života?*

R. V každém případě. Nemůžeme být nezapleteni do tadyhle toho, a teď jde o to, jestli se podaří mít nějaký prostor díky kontemplaci, díky víře, určitý odstup, abychom nebyli úplně vláčeni sem a tam.

T. *V čem si myslíte, že spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících?*

R. Ten člověk má hodnotu sám o sobě jako takovou. Tím je řečeno vše, hodnotu jako takovou. A pak přináší, ještě bych chtěl říct, zvláštní poselství, které pokud se podaří dekodovat, nebo ho přijmout a rozluštit, tak může být velmi cenné.

T. *Mohou být tito lidé nějakým přínosem pro společnost?*

R. V každém případě, v každém případě.

T. *Myslíte si, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající?*

R. Obecně se odráží samozřejmě, je to hodně zpaušalizováno. Samozřejmě jsou tady aspekty ekonomicko-sociální, to všechno existuje, odráží se, ale zas bych tam nechával určitý prostor pro takové to dobro. Vidět, že to není jenom tohle, že to nejsou jenom tabulky - senioři támhle, támhle, a tak dále, a tak dále. Není to jenom toto, ale je v tom ten konkrétní člověk.

T. *Bojíte se Vy sám nemoci, stáří, umírání?*

R. V každém případě. Já bych řekl, že se toho nemůže nebát každý, ne každý to ale připustí. Lze na tom pracovat, to znamená sport, určité duchovní, kontemplativní přístupy a tak dále, a tak dále. V každém případě ..., já budu citovat jednoho františkána vysokého věku, když jsem se ho ptal - bojíte se smrti? - a on mi řekl, smrti ne, spíš se bojíme umírání. A to je ono.

T. *Myslíte si, že by v takovém případě Váš život ztratil smysl?*

R. Myslet si to mohu, ale nebude to pravda. Nebude to pravdivé, prostě ten smysl tady je, byť nemusíme si být vědomi jaký, já můžu mít pocit, že to nemá smysl, nicméně ten smysl nějaký tady je právě z toho, co nás přesahuje.

T. *Co byste v takovém případě dělal?*

R. To je otázka, na kterou těžko odpovědět. Těžko odpovědět. Snažíme se to přijmout. Řekl bych implicitně, jak by to asi vypadalo, nicméně ta realita, která může nastat, může být naprosto odlišná, jo. Těžko říci, těžko říci. Pravděpodobně pokračovat dál, tak jak to je.

M4

Muž, 37 let, svobodný, advokát, „nevěřící“

T. *Co si myslíte, že lidé, kteří žijí v naší dnešní společnosti, považují v životě za nejdůležitější?*

R. Úspěch, peníze.

T. *Co hraje ve Vašem vlastním životě největší roli a dává mu smysl?*

R. Rodina, přátelé, svoboda.

T. *Jaký je Váš názor na označení současné společnosti jako společnosti konzumní?*

R. Souhlasím.

T. *Myslíte si, že Vás ovlivňuje konzumní styl života?*

R. Určitě. Nechám se ovlivnit trendy ve zboží, podléhám svým způsobem, ač nechcíc, někdy reklamám. Nutí mě to být v práci dýl a vydělat víc peněz.

T. *V čem si myslíte, že spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících?*

R. V uplatnění a začlenění se do společnosti.

T. *Mohou být tito lidé nějakým přínosem pro společnost?*

R. Určitě. Já svým způsobem nesouhlasím úplně s takovým tím umělým držením při životě tam, kde není naděje na to, že by za současných medicínských poznatků mohlo dojít k nápravě a k vyléčení. Já si myslím, že to společnost nesmírně zatěžuje, naopak že ty peníze by mohla vynaložit na léčení úplně jiných lidí, kteří tu šanci mají. Na druhé straně pokud se jedná o normální postižení, že je amputována ruka, noha, že je ten člověk slepý, hluchý, tak tam samozřejmě si myslím, že může být přínosem pro společnost a že tam pak prostě má své místo.

T. *Myslíte si, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající?*

R. Ano, ty lidi nemají možnost si vydělat podle měřítek této společnosti, nemají ten příjem, nemají ty konzumní prostředky, aby se blýskli před tou společností, a to uplatnění.

T. *Bojíte se Vy sám nemoci, stáří, umírání?*

R. Zatím ještě ne.

T. *Myslíte si, že by v takovém případě Váš život ztratil smysl?*

R. Těžko posoudit tady od stolu. Myslím si, že člověk vždycky na to reaguje, že je to první myšlenka, která ho napadá, že všechno končí, že už nic nemá dalšího smyslu, ale pak si myslím, že hned na to jde ta druhá myšlenka, že co kdyby ještě..., a ta jiskřička naděje tam zůstává, takže asi nekončí, a svým způsobem se asi ten smysl dá najít.

T. *Co byste v takovém případě dělal?*

R. Věřím pořád lékařům, takže bych vyhledal pomoc a řídil se radami a doporučeními.

M5

Muž, 29 let, ženatý, technik, „nevěřící“

T. *Co si myslíš, že lidé, kteří žijí v naší dnešní společnosti, považují v životě za nejdůležitější?*

R. Prachy.

T. *Co hraje v Tvém vlastním životě největší roli a dává mu smysl?*

R. Rodina.

T. *Jaký je Tvůj názor na označení současné společnosti jako společnosti konzumní?*

R. Všichni jsou nenažranci. Všichni chtějí mít všechno.

T. *Myslíš si, že Tě ovlivňuje konzumní styl života?*

R. Mě? Ne. Já to nepotřebuju, já nezávidím nikomu nic. Já na to používám oblíbenou větu mojí babičky: já bych jim ty miliony dávala vidlema do chřtánu.

T. *V čem si myslíš, že spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících?*

R. Tak ty jejich hodnoty jsou někde jinde, no. Když si prošli něčím jiným, mají jiné hodnoty než my. Holt ty my si nikdy nedokážeme vybavit asi.

T. *Mohou být tito lidé nějakým přínosem pro společnost?*

R. Vždycky. Vždycky nám budou ukazovat, co se i nám může stát.

T. *Myslíš si, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající?*

R. Myslím, že jo. Určitě. Určitě, akorát holt, bohužel, ostatní je vidí jako přítěž, no.

T. *Bojíš se Ty sám nemoci, stáří, umírání?*

R. Ne.

T. *Myslíš si, že by v takovém případě Tvůj život ztratil smysl?*

R. Víš, co, tak to záleží na daný situaci. Myslím si, že ne, prostě musíme jít všichni dál, zvednout se, oklepat a pokračovat, ale záleží, co se stane. To nikdo neví.

T. *Co bys v takovém případě dělal?*

R. No musel bych jít dál, co jinýho? Záleží na okolnostech, co by mi umožňoval dál život a co ne. Takže kdybych zůstal holt ležet, byl bezvládný, tak se těžko hledá smysl. Kdežto když už ti něco zůstane, nebo že máš nějaký pohyb nebo něco, tak se smysl dá najít nějaký, ale je to přesně daný okolnostma toho, co se ti stane.

M6

Muž, 20 let, svobodný, student, „nevěřící“

T. *Co si myslíš, že lidé, kteří žijí v naší dnešní společnosti, považují v životě za nejdůležitější?*

R. Peníze.

T. *Co hraje v Tvém vlastním životě největší roli a dává mu smysl?*

R. To je složitý. Materialista nejsem. Věřím tomu, že to bude lepší.

T. *Jaký je Tvůj názor na označení současné společnosti jako společnosti konzumní?*

R. No, to je výstižný.

T. *Myslíš si, že Tě ovlivňuje konzumní styl života?*

R. Já du proti proudu.

T. *V čem si myslíš, že spočívá smysl a hodnota života lidí postižených, nemocných, starých, umírajících?*

R. Oni mají svůj vlastní svět, si myslím, prostě že jsou spokojení. Přide jim, že jsme nenormální my třeba zase.

T. *Mohou být tito lidé nějakým přínosem pro společnost?*

R. Každý má svůj úděl tady.

T. *Myslíš si, že se konzumní styl života odráží v názorech na lidi staré, nemocné, postižené, umírající?*

R. Jo. Přide mi, jako že spíš... jak to říct, jako že jsou vytlačovaný prostě.

T. *Bojíš se Ty sám nemoci, stáří, umírání?*

R. Nebojím.

T. *Myslíš si, že by v takovém případě Tvůj život ztratil smysl?*

R. Asi ne.

T. *Co bys v takovém případě dělal?*

R. To je záludná otázka, to ani já sám nevím. No asi bych to nechal náhodě, zkusil bych žít tak, jako jsem teď no, snažil bych se. Podle situace. Určitě bych se nelitoval.

Abstrakt

MARYŠKOVÁ, J. *Kultura života a kultura smrti v konzumní společnosti*. České Budějovice 2010. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce M. Opatrný.

Klíčové pojmy: kultura života, kultura smrti, společnost zážitku, konzumní společnost

Práce se zabývá otázkou kultury života a kultury smrti v dnešní společnosti, označované jako společnost konzumní. Je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části jsou po vymezení pojmu kultura z teologického hlediska pojednány tři rozdílné pohledy na problematiku kultury života a kultury smrti tak, jak je vidíme u papeže Jana Pavla II., teologa Hanse Künga a v teologii osvobození. Poté je pozornost věnována tématu současné společnosti, jejím atributům a jejímu ovlivňování kultury života a kultury smrti z pohledu filozofů a sociologů jako je např. G. Lipovetsky, G. Schulze, J. Keller či T. Halík. Na základě výše zmíněných přístupů a úhlů pohledu byly v závěru teoretické části „vygenerovány“ určité znaky, charakteristické pro kulturu života a kulturu smrti, které se staly východiskem pro praktickou část.

Následující praktická část sleduje, zda a jak jsou tyto znaky přítomny v uvažování, názorech a postojích respondentů. Za tímto účelem byl zvolen kvalitativní výzkum prováděný metodou polostrukturovaného rozhovoru. Hlavním cílem výzkumu bylo na základě výše uvedeného rozhovoru zjistit, zda se vliv konzumní společnosti může projevit v názorech dnešních lidí na smysluplnost života „omezeného“ postižením, nemocí, stářím, umíráním, a dále, zda tato „omezení“ mohou změnit jejich žebříček hodnot. V závěru práce pak byla porovnána teoretická východiska s odpověďmi dotazovaných.

Abstract

Culture of life and culture of death in a consumer society

Key terms: culture of life, culture of death, adventure society, consumer society

Work deals with the question of the culture of life and culture of death in today's society, known as a consumer society. Is divided into theoretical and practical part. In the theoretical part of the definition of culture from a theological point of view discussed in three different views on the issue of the culture of life and culture of death, as we see in Pope John Paul II., Theologian Hans Küng and liberation theology. Then, the focus is on today's society, its attributes and its influence on the culture of life and culture of death from the perspective of philosophers and sociologists such as G. Lipovetsky, G. Schulze, J. Keller and T. Halik. Based on the above-mentioned approaches and perspectives have been considered part of the theoretical "generated" some features that are characteristic of a culture of life and culture of death, which became the basis for the practical part.

The following practical part of the monitor whether and how these are present in the thinking, opinions and attitudes of respondents. To this end, he was elected a qualitative research conducted using half structured interview. The main objective of the research was based on the above interview to determine whether the effects of drinking may be seen in today's views on the meaningfulness of human life „limited“ disability, illness, aging, dying, and whether the „limitations“ can change their ranking values. At the end of the work was then compared with the theoretical background of the respondents' replies.